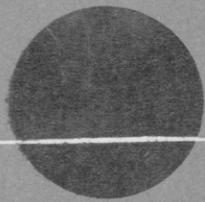

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ'

Ιγνασίου

17499

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ

17499

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1965

A. Papaspyrou
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

A'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριὰ ἀπὸ τὶς κακίες τοῦ κόσμου,
στὴ Φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ Σὲ λατρεύω δῶσ' μου!

Κι ὅταν θὰ ῥθῇ ἀπὸ Σὲ σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶσ' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νὰ είναι δι λογισμός μου.

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γρικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς δλάνοιχτους ποὺ Σὲ δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστῆς Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

"Έχω ταξιδέψει στή ζωή μού σὲ πολλά ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ἀποδημεὶ πάντα μὲ λαχτάρα ἡ ἀνθρώπινη φαντασία. Χῶρες τῆς Ὁμορφιᾶς ἢ πατρίδες τῆς Ἰστορίας, καθένα τους ξταν καὶ μιὰ καινούρια χαρὰ γιὰ τὴν ψυχή μου, κι ἔνας καινούριος πλουτισμὸς γιὰ τὸ πνεῦμα μου. Κανένα ώστόσο δὲ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καὶ τὴ συγκίνηση ποὺ ἔνιωσα στοὺς Ἀγίους Τόπους. Ο καιρὸς μπορεῖ νὰ κάνη ὅλο καὶ πιὸ ἀχνὲς μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινὲς καὶ γλυκύτατες εἰκόνες ποὺ τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλήμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα, κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ Ἔρημο ποὺ φέρνει στὶς ὅχθες τοῦ Ἰορδάνη: 'Η συγκίνηση καὶ ἡ γοητεία, ποὺ μὲ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δὲν εἶχα πάει στοὺς Ἀγίους Τόπους μὲ τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, ποὺ ἡ Ἱερουσαλήμ εἴναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καὶ ποὺ ὀνειρεύονται τὸ ταξίδι στοὺς Ἀγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ μέγα, ποὺ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιὰ νὰ ἐπιθυμήσῃ κανεὶς τίποτ' ἄλλο στὴ ζωή του.

"Οταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἐνὸς λόφου ποὺ χρησιμεύει γιὰ βάθρο τῆς, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάματα εὔτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ Σταυροφόροι.

"Αντικρίζει κανείς, ἔξαλλος, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράματα ποὺ δὲν τὰ περιμένει, ποὺ δὲ σκέφτηκε πώς μποροῦσε νὰ τὰ δῆ ἐκεῖ, καὶ ποὺ εἴναι σὰ μεγάλες λερωμαστιὲς στὴν εἰκόνα τῆς, τὴν εἰκόνα ποὺ ἔχει πιλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων: στὸ Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιὰ ἐλιές, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους ὁ κῆπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἔξαφανιστῇ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια—καὶ τερατώδη—ἐκκλησία ποὺ ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν Ἔρημο, ὃπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἔνας πλατύς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὃπου πηγαίνοιερχονται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στούς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, ποὺ ἔξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτές ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ...

"Αν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτεψαν, εἶναι γιατὶ εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴν ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

'Αληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸν μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἅγιους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἔκει, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν ἀυλὴν παντοῦ παρουσία Του. 'Η ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικούς της ἔλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναικες μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτώνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πήλινη στάμνα ὅρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιθειριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουίνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸν πρόσωπο, τὰ κατάμαυρα γένια καὶ τὴν αὐστηρὴν ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὃπου ἔβγαλε νερὸν ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα,—ύστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακάσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ: μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀρχαία τους οἴητο*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἔρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἄντι γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸν Ἰωσῆφ νὰ γυρνάῃ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἕδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο). εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκοὺς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἀν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα* τοῦ ἕδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἀσπρὸ χιτώνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸν ξανθὸν γένι καὶ τὰ γαλανά Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὔτόν, ὅλα θύμιζαν Αὔτόν, ὅλα χάρη σ' Αὔτὸν ἔπαιρναν ὁξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. "Αν τὰ μακρινὰ ὅρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὥραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ὁχνα τοῦ δειλινοῦ, ἥταν γιατὶ τόσες φορὲς εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἀν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρὲτ ἥταν τόσο γλυκοί, ἥταν γιατὶ εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἥταν ἔνα ἀφρόντιστο ξανθὸν παιδάκι· ἀν δὲν Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἔνα κοινὸν βουρκωμένο ποτάμι, ἥταν γιατὶ εἶχε λουστῆ στὰ νερά του· ἀν τὰ στάχυα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναούμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἥταν γιατὶ τὸ χέρι Του τάχει χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς Του. Κι ἀν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἀλλοῦ στὸν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἥταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἀν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἀν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἔνα συναίσθημα αἰωνιότητας, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρά, ἥταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χείλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνα αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

"Ετσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἥταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἔνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὔτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανά, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλαυκοί Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κώστας Οδράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' ἀντιλαλήσῃ αὐτὲς τὶς μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὔδοκίᾳ!»! Αἴματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι δέ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιὰ κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπὸ ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα...

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες ποὺ ὅργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστά τους τὰ ὅργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεέμ ξαναπάίρει τὴν πρωταρχική του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὅχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κάν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωή, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἵσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μὲ καρδιὰ γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἃς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἴναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἀνθρωπό. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλίας τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἔρχομό Του. "Ἐρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατὶ κι Αὔτὸς ἔνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήσῃ τὸ ποιμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρη στὴν ὄλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλός πρόβατο». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρωπὸ μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρεση.

"Ας γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεέμ. "Ας ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: 'Ο Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριὰ μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. Ἔρχεται νὰ τὴν ὑποοστῇ ὁ ἴδιος: νὰ ζήσῃ τὴν φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ—αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του, ὀλότελα ἔνος γι' αὐτόν. Ἔρχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἀνθρωπος τὴν τραγική, τὴν κρίσιμη στιγμὴ τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν—«παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο!»—νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ιύχτα ν' ἀκούσῃ, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χείλη νὰ ψιθυρίζουν: «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἃς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσούρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά: 'Ο Ἄναρχος, ἀπὸ τὸν ὑψιστὸ θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτή οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ —σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης—μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νὰ ἔξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὅρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴν θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ *συντελέστηκε τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πώς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνίᾳ, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνθρωπό, στὶς συνθήκες τὶς ὑλικὲς τοῦ βίου, τὴν σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἥθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωή, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: 'Απὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτή, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Κοίταξε—λέει στὸν ἀνθρωπό—πώς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πώς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πώς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πώς γίνομαι μαζί σου ἔνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιραστῶ τὴν θλίψη σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα».

‘Η ἐνανθρώπηση τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀλήθειας, ὅτι μέσα στὸ φθαρτὸ κὶ ἐφήμερο σκήνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἀνθρωπὸς τὸν ὑψηλὸ αὔτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἔνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ, τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἔαυτό του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἔνα, τὸν ἔξαγνισμό, τὴν ἐσωτερική του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχή, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποὺ ὅσπειραν στὸν κόσμο οἱ Ἀντίχριστοι, ποῦ ὁδηγοῦν ἡ ἀπιστία κὶ ἡ ὑλοφρούση, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἰμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα τῆς τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ἥφαιστείου ποὺ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμὸ τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριὰ τῆς κυριαρχίας. Ἄμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἔτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἄπο τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλέεμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη ποὺ διάλεξε γιὰ λίκνο του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστραπισμένη ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θυητό, ποὺ ἔχει πνίξει στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἰσθημα, νὰ γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς πραότητας καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὔτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνη τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἴναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τὶς κολοσσιαῖς προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, δὲ ἡθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὕτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιοὺς * δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ὁχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ συλλάβῃ τὴν φωνή Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαριμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἴστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

“Ομως ποτὲ δὲν εἴναι ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτήρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιὰ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἡθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου, στὸ χέρι. Γιατὶ ἔλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ πού ῥιξε ὁ ἕδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὔταπάρηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἴναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ πορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαούς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἵσκιο τοῦ θανάτου.

«Ἐλληνικὴ Δημιούργια» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ. Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

- 1 Ἡ γέννησή Σου τὸ ἄγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ’ ἀψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
Ἡ γέννησή Σου τὸ ἄγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
- 2 Καὶ τὸ Ἀστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμο πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τὰ βάθη
ἡρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη:
τὸ Ἀστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμο πιά.
- 3 Τὸ Ἀστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ Ἀστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὁδηγεῖ,
τὸ Ἀστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε.

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίτσης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ' ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα, 15 Αύγουστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἔνα κομμάτι χαρτὶ ζαρωμένο καὶ κιτρινισμένο ἀπ’ τὸν καιρό.

—Πῶς τὸ χω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾶς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμές μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ ἀνορθόγραφα:

«‘Ορκιζούμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, ἐμεῖς Διάκος Συμεὼν, σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρης, πῶς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμιαστε καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὔγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἀφῆσε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ-δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύουνε».

—Σοῦ' ταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἔξακολούθησε νὰ μοῦ λέγη ὁ γέρος· μὰ κι ἔσύ θὰ γράψης τὰ ὅσα σοῦ' πα ὅπως τ' ἄκουα ἀπ’ τὸν πατέρα

μου, κι ἔκειὸς ἀπὸ τὸν ἐδικό τουνε, ὅπως τά' μαθε ἀπὸ τὴν μάνα του, κι ἔκείνη πρὶν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἵσαμε πέντε γενεὲς ποὺ φτάνει στὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καὶ τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια δλόγυρα στὴν πόλη· ὁ Βενετὸς Ναύαρχος εἶχε μαζευτῆ κάτω ἀπὸ τὰ τείχη κι ἄφησε τὸ στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξῃ στὸν ἥσυχο γιαλὸ τοῦ Ἰψου καὶ τοὺς Γονιοὺς τὸν Αὔγουστο τοῦ 1716. Ἡταν ἡ δεύτερη φορὰ ποὺ οἱ Τούρκοι πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στὴν πόλη φόβος καὶ τρόμος. Ἐτρεξαν στὸ Παλαιὸ Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἀτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τὴ λίγη φρουρὰ ἀπὸ Ἐνετούς, Σάξονες καὶ Ἐλληνες, ἐπῆρε καὶ μερικὰ παλικάρια ἀπὸ τὴν πόλη, ἔκλεισε τὴν Πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καὶ ἀνάγκασε τὸν κόσμο, τοὺς νέους νὰ δπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναικες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

‘Ο κόσμος πῆρε θάρρος· σιγὰ-σιγὰ συνήθισε· καὶ κάθε δειλινὸ μαζευόταν μπροστὰ στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ ‘Αγιου, καὶ ὅλοι, ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπὸ τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἔβγαιναν μὲ πιὸ θάρρος ἀπὸ τὴν ἄλλη.

‘Ο Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρης, μαζὶ μὲ τὸ διάκο Συμεὼν, ἔκαναν νυχτέρι, κάθε βράδυ, φύλακες ἀγρυπνοι μέσα στὸ Ναό· ἔτοιμοι μὲ τὴν πρώτη προσταγὴ νὰ κατεβάσουν τὸν ‘Αγιο μὲ τὴ λάρνακα μέσα στὴν καταπαχτὴ ποὺ χαν ἀνοίξει μυστικὰ στὸ πλάι τῆς ‘Αγίας Τραπέζης, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσουν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτὸ ἥταν ποὺ τὸν πείραζε περισσότερο τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀπλοϊκὸ χωριάτη, ποὺ τριάντα χρόνια εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ‘Αγίου. Πῶς θὰ τὸν ἔξευτέλιζαν ἔτσι τὸν ‘Αγιο! Τὸν ‘Αγιο, ποὺ τὸν ἔβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνη χάρες, νὰ σώζῃ κόσμο, νὰ χῃ τόση δύναμη!

Καὶ κάθε βράδυ, σὰ γύριζε στὴν ἐκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στὸ φοβισμένο Συμεὼν καὶ τοῦ ‘λεγε:

—Θὰ τὸ δῆς ποὺ δὲ θὰ γίνη αὐτὸ! Δὲ θενὰ μπῆ ἔκει μέσα! ‘Οχι! Θὰ τὰ διώξῃ τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θὰ τὰ διώξῃ, σοῦ λέω! ὅπως τσὶ ἄλλες ἔδιωξε καὶ τὴν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατά τὸν "Ἄγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χείλια του ἄρχιζαν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγά-σιγά.

Τί ἔλεγε; 'Ο διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνῃ χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν "Ἄγιο σὰν νὰ τοῦ λεγε: «Σύμφωνοι εἴμαστε». "Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, ποὺ κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ ναι πάντα ἔτοιμος.

"Ηταν κοντὰ μεσάνυχτα: Τῆς Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

"Ησυχη ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινὴ μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού λαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὅμορφη φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχῶνες, στὸν 'Αι—Αντώνη, ἀπ' τὸν 'Αι—Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζὶ μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε...» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιὰ ἐκείνη τὴ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουθὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ γίνονται πρὶν ἔρθη ἡ μεγάλη τρικυμία...

Στὸν "Ἄγιο οἱ πόρτες εἰχαν κλείσις ἀπὸ νωρίς. Δυὸς τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἡ μιά· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἡ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὁρθὴ λάρνακα μὲ τ' ὅγιο λειψανο, ἀλιωτὸ κι ἀκέριο στοὺς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν "Ἄγιο, ἐκεὶ στὴ δεξιὰ πύλη· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντῆλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πώς ἐκεῖνο τὸ μελαψό προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε :

—Διῶξε τους, "Άγιε μου! Διῶξε τους!

"Εξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. 'Αμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων, ποὺ σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὅρμοισαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχώνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μὲ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη. Αὗτοι ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Ολα μαζὶ σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν δλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἀρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζῃ ἀπὸ βαριὰ σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποὺ περιοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Αστραπές καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἔνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξιοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὅρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, δ ἔνας λαϊκὸς δ ἄλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια:

— "Ωρα εἶναι!"

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἄνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστά στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χείλια τους ψιθύριζαν σιγὰ-σιγά· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμητ. Τὸ τέμπτιο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντὴ ποὺ ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ὀλαλαγμούς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἔτοιμοι γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἔκεινη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἄγιο σκοπό τους. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὅνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες δμιλίες, φωνὲς σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, "Ἄγιε μας! . . . Διῶξε τς ἄπιστους! . . . Μανούλα! »

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσθην. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης πού κράτησε ώρα πολλή, τα τζάμια μπροστά ἀπ' τὴν ὁρθὴ θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἄνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὔωδία πλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διάκου καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ώρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιά τοῦ τέμπλου.

"Ἐνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτό στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξὶ χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴν χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγάσιγά τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ώρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. "Οταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἔνα θαμπὸ-θαμπὸ φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὅρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἵδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἔνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χείλη του. Γύρισε δ ἔνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε;
- Εἶδα, διάκο! Τό δεξ καὶ σύ;
- Ναί. Μπάς κι ἥταν ὄνειρο;
- Τότες πῶς τό δάμε κι οἱ δυὸ μαζί;
- Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. "Ακουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. "Ηταν φωνὲς χαρᾶς κι ἔνθουσιασμοῦ τρελοῦ. "Υστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

"Ανοιξαν. Καὶ ὅρμησε μέσα πλῆθος : γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. "Άλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἐπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ύπηρέτες τοῦ "Αγιου ἀκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχῃ, νὰ μεγαλώνῃ τὸ θαῦμα, ποὺ ἔκανε φτερά καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρωὶ—ἔλεγαν—ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀστραπές καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εῖχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τὴν μεγάλη. Οἱ δικοὶ μας τ' ἀφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχῶνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλην. Ἔξαφνα—ἔλεγαν—ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχώνα ἀντίκρισαν ἔναν καλόγερο γίγαντα. Κρατούσε μὲ τὸ ἔνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἔναν πελώριο Σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νὰ ὁρμήσῃ. Κι ἦτανε τόσο φοβερὸς κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τάχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. Ὁ σύρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές... Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρα. Ἔλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἀκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

—Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πώς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἐ το ποῦ πήαινε ἐκεἰὰ τὴν ώρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριχαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξὶ χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνῃ ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἔνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἔκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερὸς—λαμπερὸς καὶ καθάριος ὕστερ ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφὲς τῶν καμπαναριῶν.

Ἄπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιά ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους πού φευγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

N. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Καὶ τ' ἀπόβραδο προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα, πιοιός ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἄγιο φῶς ἀχνύφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθία καὶ τὰ πετούμενα,
ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
άμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ανάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις ποὺ Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ύψωνονται
καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχὲς ποὺ Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἀργὰ τὰ σήμαντρα
πονετικὰ κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ κι ε̄ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ’ ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὅποια χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

«Τὸ ἐπ’ ἑμοί, ἐν ὅσῳ ζῷ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ίδιως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράψω μετ’ ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἐλληνικὰ ἔθη. — Ἐάν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, κολληθείη ἡ γλώσσα μου τῷ λάρυγγί μου, ἐάν οὐ μή σου μνησθῶ».

Ο κυρί Κωνσταντίνος δὲ Ζ’μαροχάρτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδόρου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ο ίερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινῶν ἀλλών γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουν τὸ ἐγκαταλειπμένον παρεκκλήσιον. Ο κυρί Κωνσταντίνος ἐπέρκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἑσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμεναι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ηλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἀγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδιας μὲ «νᾶμα», ἢ δόδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπτὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὔγα.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὅποιας ὡδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπίδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ δῦχθον εἰς δῦχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῷ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι’ αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερὰ ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῷ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἥλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὁπίσω μὲ τὰς μακράς, ἵσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβήν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετά πολυτήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφῆσει ὁπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. "Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των, μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρύ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτά τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἵδιος ὅστην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτά ἀκόμη, ἀφοῦ ἔβασιλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτισαι τὸ βουνὸν μὲ ἴωδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψύθυροι τῆς φύσεως ἔξιγγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὀφρὺς τοῦ βουνοῦ ἡτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἐν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντός ὁ Ζ'μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἔφάνη οὐδαμόθεν νὰ ἔρχεται.

"Ητο δὲ ἀνήσυχος ὁ Ἱερεύς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἤδηνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἰεροπρακτήσῃ. Λειτουργία χωρὶς ἔνα τούλαχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἥσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὓς μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε; . . . 'Ορίστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! «'Ανθρώπους καὶ - κτήνη σώσεις, Κύριε!».

"Ηλπίζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντός θὰ ἥρχετο. 'Αργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἥξευρεν. 'Αλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἀστρα ἔλαμπαν ἄνω. 'Ολίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἔλπις ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἀστρων ἡραιώθησαν ἐπ': ἅπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. 'Ο μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἔφανη.

'Ο Ἱερεὺς ἡρχισε ν' ἀγανάκτη.

—'Ο ἀσυνείδητος! ὁ μωρός... "Ημαρτον, Κύριε! «'Ανθρώπους καὶ κτήνη...»

"Ηθελε νὰ στείλῃ ἔνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εύρῃ ἔνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. 'Αλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγχον* ἔξηπλωμένοι μεταξύ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἄνοιξις καὶ εὑρισκαν δλιγώτερον παγεράν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμέναι καὶ αὐταί, ὑπνωττον δλιγώτερον ἀκουστῶς ὅπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμέναι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὅπιοια εἶχον φέρει ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὅνων. Καὶ αἱ ἔκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγυκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ Ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἔγώ ἀπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῷ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππής, ὅπού ν' θεοφοβούμενος ἀνθρωπος, θὰ τὰ λέη κειδὰ ὅπως - ὅπως...

—Νά δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ! ἀπήντησε γελάσσας ὁ Ἱερεύς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοί μας θά μαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἴναι για νὰ μᾶς γελάσῃ... 'Η ἀγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἥχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ, κι ἔγώ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νά 'ξερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πώς δὲν θὰ ἦτον ἀμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχή μου.

'Ωστόσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἔλπις νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντός, ὁ τρίτος πάρεδρος. 'Ο Ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἔχυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἔως νὰ ἔχημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὕ πάργη ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὔρῃ ψάλτην, ἔως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὅμοῦ εἰς τὸν "Αγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα... καὶ ἡ 'Ανάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἥ καὶ βραδύτερόν τι.

Ο παπα-Διανέλος ἔστηκανθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εύθὺς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνὼς καὶ ἡ θειά τὸ Σειραινώ, ἡ σημαίοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἔγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἡτον 'Ανάστασις. 'Ανάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἄγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφὴ τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἔνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ώς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψαυσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόφαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἔγεννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἔσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἔκείνου, οὐ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἥξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἔκεī, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ 'Αναστάσει, ἃν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μετωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασύς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ᾽ εἰς μουσεῖον, "Ψυιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ώς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνήκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἥσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . ." Ιλεως γενοῦ αὔτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπὶς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντός, καὶ ὥφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναΐσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἔξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἔξῆλθε πρὸς στιγμήν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδές ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἔξυπνῷ τούς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινῇ τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἥρχισε νὰ κρούῃ ὁ Ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἴτα εἰς ἵψιμους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἔχυται τὰς μεσονυκτίους ἥχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἥχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

‘Ο Ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἔθυμιάσεν, ἔκαμεν ἀπόλυτιν, εἴτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἥναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἔστηλθεν εἰς τὰ βημάτυρα, καὶ ἥρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἥναψαν τὰς λαμπάδας των, δμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἔστηλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ Ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτήρ». Εἴτα ἡ Ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρέη τρισκελίου, ἐφ’ ἣς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. ‘Ο Ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργά τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἴτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ δόμοουσίῳ», ἥρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρὰ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἐφοῦ τὸ ἔψαλε τρὶς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἄπαξ ἡ δὶς δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἐλαβε θάρρος καὶ ἡ θειὰ Μαθηνὼ / καὶ τὸ ἔψαλεν ἄπαξ, δμοίως καὶ ἡ θειὰ τὸ Σειραῖνώ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ Ἱερεὺς, καὶ εἴτα εἴπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ’ ὁ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρᾳ» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὥδης, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἔξελθών πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἥρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν Ἱεράν στολήν του. Ἡ ψαλμῷδια εἶχε διακοπῆ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θειὰ τὸ Μαθηνὼ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππήν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἔδοκιμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππή, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

‘Αλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειὰ τὸ Μαθηνώ ἥρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρ-θῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὄψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀνα-στάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβής προφορὰ εἰς τὸ στόμα της ἦτο: «κα-θαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι ούψόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἴπαμε, βλογμένη, ἔκραξεν ὁ Ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βή-ματος. «Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειὰ Μαθηνώ καὶ ἥρχισεν: «Δεῦτε πόμα πίουμεν κινόν...».

‘Ἄλλ’ ὁ Ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν’ ἀναβάλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔπειδεχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

‘Ἐφόρει ἐν ἔκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λό-για:

«΄Αγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἴματιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. ‘Ως νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς υύμφην κατεκόσμησε με κόσμῳ».

Εἶτα ἥρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὔρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Ἐύλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αύτοῦ ἐπὶ τοὺς Ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀνα-στάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Ἐύλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωνύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὄδόν μου».

‘Η, περυῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ἀπήγγελλεν:

«΄Η δεξιά σου χείρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

‘Αφοῦ ὅμως ἐνεδύθη τὴν Ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἔχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ Ἡδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς «Αἴνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «Ἀσπασμόν», ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἔξελθει διὸ νὰ ἴδῃ πῶς εἶχον αἱ αἰγεῖς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνήν του ἤκουσεν.

‘Ο ιερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός... βαθιὰ κάτ' χουγιάζει... «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἴδω;

—Νὰ πᾶς...

Δύο ἦ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοί καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

‘Ο κύριος Κωνσταντίνος ἐβράδυνε ποιὸν νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἡκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἤγαγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοί τὸν εῦρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ιερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκλησιασθέντες ἐστρώσαν ἔξω τοῦ ἔξωκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

«Ἄπαντα», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὑστερο ὀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ὄργοφυσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λέσι καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
 Γλυκιὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἔτοιμαστήτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιές τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτήτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὅμπροστὰ στοὺς 'Αγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χείλη, μὲ χείλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὡραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπτάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ὀγιοκέρι
 δποὺ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

'Απὸ τὸ «Λάμπρο»

Διονύσιος Σολωμός

B'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό λεωνίδας.

Θεοὶ κυθερνῆτες μές στήν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τῆς πατρίδας
καὶ καταφρόνεση τοῦ θανάτου.

Ἡρωας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.

Γιὰ κεῖνον ἔγραψες, Ἰστορία,
τ' ὄνομα δλόχρυσο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

Μὲ αὐτὸν τρακόσοι κι ἄλλοι λεωνίδες,

λεβεντιά, νιάτα, καρπερὰ χρόνια,

μάχονται, γέροντοι οἱ Διγενῆδες

στὰ μαρμαρένια τὸ Χάρο ὀλώνια.

Χορὸς ό δρόμος τούς, πανηγύρι,

νὰ λάμψῃ κάνοντιν ἡ Ἀχερουσία,*

γιὰ νὰ ἔφεύγουν τοῦ ἥλιοῦ τὴν πύρη,

βρίσκουν, καὶ ἵσκιώνει τους, τὴ θυσία.

*Ακόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα

βούισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,

κι οἱ κορφές γύρω καὶ πέρα ὡς πέρα

τὸ ἀντιλαλοῦνε καὶ τὸ χιλιάζουν:

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.

Ξένε, ἂν πατήστης τὰ χώματά της,

πές της πώς μένουμ⁹ ἐδῶ πεσμένοι,

πιστοὶ καὶ πάντα στὸ πρόσταγμά της».

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ύπό τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἑλληνικὰ κράτη. 'Αλλ' ἀν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἐκατονταετήρια, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν, ὁ ἐθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπό τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. "Αν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἡττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαισεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αιγύπτου. 'Ο Ρωμαϊσμὸς οὐδέποτε κατώρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσε μέχρι τῶν σπλάγχνων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. 'Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἡγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἔτερον, ἐντὸς τοῦ δποίου πάντες, νόμοι, ἀρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν Ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὅποιου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἢτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὡστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὔαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόσδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρήσκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμόν. 'Η μὲν ἀποκαλυ-

φθείσα ύπό τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ.¹ Επὶ τούτῳ δὲ προγήθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυῖαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ’ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἔξεπλήρωσαν προδήλως ἐντολὴν ἀνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος οἱ περιπέτειαι. Ο’ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἡ ἐπιτελέσας τὸ βιούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἄμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάτωσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἥττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάστη τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἔκατον ταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εύρωπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ’ αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὔτα ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ’ ἄλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς² Ασίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἐλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ ιθαγενοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθέν. Ἀλλ’ ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίων ἔξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ’ αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ασίας, ἡ ἴδεα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μή ἵδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπτετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἵας ἥθελε συναντήσει δυσχερείας ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἥθελε κηρυχθῆ ἐις τὴν ἑβραϊκήν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκή ἥτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ’ εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μικρὰν Ασίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλαι ἐπεκράτουν ἐπιχώριαι διάλεκτοι, εἰς ᾧ ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἥρκει. Τὸ Εὔαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδείας νὰ ἔξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ύψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκεύματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἡς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἥθελε κατορθωθῆ ἢ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ 'Ἐλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητα γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσιῶν ὄργανων, ἀφ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἀνθρωπὸν.

"Ισως εἴπῃ τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμὸς ἥθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ 'Ἐλληνισμοῦ ἔργον. 'Αλλά, καθὼς παρετηρήσαμεν ἡδη, ὁ Ρωμαϊσμὸς οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἀν ὑποτεθῆ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἥδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ 'Ἐλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἥθελεν ἐπικρατήσει τῶν ἀλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν δριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. "Αν ἔχρειάσθησαν τρεῖς ἐκατονταετήριδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ 'Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὔαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμὸς δὲν ἥθελε βεβαίως ἀπατήσει ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἥθελεν ἀποβῆ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἐπειτα ὅπόσον οἰκτρὰ δὲν ἥθελε καταντήσει διὰ τὸ 'Ἐλληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ 'Ἐλληνικὸν 'Ἐθνος δὲν διεσώθη, τούλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, είμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ σύμμαχίας. 'Αλλά, ἀν ὑπηρέτησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσω αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἴδιως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστιν ἡ τοῦ 'Ἐλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος Ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἀπασα ἡμῶν ἡ μετέπειτα

κοινωνική, ἡθική, διανοητική κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἔνεκα ἔξεθέσαμεν ὅπωσοῦν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπτετείας.

«Τι στορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·Υ·ΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἵ διόποι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνίζομενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἥδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἔκκλησιν τῶν ὅμοεινῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρήτωνος, ὁ Φάϋλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν διοίκησιν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μηνηστήν του, ἀφοσιωθέντας ὀλοψύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπόν του. Ὁ πατήρ του Εὔβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μηνηστή του Ἀριστονίκη πηγαδίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρας, ἐπὶ τοῦ ἀπότομου ὅρους Λακινίου, διὰ νὰ δεσηθῇ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάϋλλον.

Ο γέρων Εὔβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινῶν ἡμερῶν, δὲν ἥδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἀραιγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ο Φάϋλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη, ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθική τις ὀδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ο Φάϋλλος κατορθώνει νὰ τὸν κάνῃ νὰ ὀμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδού. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἡλπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὁπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἴστια μάχης καὶ τὰ ἴστια πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χείριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλαί, πολλαὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

ζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅτι
ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς
ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιῶται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ
τῶν Καρχηδονίων. "Εχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἴδους πανικοῦ. Τὸ
γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἰπῆ καλύτερα. 'Ιδού! 'Ανάγνωσέ το. "Αλλως
πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς
θησαυρούς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἔτέρου, δὲν δύνανται
ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξην-
τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* 'Ιάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς
ἀγαπᾷ τὸν Φάϋλον. "Α! μὰ τοὺς Θεούς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-
σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

'Ο Φάϋλος οὐδέποτε εἶχεν ἵδει τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρ-
ρημένον. 'Εκείνην τὴν νύκτα δὲν ἡδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὁφθαλμούς.
"Ολα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ
τὴν στρατείαν ἑταῖρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ
τοῦ πληρώματος. 'Αλλὰ τότε πῶς ἥθελε συγκρατήσει τὴν πειθαρ-
χίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειραστήν, καὶ ὑπὸ τοιούτους
ὅρους οἱ ὄπλιται 'Αχαιοί καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἡκολούθουν. Δὲν
ἥξεύρει τί νὰ κάμη· ἀπεριγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται
μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως' μάτην ἡ 'Αριστονίκη τὸν ζητεῖ παντα-
χοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγε τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλη-
σιάσῃ, διὸς νὰ μὴ ἵδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. 'Εν τούτοις ἡ ὥρα
τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἔδεχτο ἀναβολήν. Κατὰ
τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν διλκάδων, οἱ
ὅπιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ 'Ελλάδος, οἱ ἔχθρικοὶ στόλοι
θὰ εύρισκοντο ἥδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δὲ 'Ελληνικὸς συγκεντροῦται
περὶ τὸ 'Αρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἕκπλου θὰ ἵδῃ μετ' ὀλίγας
ἡμέρας τὸ ὥρατον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὄπλιται συντηροῦν-
ται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἔρεται; 'Ο γέρων Εύβουλος δὲν ἔχει
πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὁβιούς, οὔτε ἀλφιτα*. 'Ο δυστυχής Φάϋλος
ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῇ... .

'Η νὺξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγά της ἀπὸ
τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἥσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν
σιγήν, ὅταν ἡ βαρεία αὐλειος θύρα τῆς οἰκίας τοῦ 'Ιάδμονος, τρίχασσα
ἔλαφρά ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκήν τινα

όππασίαν, νὰ διοισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἡτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὑπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγη πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χῶρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἥθελε τὴν ἀφήσει, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμη τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της διῆλθεν ὡς σκιὰ διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διά τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ωχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὄροφης κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὅποιον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲν ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὡραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἀφθονον κόμην, ἡ ὅποια λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὕμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὅποια εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὅπλισῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὔδεις τὴν εἶδεν, οὔδεις τὴν ἐνόησεν, ἔξερχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγά-σιγά τὸν βαρύν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τῷρα ἐλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωϊνὸς αὔτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὅποιαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάύλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἡρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοιὸν του. Ἄλλὰ διέβη ἥδη ἡ ἀφελής κορασίς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὅποιους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἄλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν κάμπην τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθιναὶ μάχαιραι καὶ ἥδη ἡ ὡραία ὁδοιπόρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὁλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωϊνὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπτύνει τούλαχιστον. Ὁλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὡμοπλάται τῆς εἶναι κάθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὀδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* τῶν κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάϋλλος τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ὀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἀνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πιονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιον της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "ὦ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. "Υπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἡ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηληπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν "Ηραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἴτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἥδη ἀνήλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακράν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. "Ηδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακράν στεναπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχωδῶν πτλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὀδὸς εἶναι ὀπωσδήποτε ὅμαλὴ ἔδω. Νὰ μὴ εἶχε τούλαχιστον ἀκάνθη! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξὺ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζῃ τὸ στῆθός της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἥδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλήν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος... Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὀδοῦ καμπήν τὸ ποθητὸν Ἱερὸν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τούς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χειρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὅποιος δὲν εἶναι πλέον μακράν. Διακρίνει αὐτοὺς τούς Ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τούλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητική χείρ τῶν Ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικάς τινας ἀτραπούς. ⁷Αλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πεταῖ πρὸς τὸ Ἡραῖον! ⁸Αλλ’ ὑπολείπεται εἴς ἀνήφορος ἀκόμη.

⁹Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἔξωρμησεν ὁ Φάϋλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὅποιαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. ¹⁰Αλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ¹¹Ω, ἀν ἡδύνατο τούλάχιστον νὰ προιλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὔτήν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὔτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πᾶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἀβρὰ κορασίς εἰς αὔτὸ τὸ ὄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἀργά. ¹²Α! αὔτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον^{*} ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρη εῖδησιν. ¹³Ω! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὧραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. ¹⁴Αχ, ἀν ἡδύνατο τούλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὗρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὕρῃ νεκράν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὅποιον γέμει σκορπίων καὶ ὅφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κενταῦ, τὸν ὥθεϊ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. ¹⁵Ο θυμοειδῆς κέλης κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὁπλάς του, ἀλλ’ οὐχὶ ἀπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἥνιας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. ¹⁶Ο Φάϋλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ’ οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. ¹⁷Αν συνηντήθη ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὁρθοῦνται. ¹⁸Ορμᾶ πρὸς τὸ Ἡραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. ¹⁹Αφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ’ ὀλίγον εύρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὅποιαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἥμίονος θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναβῇ. ²⁰Ο ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῷ δὲ Φάϋλλος μόλις προφθάνει νὰ ἔξοιλισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κάνη νὰ ἔδῃ τί γίνεται ὅπισθέν του, καὶ ἔξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἴγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὄλιγας στιγμὰς δὲ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ὅλματος εἰς τὰ Πύθια εύρισκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς "Ηρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἔξι εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δέν ζητεῖ ὅλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἴδρως τὸν περιρρέει. Εἰσοδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς δόφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὔσπλαγχνικήν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς "Ηρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ δγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἢ καλλονή της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἔκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσει εὐλογοῦσσα, ὥσει προσαγορεύουσσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἱρις ἀναμένουσι τὰς διαταγάς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὕμων της ἔξοιλισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἱλαρότης. Χρυσῇ ἐσθὴς τυλίσσει τὴν ὁσφύν αὐτῆς.

Ο Φάϋλλος ἀνατείνει ἵκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταΐλην θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὡχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κάταλευκον ἐσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἷμα. "Αναυδος, συντετριμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς "Ηρας ἀφῆσας τὸν ὅπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ο ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὄποιον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. ‘Ο Φάϋλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὁδύνης, νομίζει ὅτι εύρισκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ... Αἱ ἵερειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαψιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἥτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. ‘Ο ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάϋλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἱκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν’ ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἔγγυς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ Ὅγεία ἀνακτᾶται πλήρης. “Ολοι οἱ οἰκεῖοι της είναι ἦδη πλησίον της, ὅλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

“Ολη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι’ αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. ‘Η τριήρης τοῦ Φαϋλλου είναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. “Οσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ”Ω! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὤ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὄποιον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὄπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβεράν τινα ἕκρηξιν τῆς ὄργης τῆς Ἡρας. Οἱ ἀρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἔξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαϋλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν’ ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἡ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἀφθονα, ὡστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἡδύνατο νὰ ἔξοπλίσῃ ὁ γέρων Εὕβουλος. ‘Η τριήρης «Ἀριστονίκη» ἔθεωρήθη σχεδόν ιερά. “Ολοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαϋλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εύνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλής ναῦς ἔξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λάκινίαν ἄκραν. “Οταν δὲν ὑπολείπεται ἢ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ιερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὄποιαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάϋλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὄδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα

μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ διπισθιδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἀλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπή ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἵερεὺς τῆς Ἡρᾶς ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάϋλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆς ὅμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

'Ἐνῷ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εύθειαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἰόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ δλονὲν ἔξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλῆτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

'Εκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην δλονὲν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Είναι ὁ γέρων Εύβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμούς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτούς ἡ ἴδεα ν' ἀνάψουν ἔνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διαστηρεῖ δλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὁδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλούμενους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάϋλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλούμενους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντίνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

‘Ωραῖες ή δυνατές, ὅτι κι ἀν εἰστε,
γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό γραφεν ἡ Μοίρα
νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνδές ‘Ομήρου ἡ λύρα,
ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
γιατ’ εἰν’ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομῶνει,
κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾶ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἑστίας φροντίζει
νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα:
ὑπομονετική καὶ χρυσοχέρα
μὲ προκοπῆς ἴδρωτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπῃ ἀκόμη.
Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της γνώμη
τὸ διαφεντεύει. “Οπου τὸ χέρι ὁρέγει,

μοσχοβιολάει ἀπ’ τὸ γλυκὸ ἄρωμά της:
ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἀν σωπαίνη
ἔξω ἀπ’ τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ’ ὅνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
καὶ τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
γυναῖκα—εὔτυχισμένος ποὺ τὴν πάρη·
μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

«Ἐπεινὸς»

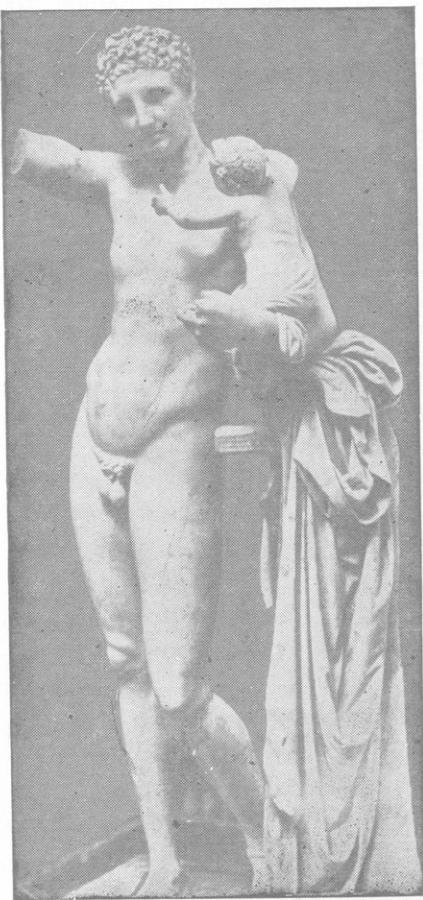
Iωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὀρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἴδιων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὅποιαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν.

Καθ' ὅδὸν δὲ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δὲ ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὅποιαν τείνει δὲ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θείου βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θητῶν.

Ἄπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον δὲ Παυσανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ δλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ μεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἵσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὅποιον ν' ἀναπαριστάνῃ τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὄραματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαϊότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

'Ἐρμοῦ εἶναι εὔρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εύρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ 'Ἐρμης ὃχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ

πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὔμενή καὶ φαιδράν διάθεσιν αὐτοῦ.

‘Ἄλλ’ αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μὲ τὴν μητρικήν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹ —καὶ τὸ βλέμμα του πλαινᾶται μακρὰν εἰς ἀροίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἔργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ιούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς δόποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἔνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρίστος Τσούντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ (Αἱ στῆλαι τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἡγησοῦς)

A'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν, ἵππεα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἔνα ὄπλιτην, τὸν δόποιον ἔτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μὲ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς δόρμης αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμύς, τὴν δόποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὄπισω εἰς ὡραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν δόποιαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

‘Ο ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μὲ τὸ ὄποιον προσπαθεῖ ν’ ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. ‘Ο θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. “Οτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἦ δλίγον ὑστερώτερον, τὸ λέ-

1. "Ἐργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

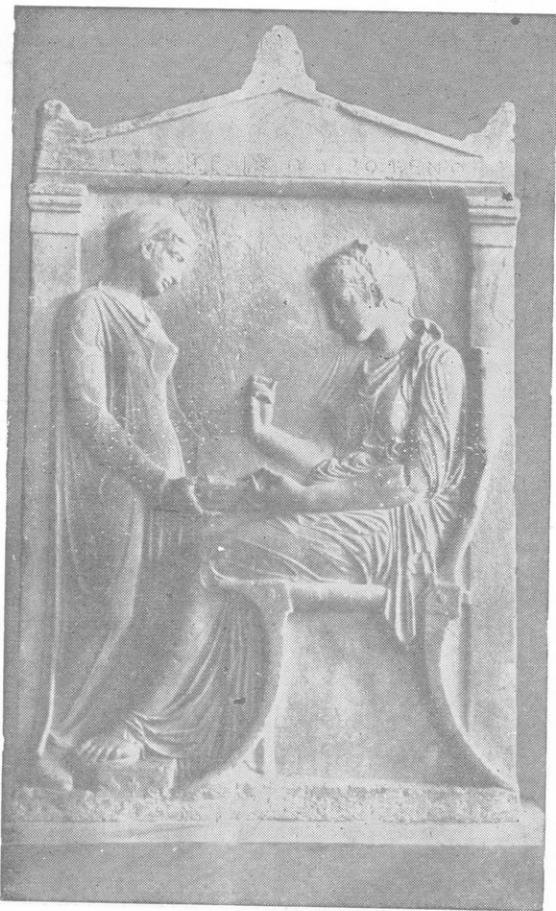
γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ δόποία εἰναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἔμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὃπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ο καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέψυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξίλεων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὅχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ’ ἵσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ὡς ἡμίθεου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὅποιαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἔνδοξον τέλος του.

Β⁴.

‘Η Ἡγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἐν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὅμως δὲν

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἡγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξίλεω, ἥτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἡτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτά χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰώνιου χωρισμοῦ, τὸν ὄποιον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὅλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅλων τῶν ἀθώων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὄποιας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἡγησὼ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐάν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὔρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἡγησὼ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτὴ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὄποιαν αἰσθάνεται ὁ θεατής, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐάν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἐν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθούσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἰσθῆμα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ο ἀνθρωπός ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἀδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὃ, τι εἶναι ἡ ναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες

νὰ τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλῖψίν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἔδωλης. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατής, βλέπων τὸν Δεξίλεων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἔχθροῦ ἢ τὴν Ἡγησώ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἴκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προσώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθώων ἡδονῶν.

Ἐάν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἵσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

Xριστος Τσούντας

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩΣ

Ἐμὲ Δεξίλεω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πιολέμησα καὶ νίκησα κι ἔγώ γιὰ τὴν πατρίδα.

Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὄρμαίει κι ἀλύπτητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτήν, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἀδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.

Ο χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.

Κι ἔγώ ἔδω πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἔχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.

Ω χάρη, ὡ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εύτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

«Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου»

Κωστής Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

”Οχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφὲς στ’ ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες, ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια, ἀλλὰ οἱ λευκές τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ’ τὸν "Άδη ἀγάλι· ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια, ἐδῶ ποὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

”Ω! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα κοιτάει τ’ ἀνάλαφρο πουλί, ποὺ κάτου σὲ μιὰ κόχη, στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα ἀπ’ τὸ νεράκι π’ ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ’ ἀγνό, τ’ ἀθῶ τὸ χέρι· εἴν’ ἄνοιξῃ· κι ἀκούει κοντὰ τὴ λεύκα, πού χει ἀρχίσει νὰ τραγουδάῃ στ’ ὅλόδροσσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ’ ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι, αὐτὸς μέσα στ’ ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου, γιά κοίτα! ἀνέβῃ στ’ ἀτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὀνείρου.

«Σ κι ἐς»

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ BYZANTION

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἥρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασσεν αὐξανομένη κατὰ ἐν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἴδιαίτερος ἑορτασμὸς ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κείμενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ιανουαρίου δὲν εἶχεν ἴδιαίτεραν σημασίαν.

· Η Ἑλληνικὴ Ἔκκλησία ἔώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἕορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἱθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ δοσιαρίος (εἴναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἴναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιομνημόνευτον ἕορτήν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἴναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα; τὸ ὅποιον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἱανουαρίου καὶ ἕορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἔξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύῃ ἔορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὕται ἔορται – ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἥ καὶ ἄλλους ναούς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὔωχχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας – κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὕται ἔορται ἡσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἔορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Είναι πολὺ περίεργον ὅτι ὅχι μόνον ἡ Ἔκκλησία ἡγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς δόργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ’ ἀκόμη καὶ ή ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακράν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ή μεγάλη αὐτή ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὅποιας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκατημέρου ἡσαν κατ’ εὐθεῖαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἡσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ιδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ 'Ιερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκατημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὅποιον δὲ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὅποιον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ὅτο πολεμικὸς χορὸς μετημφεισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. 'Ο Πορφυρογέννητος ἀφίερωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ιδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφήν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαενέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπίαι τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἥρχισαν ἥδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ώρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παῖξαι τὸ Γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαίστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι εἶχουσι καὶ τὰ ὅργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφεισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. "Οταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλ-

κῆς τραπέζης ΐστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἄλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φοράς, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοτθικὰ» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος.³ Αφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μάστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τούλ, τούλ τρέχοντες ἔξέρχονται».

Τὰ «Γοτθικά», τὰ ὅποια ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δήμων, τὰ ὅποια συμπληρώνουν τὰ Γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ’ αὐτῶν ἀδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀητήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφθητε, δεσπόται, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὕφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὕφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοτθικὸν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὅποιον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον.⁴ Εἶναι ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεκήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμάται ζωὴν καὶ χαράν. Ο «Περιούσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἄλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἥσαν, ἐπαναλαμβάνων, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον.⁵ Άλλ’ ἥσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, «ἐκ μάκρας συνηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὅποιας ἔθεωρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

³ Εφημερὶς «Ἐθνος» 2 Ιανουαρίου 1937

⁴ Αδαμάντιος Αδαμαντίου

10. Η BYZANTINH ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

"Οπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμιοιν τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστήν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἴδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὄλον βίον.

Τὰς σπουδαιοτέρας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ὀρυμεθα* ἵδιως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορᾶς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν.¹ Απὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

'Ἐκ τῆς ἔξοχως εὔνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρχε διεθνής σημαντικώτατη ἐμπορική πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰώνα τὰς διακοσίας χιλιάδας, ἥσαν δὲ ὡς καὶ σήμερον ποικίλων ἐθνικοτήτων. Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, παλαιοὶ κάτοικοι ἥσαν οἱ Ἐβραῖοι, Σλάβοι, Ἀρμενιοί. Ξένοι πολλοί, μάλιστα Φράγκοι, διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἔγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδούς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοϊα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. 'Η Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοϊα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

'Η συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. 'Αλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἕορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὅποια διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. 'Ησαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. 'Η πανήγυρις ἐγίνετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἀπειροὶ σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὔρῃς ἐκεὶ καὶ νὰ θαυμάσῃς: πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλῆθος ἀπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὅμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὔκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ηρά ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἡκμαζον, τὰ ἔργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἥσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἥσαν τόσον κοινά, ὅσον ἀλλοῦ τὰ ἔξ ἔριου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοιότη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὔρισκον εὐκόλως ἔργασίαν – διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὔρισκεν δὲ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ύλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς Ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμους ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὄποιας ἡκουες τόσον μελωδικάς τὰς ψαλμῳδίας, ὥστε νὰ νομίζησι ὅτι εύρισκεσαι ἐν μέσω ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἥσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγίᾳ», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἥδυφώνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἥχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὄργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλήν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

‘Υπερήφανος ἦτο διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὄνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὄποια ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρημον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολάς εἰδικοὶ καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικήν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικήν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξύ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἥρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούστης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἱ Ἀθῆναι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἔξηγενισμένα τὰ ἥθη καὶ λεπτὸν τὸ αἴσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὅποια εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιτρεπτῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεία, ὄρφανοτροφεία, ξενοδοχεία διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εύνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ήνυόησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὔμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Αὐτοκράτων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἥρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἀγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ Αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ιερωτάτου, τοῦ ‘Αγίου’ Ορούς, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρήσκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἴδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανυ-

κτικὸν αἴσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν "Ἄγιον Δημήτριον, αἴσθημα, τὸ δόποιον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμψεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουν οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικήν χαράν». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἔαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπας», ἥτο «κοινὴ παρηγορία», ἥτο μὲ τὰ ἀγαθά της «παράδεισος εὐδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἔξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμψιν τοῦ δύοντος Μεσαιωνικοῦ Ἐλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἐλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἐλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰώνιως δροσῆρὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδος, πνέει καὶ πάλιν¹ ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἐλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἐλληνικοῦ κόσμου.

«Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη»

²Αδαμάντιος ³Αδαμαντίον

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ BYZANTINOΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Ως πρὸς τὸ πιστὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἡμιποροῦμεν θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. ²Αχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλέων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων ἀλλ' ἥδη θέλομεν φέρει τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

"Οτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουΐνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμεροσίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόπρος*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα δλως ἀπίθανον ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν πρόκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μή προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανότερον εἴναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουΐνου· πάλιν δὲ ὅχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὃσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὅ τε Βαλδουΐνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἄλλοκοτον ἀνεπιτηδειότητα, ἦν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιωρίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

"Η εἰδησίς λοιπὸν ἔκεινή δὲν ἦνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὃσαι ἥδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουΐνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἥδυναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ δποῖα εὔρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς δόηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἀμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψῃ πάσης ἀλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουΐνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

"Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὅψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικήν τοῦ νο-

μίσματος ἀξίαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὰ 640 ἐκεῖνα ἑκατομμύρια ἥθελον ἔχει σήμερον ἀξίαν ἵσην πρὸς 3.000. Τοιούτους ἐτησίους πόρους δὲν ἔχουσιν οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη ἡ κοινὴ εὐπορία καὶ τοσοῦτον ἐτελειώθη ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις. Πλὴν τούτου ἡ πληροφορία, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὕρισμαν τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος δὲν εἶχε, πολλοῦ γε δεῖ, τὴν ἑκτασιν τῆς 9ης καὶ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ πλεῖστον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἡ κάτω Ἰταλία εἶχε κυριεύθηναι ὑπὸ τῶν Νορμανῶν, αἱ σταυροφορίαι εἶχον ἐπαγγέγει μεγάλας συμφοράς, αἵτινες δὲν ἦδυναντο εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσωσιν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων προσόδων, καί, τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ ἰδρυθεῖσαι ἀποικίαι τῶν Ἐνετῶν, τῶν Γενουαίων καὶ τῶν Πισατῶν ἔλαβον τοσαῦτα προνόμια ἀσυνδοσίας ἡ ἐλαττώσεως φόρων, ὥστε καὶ ὡς ἐκ τούτου περιωρίσθησαν ἀναγκαίως αἱ δημόσιαι τοῦ κράτους εἰσπράξεις καὶ μάλιστα αἱ τελωνειακαί. Ἐὰν λοιπὸν ἥθέλομεν παραδεχθῆ ὅτι ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τοσαῦται ἐπῆλθον ἀφορμαὶ μειώσεως εἰσπράξεων, αὕται συνεποοῦντο εἰς 600 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἐν τῇ 9ῃ καὶ τῇ 10ῃ εἰσοδήματα ἥσαν ἀσυγκρίτως πλειότερα, ἔξ οὗ ὅμως καθίσταται ὅλως ἀκατάληπτον τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον.

Τὸ μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ Φράγκοι περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν εἰσοδημάτων συνεβούλευθησαν τὰ λογιστικὰ βιβλία οὐχὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἀλλὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανόν, ὅσῳ οἱ κατακτηταὶ ἐκεῖνοι, ἥξιουν νὰ ἀνακτήσωσιν ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ τούτου τεθέντος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν 640 ἑκατομμυρίων ἦτο τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦ κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς 9ης καὶ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον ἐκ πρώτης ὅψεως πῶς τὸ κράτος τοῦτο ἦδυνατο νὰ ἔχῃ ὄποτεδήποτε πόρους πλείονας τῶν πόρων, ὅσους ἔχουσιν οἱ ἡγέται τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Ἐν τούτοις, πᾶσαι αἱ μερικαὶ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν πόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐπιτρέπουσι κατὰ τὸ μᾶλλον

ἡ ἡπτον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὄλικοῦ ἔκείνου ποσοῦ, ὃσον ὑπέρογκον καὶ ἀν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἡδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμίν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ο Βενιαμίν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἴδιως τὴν πολυτελείαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαιοὶ ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἕκαστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπόρων, ὃσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἴγυπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Ούγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἱσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνη ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδη τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἥτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνη πλουσία καὶ ἐμπορική. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὅποιας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἰδρύσωσιν ἀποικίας ἐμπορικάς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λασοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀπτάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εύρωπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὔλων, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εύβοια, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδος, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἀπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἐνετοὶ ἰδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικάς. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἴδιως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὔξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἥτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλειότερα δηλαδὴ τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἐπτανήσου. Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἥσαν πόλεις τοσούτῳ πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ διοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εύρωπης. Οὐδὲν ἦττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρχαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εύπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λασκεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἴσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικάς κατὰ τὸ μᾶλλον ἦ ἦττον αὐτοτελεῖς, ὅπασας δὲ φημιζομένας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἡπείρω, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αίτωλίᾳ δὲ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἐλλάδος καλούμενος, ἴδρυσε κράτος, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὕται ἀἱ χῶραι ἥνωμέναι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατώρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἔτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἀλλως θέλουσιν ἔξηγηθῆ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὅποια τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἡδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπήρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγός αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσίου καὶ 3000 ἀργυροῦ, ἥτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος δὲ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἔθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ

έννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἑτήσιαι εἰσπράξεις ἥσαν τοσαῦται, ὅποιας ἀνωτέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

'Αλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἔξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἕκεινο ποσὸν τῶν ἑτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἡ ἡ Γαλλία, ἡ ἡ Γερμανία, ἡ ἡ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἴδιαν ἑκάστη λαμβανομένῃ, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι δομοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὗται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὅντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἴχεν δύναμις χρείαν, καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν πρώτων ύλῶν, ὅσαι ἥσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Οἱ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλινα παντὸς εἶδους υφάσματα, τῶν ὅποιων τοσούτῳ λαμπρά δείγματα εἰδομεναὶ ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα 'Ελλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δανιηλίδος, καὶ τὰ ὅποια ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως 'Ελλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσᾶ, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πήλινα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ἔξι ὄνυχος, ἔξι ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἔξι ύψους καὶ πάσης ἀλλης ὑλῆς παντοειδῆ σκεύη, τὰ ὅποια ἐκόσμουν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἔχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρείας τῶν εὐπορούντων ὅπωσοῦν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολάς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τούλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροήν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὅποιων αἱ δημόσιαι καὶ ἴδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὅντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὅλως ἔξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους», τ. Δ' Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἔχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ύψισταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγήν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὅποιαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὅψιν τί ἐγίνετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

‘Ο μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδίκασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινούς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἔξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὅψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος είσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῆς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἥλειφον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθούμενου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιδᾶς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολή θηκα ἦ: ἐμεινα ἀποσβολω μένος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον προπηλακίω*.

‘Η ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ού τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ’ ἔλαβον τὴν ἀρχήν των τό τε σημειριὸν ρῆμα μ ουτ ζ ώ ν ω ἦ μ ουτ ζ ουρ ώ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ουτ ζ ω-μένος, ἥτοι κατησχυμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἔννοιά σου κι ἐγὼ σὲ βάφω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. ’Επειδὴ δέ, ίνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἥπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο τὸ ύβριστικὸν σχῆμα, τὸ δόπιον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ού τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ουτ ζ ώ-ν ω.

‘Ο ἔξετασθεὶς καὶ ἀθῷος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ώς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι’ αὐτὸ λέγομεν σήμερον: β γῆ κε ἀσπρόσωπος.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρόν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν’ ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὑρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

‘Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημειριὴ παροιμιώδης φράσις: τοῦ ἀλλαξίαν τὴν πίστη στὸ ξύλο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ίνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ οἴκους καὶ τὰ ὅποια εἶχον θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκα-

λεῖτο ψυχρολούσιον ἥ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικὸς ἀτῆρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προύχώρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἡλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφάς πρὸς τριχόπτωσιν ἥ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἔξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χώρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εύρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμὸν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἔχθρῶν, δυσάρεστον εἴδησιν, δὲν προύχωρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικά ἥ λοῦσίς του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἔξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἕνα τοῦ δποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἐμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

«Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός», τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, ποὺ σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸς φτεροῦγες ἀπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὁρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἔνας μύριοι Ἀιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος,

καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
ὅπου σκεπτὴ τὸν κρύβει:
Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἡ καλομάνα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της,

στὸν ἀργαλειό της καθιστὴ μερόνυχτα
τὸν ὑφαν' ἡ βοσκούλα,
περῆφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα,

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
κι ἀγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στὸ δουλωμένο Γένος.

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
«Ως πότε, παλικάρια!»
Καὶ μύριοι Ἀιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

«Πύρινη Ρομφαία»

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενής

(Μεσσαρὰ τῆς Κρήτης)

‘Ο δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατὶ ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἔνα αὐλάκι στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, ποὺ καβαλίκευε τὸ βουνὸν καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἔνα βαθιούλωμα μεγάλο. Γιατὶ ὅντας ἐδιψοῦσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἔνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στ' ἀντικρινὸ βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι ὅποτρεχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαρᾶς.

“Οντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἔνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἄλλὰ τὸ σῶμα του ἤταν πολὺ μακρύ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἄπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸν ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐφτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τό χωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενής αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πώς εἶναι ἀνδρειώμένος, τὸν λέγουν Διγενή. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν τὸν πώς ὁ Διγενής τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρό του δάχτυλο ἀπὸ ἔνα μέρος εἰς ἔνα ἄλλο, ποὺ ἤτον ὕρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιά ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὅπού λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εύρισκονται εἰς τὴν Κύπρο τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

N. Γ. Πολίτου, « Π αρ α δόσεις »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ό Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἀδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὅ Ακρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ο Ακρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περιῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνιωσες
στὰ μαρμαρένια ἀλώνια.

Εἴμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι »

Κωστής Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια τῶν στὴν ἀγκαλιά τῶν καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, δῦταν ἥρπαζοντο τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των...

‘Η ἄρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγὴ: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἕνα παιδὶ ἑκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἔγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἴναι δέκα περίπου ἔτῶν καὶ ἅρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔτηρεῖτο. ‘Η δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλῳ, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιές καὶ τάναπταλιν. ’Αλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρυναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἄρπαζομένων ἐπηγύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδὴ μὲ τὴν ἄρπαγὴν ὅσων ἀπαντούσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

‘Ο Τουρνατζίμπασης ἔγκαθίστατο εἰς ἔνα σπίτι καὶ ἔκει προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς Ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. ’Αλλοί μονον εἰς ἔκείνους ποὺ παρήκουον ἦ ἀπέκρυπτον ἦ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Ἐὶς τὸὺς ζεῖς, Ἰουλίον πρώτη (= 1 Ιουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Ἐὶς τὸὺς ζεῖς, Ἰουνίου 1η (= 18 Ιουνίου 1556), ἦμέρα Παρασκευή, ἐσέβη δ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

‘Ο Σκλάβος αὐτὸς ἦτο δ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, δ Τουρνατζίμπασης.

‘Η ώρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἴναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν πρώτην Κυριακήν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσῆρχοντο εἰς τὴν ἔκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιά των. Μὲ ἔκπληξίν του ὁ ξένος ἥκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὄνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὄνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρὶς τὰ ἔχασαν.
Ἡσαν ἀληθῶς νεκρά...

«'Ο Αναδρομής»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἄναθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
μὲ τὸ κακὸν ὅποκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
Στέλνεις, τραβᾶς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
νὰ μάστης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
Κλαῖν οἱ μάνάδες τὰ παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
κλαίγω κι ἔγω καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω.
πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Αραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου», 1880

— "Ασπρε σταυραΐτέ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
— Εἰδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
καὶ τὸν Τάταρη μ' ἔννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
μ' ἔναν ἀλυσο καὶ τὰ ἔννιὰ δεμένα,
κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
«'Αφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
δῶσ' μου ἔνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Α. Ταρσούλης: «Μοραΐτικα Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημια κείνη τή νύχτα στήν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ύγρὸς καὶ ψυχρός. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἴχανε σταθῆ πέρα στὸν ὄριζοντα καὶ φαινότανε σὰ νά τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἀσπρό χῶμα της. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἴχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενείου, εἴχανε μαζευτῇ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στήν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἥτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἐνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόντανε φωνὲς δργάνου καὶ τραγούδια.

Καθισμένοι στήν ταράτσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένος στὸ πεζούλι τῆς ταράτσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τήν έρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ δργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ζαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τήν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτή τήν ιστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἄλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατὶ λένε πώς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπίτια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατή ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στήν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἵσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἄλλα τώρα, πάει, πάει. Ζεκληρίστηκε. Καὶ οὕτε ἔνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἴχε πέσει κατάρα. Ἀπ' τήν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἔνα παιδί του, ἵσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονῶν, ἀπ' τήν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ δὲν ἐπῆγε κεῖνο τὸ σπίτι!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Εδῶ είναι μυστήριο! Λοιπόν... Ὁ καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμό τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἐνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοι σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίση τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν — καὶ αὐτὸ ἥτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στήν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας της ἡ ἐπανάσταση — τὰ

βουνὰ γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστές καὶ κάθε τόσο ἀκουόταν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νὰ φωτίζωνται συχνά, ἀπὸ πυρκαϊές χωριῶν, ἐλαιώνων!... "Α! ὁ πόλεμος εἶναι κακός, κακός! 'Αλλὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νὰ γίνωνται, στάχτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἐλεος σὲ κανέναν αἰχμαλώτῳ!

"Ενα πρωὶ ὁ καπετάν 'Αντώνακας, συγγενής τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπίτι τοῦ καπετάν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔρθει στὸ χωρὶς μ' ἓνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

"Η γιρὶα τοῦ Γρίζα καθότανε μὲ τρεῖς ὄλλες γυναῖκες σκοτωμένων στὸν πόλεμο κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χείλη των κλεινόντανε πάλι καὶ ὁ νοῦς των βυθιζότανε στὴ λύπη. "Ετοι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετάν 'Αντώνακας μὲ βγαλμένο τὸ σκοῦφο του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάζανε, σκύψανε τὸ κεφάλι χωρὶς λέξη νὰ ποῦνε. 'Ο καπετάν 'Αντώνακας στεκότανε ὅρθιος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολύ. "Εβηξε, ξανάβηξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχηκε ἀπὸ ἴδρωτα. 'Επιτέλους ὅρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριὰ πώς κάτι θέλει νὰ τῆς πῆ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λέη γιὰ τί εἶχε πάει ἔκει. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρει ἦτανε κάποιος ποὺ ἔμοιαζε πολύ, μὰ πολύ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ 'Αντώνακας, νὰ τοῦ πάρη λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμαλώτος τοῦ μίλησε τούρκικα. "Εκανε πώς δὲν ἥξερε τάχα ἄλλη γλώσσα.

"Η γιρὶα εἶχε γίνει κίτρινη-κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τούρκος!... Τί λές; Μουράλαθηκες, καπετάν 'Αντώνακα;

Κάνει ὁ καπετάν 'Αντώνακας νὰ τῆς πῆ τί ἄλλο ἥθελε, μὰ ποῦ

ν' ἄκούση αὐτή! Δὲ δεχότανε οὕτε λόγο. 'Ο 'Αντώνακας ὅμως, ἀντὶ νὰ φύγη, ἐπέμενε. 'Ο πολεμιστής ὁ ἄγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνει ἔκει καλὸς καὶ γλυκὸς σ' αὐτὴν ἄγια γυναίκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη δύμοιότητα ποὺ εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνοῦ ἥτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρη στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἀλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ τὸν δῆ.

— Γιά κοίτα καὶ σύ. Μάνα εῖσαι!... Κι ἀν εἴναι, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγη. Ζέρω γὼ πῶς... Κι ἀς πάτη ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!... Θέλει Τοῦρκος νὰ μένη, θέλει Ἐβραῖος νὰ γενῇ!...

”Ετσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἥτανε δίπλα στὸ σπίτι της, σ' ἕνα χαμηλὸ σπιτάκι ἔρημο, τοῦ 'Αντώνακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτούλα, ποὺ συγκοινωνοῦσε τὸ σπίτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ 'Αντώνακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποὺ μέσα ἥτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲ θέλησε νὰ μπῆ μέσα.

— Κόλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— "Οπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ 'Αντώνακας.

”Ητανε ἔνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

‘Η γριά ζύγωσε κίτρινη - κίτρινη καὶ κοίταζε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἥτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριᾶς στυλωθήκανε σ' ἕναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, ποὺ τῆς θύμισε τὴ μορφὴ τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἥτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ζαφινικὰ ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο ποὺ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῇ σὰ νὰ ἥθελε νὰ φύγη, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριᾶς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφὴ της.

— ”Ε; τῆς ἔκανε ὁ καπτετάν 'Αντώνακας.

‘Η γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὴ θέση της, τοῦ λέει :

— Τί λέσ, καπετάν 'Αντώνακα; ... Παιδί δικό μου, στὸ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται!... Παιδί τοῦ Γρίζα!... 'Εκεῖνο πάει, χάθηκε!...

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

—'Εγώ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἑκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ!...

'Η γριὰ κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στὸ δῶμα. Τὰ ἄστρα εῖχανε χαθῆ καὶ ἔνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπῃ.

"Ακουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησίες πολλὲς στὸ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στὸ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλῇ, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορά κι ἔναν καιρό, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

"Ενα μοιρολόι θλιβερὸ - θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χείλια της, κι ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῆ...

Δὲν ἕκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δυό της παιδιὰ ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. "Εκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἦταν δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ - μικρό, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καὶ ύστερα λεβέντη νὰ στολίζῃ τὸ σπίτι καὶ πολλά του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴν φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά!...

"Ενας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεἴπαν. "Άλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

"Όλος ὁ τόπος γύρω - γύρω ἀντιλάπησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινότανε!

"Οταν ὅμως ζητήσανε τὴν γριὰ τοῦ Γρίζα, τὴν βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στὸ δῶμα.

Καὶ τὴν ἱστορία αὐτή ὅλοι τὴν ἔρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ὀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατὶ ᾧ γριὰ τοῦ Γρίζα γίνεται υγχτοπούλι καὶ φωνάζει τῇ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιών ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυρᾶς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «‘Ηρώων καὶ μαρτύρων αἷμα» διατίθεται τὸν Δραγούμης περιγράφει περιστατικὰ ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἑτῶν 1902 - 1904. Απὸ τὸ 1902 διατίθεται ὁ Δραγούμης εἰχε διοριστῆ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηρίου, καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελᾶς. Στὸ πόλ κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς διατίθεται ο Παῦλος Μελᾶς ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἀρχισε τὴν ἔθνική του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«‘Αναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἄγωνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

“Ἀλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιά του. «Κλαίω ἀκόμη καμιὰ φορά, ὀλλὰ μήν ἀνησυχήσ, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό...” Ολους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἔκει... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν δποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, δι Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα τοὺς ἔξιγνησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω!».

1. Μὲ αὐτὸν τὸ ψευδώνυμο παρουσιάζόταν στὴ Μακεδονία δι Παῦλος Μελᾶς.

'Αμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ¹ νὰ πάτη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχουνταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἥρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέφασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκότεινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι, καὶ ὑστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἐναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. 'Ο ἐνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· δὲ ἄλλος δὲν ἔρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. 'Απαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται· οὕτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ δόλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἦξερε οὕτε κάν τὴ δημοσιὰ πού πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἐναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποὺ τοὺς ἔγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκριθηκαν μιὰ φορὰ πώς τὰ βάστανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-² Αντρουλής γυρίζει καὶ λέει: « 'Ο καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾶ ».

"Ο, τι δῆ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. "Ἐνας βοσκὸς ποὺ πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἐνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δασιλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἐνα καὶ τοῦ ἥρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἐνας περίπατος στὴν Κηφισιὰ μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα ποὺ μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἐνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾶ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἀν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

"Ολη τὴ νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔ-φτασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν, μ' ἓνα κρύο δυναστό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ἔνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἄλλὰ δὲν τὸ ἥβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾶ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. "Ελειψε καὶ τὸ ψωμί, ἄλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ως πρόγευμα ἔχω ἔνα μικρὸν τεμάχιον ὄρτου, τὸ ὄπιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὅρεξιν. 'Ο 'Αντρουλής μὲ ἐρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικές φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. "Αλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἀνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τούς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

"Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἥρθαν ἔκεινοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. "Υστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἐλλήνων ἡ γλύκα, ἔκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἔκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξετομίζῃ, ἔκείνη ποὺ μ' ἔναν καλὸ λόγο μαζεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβιολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν δι' ἀνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

"Ερχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἀντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βιοθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορὲς τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ "Ἐλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἰδε πώς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἦξερε πῶς θαϊνατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἔνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἔνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατὶ πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμάται πώς ὁ ἴδιος εἴναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιά ἔκεινων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δὲν ἦξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἄλλα καὶ σωστή νὰ ἥταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἀσκημη, γιατὶ δὲν ἦξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἥταν καμωμένος· δὲν ἥταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: Γιὰ τὴν Πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἔννιὰ παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἑκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων γιατὶ ὑστεραὶ ἀπὸ τὸν καπετάνιον Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἐνα δάσος ἀπὸ ὅξυὲς κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῷ ἔβρεχε δυνατά. "Υστεραὶ ἀπὸ τρεῖς ὥρες ἔπινησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἥταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμὶ σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὃσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμά, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἀφῆσε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατὶ ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνό· αὐτὴ ἡ φωτιὰ ἥταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. "Εκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φίλοιν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπᾶ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τὸν ἑαυτόν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἀνθρωπον, δσονδήποτε κακούργος καὶ ἀν εἰναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων: ὁχι, ὁχι!... Μά τὴν ἀλήθειαν ποιὲν θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἀν καὶ ὑποφέρω, ἀν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνη ἑκεῖνο τὸ ὄποιον ἀπεφασίσθη ». Ἄλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατὶ ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἐνα σπίτι μαζὶ μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-

1. Δημοσιλίδος Ζήσης, ὀπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριᾶς, ἀσπονδος ἔχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελᾶς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὅτι ἥταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

στιανὸς στοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ὄνομάζει ἀδελφοὺς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. "Ολοὶ συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. "Υστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὅψη, καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὄρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθη ποτὲ πῶς ἔξακολουθοῦν τὴν φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βίᾳ τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγη ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιὰ τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

"Απὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὄρμήνευ τοὺς χωριανοὺς καὶ φοβερίζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺ μποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταξε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. "Ο Ἰδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

"Εναν καπτετάνιο του, τὸν Εύθυμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμη τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εύθυμης μιὰ μέρα μὲ ὅγδοντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθη κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. "Εφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι ποὺ ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. "Ομως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

"Ιων Δραγούμης"

1. Εύθυμιος Κασύδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸν νὰ σειέται τὸ χορτάρι στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὃ παλικάρι. Πανάλαφρος δὲ ὑπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιὰ σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦσῃ λογάκια καὶ φιλιά, καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες σὰν τουφεκιοῦ ἀστράπτοβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες. Πλατιὰ τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις ἔκει καὶ σβεῖς γοργά.

Ίερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιὰ τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις σὰν πιὸ κοντά!

«Πολιτεία καὶ Μοναξιὰ»

Κωστής Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνό, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, δὲ Σουλιώτης ὅλα τὰ χει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἔκεινο, τ' ἄχαρο.

Κι ἔκει ποὺ πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ ποὺ τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ;

Κι ήταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὁρὴ Λάμπη;

— Ζεστὴ κουλούρα, δρόπος ἀδερφέ, ποὺ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. "Ελα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αύτὸ εἰν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; "Ερχομαι γὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ στρωσα! Καὶ δῶσ' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει δὲ ἀδερφός, δὲ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ο πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἔκείνη καὶ σημάδευε. Κι δὲ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἀκουε τὴ θεριεμένη μέσα του.

Κι ό πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἔκει, ἔνα βόλι ἥρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιὰ καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἔνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἀρπαξε τὸ τουφέκι κι ἵσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

‘Αμιλήτη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ό πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαζογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

‘Ο Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμοιλογιόταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, που τοὺς ἔρασε τὸ κύμα τ'^η ἀδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἔνδι βρίσκανε κάποια παρηγοριά στὰ κάλλη τοῦ φιλόδενου νησιοῦ, δ Γεροσουλιώτης εἶχε ἀλλοῦ τὸ νοῦ του. ‘Ολημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ'^η ἀντικρινά. Κι δλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

—Κάποτε, ἔνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

—‘Ο ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρα μ' ἥβρε. ! ‘Ο Θεὸς μ' ὄργιστηκε!

“Εκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπαε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

“Εκλαψε, κι ὑστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. ‘Ο γέρος ἔδειξε πιὸ ὑστερα νὰ μαλακώνῃ. Ἐφαγε γελαστὸς καὶ πιλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ'^η ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ'^η ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἀδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νῦχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ὃν ὑπάρχε κι ὄλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νά τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ὅδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπὸ τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πώς βρίσκεται σ' ὄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιο γείτονά, του.

— Γειά, χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἥβρα κι ὅλους σας!

‘Απόκριση καμιά!... Νά καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νά τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νά καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. ‘Ομως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... ‘Ανοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νά χασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. ‘Επειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἥταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερή τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέσῃ στὸ φᾶ, σὰ θεριό δόλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς ‘Αρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἰσάστε σεῖς; ρωτάει ὁ γέρος ἥσυχα.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὄρθδς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς ‘Αρβανίτες:

— Όρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πώς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ώς, νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεισε νεκρός.

Γιάννης Βλαζογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

"Ολες οι καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὅλες τὴν Ἀρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἔγγλεζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ στὴ μεσούλα της σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
—Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
—Κόρη, γιά ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωή σου.
—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
—Ἐγώ είμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

N. G. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ»

Δημοτικό

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ, τι καὶ νὰ πῆς εἴμαστε ἄντρες! εἴπε ὁ ὑποναύ-
κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. "Ἐλλῆνας! σοῦ λέει ὁ ἄλλος·
δὲν εἶναι παῖξε - γέλασε. "Έχουμε τὰ κακά μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο
στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέ-
ταμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο είναι, ὅσο κι ἀν τὸ
κουτσουρέψης· ὅσο κι ἀν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἀν τοῦ ζεματίσης
τὰ φύλλα, ἀν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. 'Ο λέοντας, λέοντας λέγεται,
ὅσο κι ἀν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαίτη, ἀν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἀν τοῦ
βγάλης τὰ νύχια, ἀν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
του νὰ σὲ πάτη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ* ἡ τύχη μας νὰ
εἴμαστε πάντα μεγάλοι. "Οπου κι ἀν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασ-
σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ' ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο.
Καὶ γραμμένο ὅχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καὶ ἀβασίλευτος—ό τῆλος τοῦ Γένους μας. "Οποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγή· ἑθνική χαραυγή, πόθος καὶ κατημὸς αἰώνων ὅλων, ὃχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὔρανὸς κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πιολεμᾶ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμῃ τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῆ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν 'Ηρακλειά*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἔκει ἔπεσε. "Εχεις ἀρρώστια; πήγαινε νὰ γιατρευτῆς. "Εχεις πονόματο; ἀλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούστης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενής ἔγινες. 'Η κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἔκει βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἑθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ "Αγια Τράπεζα τῆς 'Αγια-Σοφιᾶς, τὸ προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε—πιοδάρι Βενετσάνου. 'Ο τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. 'Εννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. 'Ο Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίροντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πὼς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ δὲ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ· ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺν πουλάρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἀβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρό μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησίες, πιοδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικὰ κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, πιοδοκυλοῦνται στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσσα· μοιρολογᾶ ἡ Σιών μας! Καὶ δὲ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογένητη πατρίδα του.

Γαλέρεις φεύγουν καὶ γαλέρεις ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας

τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ὡς Βενετιά τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυναλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογυτμένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν ούρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της – ἴστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἀγιο Πέτρο της· στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἀλλοῦ τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισθάρβαρη, νὰ ἡμερέψουν κι ἔκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἔκείνης τὰ χώματα.

Ἡ Ἀγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολύτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπτρὸ ζαφείρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα Νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της ὁ Φώτιος, δὲν πάει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τείχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πάει. Ἀνοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἀγιοτράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω της ἀγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονάκριθου παιδιοῦ της.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἔκει καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἔθνικὸ πρῶτ’ ἀπ’ ὅλα! Ὁπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἡ δική μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραγὴ τοῦ Γένους μας ἔκει θ’ ἀνατείλη· ναί, ἔκει θ’ ἀνατείλη. Προβαίνει ὀλοένα ἡ Ἀγιοτράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιάσῃ τὴ στεριά. Ἀργὰ ἡ γρήγορα θὰ τὴν πιάσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ’ ὅλη τὴν ἐλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρη σ’ ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυ-

ρώση τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνη σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιὰ θὰ ἡχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἔθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλε ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίσῃ Ἐλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξεις, τὰ ἱερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μόγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνη πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαφούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνη καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρὸς εἴμαστε "Ἐλληνες! . . .

Καὶ ὅρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ὑμνώντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑποναύκλητος. Καὶ δὲν ἦταν, ὅχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἡταν ὁ Ἐλληνισμὸς ὀλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλάτης »

³Αιδορέας Καρκαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρές παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τὸν ὑπνον δὲν ἔχόρτασσα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου. Βρύση τὸ αἷμα τόχυσσα, σταλαματιά δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο, νάχιλωρὸ καὶ δροσερό, νάχιλωρὸ καὶ δροσερό, καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιός ξέρει ἀπ' τὸ μνῆμα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ! Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἵσκιο του ἀποκάτω θάχυχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε. Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἄν κυπαρίσσι σῖμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θάρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τές λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρειά μου.
Ἡρθε κι ἐμένα ἡ ὕρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἔδω τριγύρω μου, σταθῆτ' ἔδω σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἔν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἀς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
ἀς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἀς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορὲς καὶ τρεῖς φορὲς ἀς σκούξῃ :
«Ο γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, δόποὺ περνᾶ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῇ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοὴ ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τὴν μάθη ὁ "Ολυμπὸς καὶ τὴν ἀκούση ὁ Πίνδος",
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὑστερη φορὰ ν'. ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἐτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νά τανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορὲς φωνάζει :
«Ο γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ ποὺ ἀντιβοούσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὑστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾶ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

"Ακουσ' ό Δῆμος τὴ βοὴ μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὑπνο,
τ' ἀχνό του χείλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
'Ο γερο-Δῆμος πέθανε, ό γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένου ἡ ψυχή, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τὴ βοὴ τοῦ τουφεκοῦ στὰ σύγνεφ' ἀπαντιέται,
ἀδερφικά ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

A'.

« Εἶδον τὸν ἄγιον ναόν »! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτύν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινούπολεως, ἐν μέσῳ εύρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἀτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἐνδιούν οἰκοδόμημα, τὸ ὅπιον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὔσεβς αἴσθημα τῶν ὁρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν. Σειρά παχήσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλατείαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραίσιν αὐλήν.

‘Η Ἁγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὅποια τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσῆ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. ‘Η Ἁγία Σοφία! Βαρύ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθέν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

B'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εύρισκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοί καὶ μα-

κροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὡραίας μουσειώσεως. Εἶτα εύρίσκεις ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἄγίων... Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

‘Οποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποία ἔκστασις! ’Ενώπιόν σου ἔχεις πάραυτα δλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὁγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ’ ᾧ στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἀλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον’ αἱ ἀναρίθμητοι τοξειδεῖς θυρίδες του, δι’ ᾧ εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραῖοι κίονες, μὲ κορμοὺς ὅλους μονολίθους, μὲ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπής τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὅρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. ‘Ο νοῦς ἵλιγγιᾳ, ἡ καρδία πάλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Τίρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὁ φθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἴστορία. Βλέπεις σκιὰς μυριάδας μυριάδων. Αύτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἄγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εύρισκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦ Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. ‘Ολα θέσεις! Σῶμα πταναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῆν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπταλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι’ ᾧ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας μὲ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὔτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβεὶμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας Ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

'Η καρδία σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ ... 'Ως ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. 'Εξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατείαν, πρὸς τὰ δεξιά, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὅθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυνύμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὑψός του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἕνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχήν. Μ' ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακράς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὁφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριον, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλούς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνῆμα, πολυσχιδές καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακράς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωιγόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον ἷοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν ...

⁷ Άλεξανδρος Μώραϊτίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

'Η ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριό καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοί ἦσαν ὀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲν μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὁσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὡστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὕμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

‘Ο Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. ‘Ο Παπαδογιάννης ὅμως ἔξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὅποιαν ἥρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφάς ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

‘Ο Τούρκος τὸν ἡτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὅποιων τὰ βλέφαρα ἤσαν ὀλίγον ἀνεστραμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἡρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρός σας. “Ο, τι σᾶς περάστη κάμετέ το.

— Μὰ τὸ Ἀπίζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ Ἀπίζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. ‘Αλλ’ ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὃς ἐὰν ώμιλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

“Επειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην θλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὅποιον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως:

— Μὰ δὲ σκοτώνουνται οἱ Τούρκοι εὔκολα! Τ’ ἀκοῦς;

— Τώρα π’ ἄρχιξε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαίικη μαχαίρα, Μουσταφᾶς, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ’ν’ εὔκολα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατὶ καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σθεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἐξέπεμπτον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὄργης καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνομε, ἔξηκολούθησε. Δὲν εἴναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τούρκοι πού ἤσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἥθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαρίθμων Χριστιανῶν, οἵτινες

εύρισκοντο ἀπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἔξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ίκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—'Η Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ 'Ελλάδα! εἴπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἤγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—'Αλλάχ! 'Αλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸν νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὥρμησεν ἔξω.

'Αλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἡκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἵντα σοῦ 'πα στὰ 77, ὅντεν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σώχωρο;... Σοῦ 'πα πώς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἑτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. 'Η γιώρα ἔφταξε.

'Ο πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπάς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἔνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ δόπιος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ παπᾶ καὶ θείους τοῦ Παπαδογιάννη.

'Ο Μεχμέτ 'Αλής τῆς Αίγυπτου, ὁ δόπιος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἀνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναούς των, οἱ δόπιοι εἶχον καθαιρεθῆ ἄμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἔως οὐ ἀγορασθῆ καμπάνα. 'Αλλ' ἔνα δειλινὸν ἐνῷ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναξεν:

—'Ιντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό;

—'Εχομε τὴν ἀδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπᾶς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἀδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπᾶς ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνη.

‘Ο γιός του δέ Παπαδογιάννης τάξις ἐγνώριζεν όλα αὐτά καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπινεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ σίοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἀγιον Γεώργιον, δέ Παπαδογιάννης, ἔφθιος τότε, ἔχει δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἀλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἥχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἥκουσε τὴν ἄγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανοί, ἔξομψαντες πρὸ ἐκατὸν πενήντα ἔτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτούνειαν, καὶ ἀφ’ ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας δέ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τούρκοι ἦσαν ισχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἀδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἔησαν ἔπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὁλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποιος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καὶ, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κεῖνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασος ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε δέ κύρης σου δέ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλάγορα μά τὴν ἀκούστης καὶ στ' ἀφτί σου κοντά!

‘Ο Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ δποίου ἔθεωρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακήν, μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συντηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς :

—Ἀκούστε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, είναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ Ἱερεύς.

— Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

άγιών πού ναι ζωγραφισμένοι στους τοίχους. Είναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἔφωναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἐς πάτη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπτα του καὶ νά 'ρθη. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού ναι κτισμένο ἀπὸ πάνω.

“Ολοὶ ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ’ ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἔπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἥρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Οσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλὴν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἔχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετά τὴν ἀπόλυτιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διημύθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῷ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἑκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, ἥρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετά τινας ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρα. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἥρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἥν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἔφθασε καὶ ἡ δι' ἔξοδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἥχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

‘Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἔκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἔξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμοσύνως μία ἐλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἔχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικήν πεποιθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακό του.

Ιωάννης Κονδυλάκης

28. ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύνυνεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιοβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

('Επιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

'Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν κάιρῳ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθη ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἡφάνισε τὴν ὅρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἰστρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσάύτη ἥτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ δψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὅμοθυμαδὸν ἀπαντεῖς, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὔρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παραπτηρήσεις ὡραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἴπαν οἱ κριταί μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπιταίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἢν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη διλίγον, ἵσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εύρηματα τὰ ἥξευρεν ὁ Ἰπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. "Ολη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὔχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν είμαι ἐντελῶς εύτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἥτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἵσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἥθελεν ἔξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιεστέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εύρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἔχοδεύσω εἰκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. "Ολα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἴπω; Οὕτως ἥθελησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εύρισκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. "Οθεν ἔχω ὁ ταλαιπώρος νὰ μείνω καθὼς ἥμην αὐτοῦ ἀμαθής, ἀμαθέστατος, ὅνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῆς καὶ νὰ κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῆς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

‘Ως τόσον ἔγω είμαι εύχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

εύεργεσίας, καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς δλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλώτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφήν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἔνα φιλάνθρωπον ἀνθρώπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἔχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφούς ἥρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθιδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὅποια μέθιδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικήν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὅποιαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἴσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εύρωπην, νὰ εῦρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἑτοίμους εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλου ἀκάματον, ἑτοιμὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, ^{*}μὴ μὲ νομίσης ὅχάριστον. Ἡξέρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἴμαι βέβαιος ὅτι ὀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἵδιας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσῃς τὰς ἱδικάς μου, καὶ σὲ εἴμαι ᾗδίως ὑπόχρεως. "Εκτη εὐεργεσία... ^{*}Αλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμήσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

^{*}Αδαμάντιος Κοραῆς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

"Ετελείωνε ἡ ἐκκλησιά. 'Ο παπᾶς στεκόταν μπροστὰ στὴν 'Ωραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἄγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

"Όλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν

στὸ πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχῃ δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας δὲ παπάς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε:

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρη καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λούρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναικες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ο παπᾶς ξαναμπῆκε στὸ 'Ιερὸ γιὰ νὰ ἀποτελείωσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωρὶὸ ἄρχισε νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ φαμίλιες - φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος - πρῶτος βγῆκε δὲ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, δὲ γερο-Λιόλιος, γέρος μὲ ἔθδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβί του χέρι τὴν ἀσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ὄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρὴ πατερίτσα.

Ἄποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιά του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἥ τη σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἔγγονια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ πατιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριὰ ἔγγονια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο-προεστοῦ ποὺ δὲν ἤτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἤταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἔνα ἤταν ἔθελοντής στὸν Ἐλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ δὲ γερο-προεστός, σὰ σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωρὶὸ κοντά του, μὲ τὰ κεριὰ στὰ χέρια ἀναμένα. Ἡτανε νύχτα βαθιὰ κι ὁ Αὔγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιὰ ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πώς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῆ.

‘Ανάμεσα ἀπ’ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χωριό εἶναι ἔνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἔνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

“Ενα ψιλὸ ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ’ τὸ χωριό ἔφερνε τὴ μοσχομυρουδιὰ τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν.

—Τὰ μάθατε;

—Τί καινούρια;

—‘Αληθινὰ πώς τοὺς τσάκισαν τ’ ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

—“Ολο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τούρκοι στῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο...

—Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάζεις!... Ἐσύ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσύ καὶ τώρα!

—Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦταν στὴν Ἀρτα;

—Δυό. ‘Ο Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. ‘Ο Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἀρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τούρκοι βάρεσαν μ’ ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἀρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατός πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

—Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τούρκοι;

—Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

—Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορὲς καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

—Σὰν τί ἀνθρῶποι νὰ ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

—‘Ο ἔνας μιὰ πιθαμὴ ἀνθρωπός, μικρὸς μὰ θαμαχτός; κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάστης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

—Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἔκαμαν!

—Ο γερο-προεστός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

—‘Ορε παιδιά! Ποιός σᾶς τὶς ἔφερε αὐτές τὶς κουβέντες; Μὴ μιλᾶτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάσῃ ὁ Θεός!...

— Είναι όλήθεια, μπάρμπα, αύτά πού λέμε! Είναι όλήθεια! Ήταν κάπι Τσάμηδες* στήν "Αρτα και μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αύτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους!

— Τούς είδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μὲ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδας καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἴπαν ὅλα!

— Ποιά μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν "Αρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλη Παρασκευή. Ἡρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμά ψὲς τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους...

— Ὁρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά, ὁ Ἀι-Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριὰ τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὅρε παιδιά, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἔνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἀμ τί ρωτᾶς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἔνας. Δὲ μᾶς τὰ μασσαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὁρέ, δὲν ἔχει κανένας ἔνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἀμ τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἔνας, θὰ πλακώσουν γκρά-δες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὁρεξη νά' χης νὰ τουφεκᾶς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἔγω τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὅρε, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορά, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἔνα ἀρνὶ διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἔνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καὶ τοῦ λέει :

— Δίν' σ τ' ἀρνί;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μά τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι είναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη! ...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίη τὸ μακαρίτη της.

— Ἀφησε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρης τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἀρνί . . .

“Ολο τὸ χωριό ἦταν τρελό ἀπ’ τὴν χαρά του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πῶς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαίδια, ποὺ δὲν μπορούσανε νὰ καταλάβουν καλά-καλά τί θὰ πῆ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

— “Εγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! ”Εγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴν χαρὰ τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἔνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μποροῦσε νὰ’ρθῃ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένος νὰ’ναι ὁ Κύριος!

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπήκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πήγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριὲς τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

“Οταν ὁ γερο-προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρήκε στὴν αὐλόθυρα τὴν γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένη. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρη.

— Τ’ ἀρνὶ πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

— Μωρέ ἔνα ἀρνὶ μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστός. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς γριᾶς, ἔκραξε ἔνα ἔγγονι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ στὸ σπίτι:

— Όρε Κίτσο! Κίτσο όρέ!

— Ορισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχτῆς, όρέ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψης δεκαπέντε ώς εἴκοσι ἀρνιά καλά. Γρήγορα! Ἀκόμα ἔδω εἰσαι! . . .

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο-προεστός, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴν χαρὰ τῆς καρδιᾶς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ:

—'Οοοορέ Νάσο! Νάσο δρεεέ!

—"Εφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεὶ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, όρε, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσῃς στὸ χωριό πώς ὅποιος δὲν ἔχει ἄρνι, νὰ ρθῇ στὸ σπίτι μου νὰ πάρῃ!...

‘Η γριὰ ὅμως, μ' ὅλα αὐτὰ ποὺ γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυό της χέρια καὶ δὲν τό δινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἄρνι.

—Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε θέλω τ' ἄρνι πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ἔχει θηκε σ' ὅλο τὸ χωριό σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἄρνι ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. *Έτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν, ὅχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νά σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσος μ' ἔνα κοπάδι ἀρνιά.

—Τὸ καλύτερο τῆς γριᾶς! φώναξε ὁ προεστός, καὶ στὴ στιγμὴ ὁ πιστικός, ποὺ ἔρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἔνα λάγιο* ἄρνι, μὲ μιὰ βούλα ἀσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινό, ποὺ ἦταν μιὰ ὀργιὰ βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

‘Η γριὰ μὲ τὸ να χέρι ἄρπαξε τ' ἄρνι καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. "Υστερ' ἀπὸ τὴ γριὰ πῆραν ἀπὸ ἔνα ἄρνι ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἴπε στὴ γριά:

—Γεμάτο εἶναι, ἄρή;

—Γεμάτο! ὅπως τὸ χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἰν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρη φωτιὰ καὶ ντροπιαστῶ!

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει:

—Χριστὸς 'Ανέστη, όρ' ἀδέρφια. Χριστὸς 'Ανέστη! Καλῶς μᾶς ἥρθ' ἡ λευτεριά!

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστὸς ἀψυχος!

Ρίχνονται ἑπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

«Πασχαλινὰ Διηγήματα»

Χρίστος Χριστοβασίλης

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

‘Απ’ ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ’ ἔνα ψηλὸ κλαδί,
πουλὶ - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
—’Ανοιχτε στράτα διάπλαστη καὶ στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μὲ τ’ ἄνθη στολισμένη.

Τ’ ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, ποὺ βαθιὰ σ’ ὀνείρου βάθος ζοῦνε,
καὶ τὰ κεριά ἔτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχία
στρώνει τ’ ὁλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνά του φύλλα.

«Η μερολόγιον Σκόκου, 1915

Στέφανος Λάφης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα, ποὺ μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

“Οπως ἡ Τῆνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

“Ο μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰώνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

“Η παράδοση λέει πῶς ἡ Ἄγια Ἐλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγῃ στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ’ ἔνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγίᾳ γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησία στὴν χάρη Τῆς. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔξεφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ δῆ πραγματοποιημένο τ’ ὄνειρό της, γιατὶ σὲ λίγο πέθανε.

“Αν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντίνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, ποὺ τοῦ τό ’χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. "Ενα πρωί — καθώς μᾶς λέει ή παράδοση — οι Παριανοί είδαν μὲ μεγάλη ἔκπληξή τους ἐνα βασιλικό καράβι νὰ μπαίνη στὸν κόλπο τῆς Παροικιᾶς καὶ νὰ ρίχνῃ τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ήσυχα νερά. Δὲν ἦταν συνθησιμένοι σὲ τέτοιου εἰδους θαλασσι-νὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο ποὺ λὲν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερὰ τῶν ξωτικῶν πουλιῶν πανιά. 'Η ση-μαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*', κι ἔνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθέ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὔρανοῦ. 'Ηταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάταρτα βυζαντινὰ καράβια, ποὺ τὰ δύνομαζαν « δρόμωνες » καὶ ποὺ ἐκτελοῦ-σαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριὰ κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι-λιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη ποὺ τοῦ εἶχε περιγράψει ή μητέρα του. Οἱ Πα-ριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν δ ἔνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῇ. Κανεὶς τους δὲν ἔγνώριζε τὸ μυστικό. Μόνο ἔνας γέρος παπάς ποὺ ἔμενε σ' ἔνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή... Σ' αὐτὸν ἡ 'Αγία 'Ελένη εἶχ' ἔξομολογηθῆ τὸ τάμα τῆς.

"Ετοι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῇ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ 'Ιουστινιανοῦ.

'Η παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατὶ ἔνα μέρος τῆς ἐκ-κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰώνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιατ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἔλληνικοὺς ναούς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. 'Οταν' χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ 'Αγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῆ ὁργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαράχτη-καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχτισαν τὸ μεγαλούργημα τῶν αἰώνων, τὴν 'Αγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς 'Αγίους 'Αποστόλους

τῆς Πόλης, μὲ τοὺς ὅποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονική συγγένεια.

“Ολοὶ βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητές ὄνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι μὲ πίστη, μὲ γνώση ἀνώτερη, μὲ Ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόσπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητας γιὰ τ’ ἀριστουργηματικά τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὄνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ’ ὃπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἐρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὥραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὃπου δούλευαν μὲ λυχνάρια — γι’ αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τά’ παιρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὅγκους ἀπὸ τὰ ὄνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἀλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἀλλα μέρη, μὲ σκαλιστές φλέβες καὶ μὲ παλμικές ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστά, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ δρθιμαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἔνα παλιὸ χρονικό, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὑφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοῖχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχα βυσσινιὰ καὶ μὲ πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδειότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὃπού ἐπέτυχε νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόρνευμα δὲν ἐδειχνε νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πώς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

“Οταν ἐπὶ τοῦ ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὁφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιᾶς του διαδόθηκε σ’ ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἀρχοντες πήγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« "Α σπρα νη σιά" »

”Αθηνᾶ Ταρσούλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

'Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀναγκάστηκε, φεύγοντας τὴν τουρκικὴ καταδίωξη, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσῃ στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

'Ο Ἀλή πασάς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικό του Μάνθο Οἰκονόμου : Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάη στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλή του ὅποια θέση θέλει. 'Ο Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ύπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θερίο » τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἀλή. 'Ο πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτήν, θέριευε κάθε μέρα πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας :

— "Ἄχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφέρι* ; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναίκο ;

"Ἐπαιρνε πολλὲς φορὲς τὸ στερνοπαῖδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χερόκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ὕδειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφὲς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης :

— Ἐκεī ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ λεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγό.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους :

— Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ ιλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις;

— Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριὰν ἀλάργα,
μὲ πῆρε τὸ πάραπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.

Δὲν ἀπελτιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἥ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιὰ μέρα θ' ἀστραφτε σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ἥ λευτεριά. Μὰ πῶς; Σ' αὐτὴν τὴν ἑρώτηση πού ταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἔνα πρωὶ τοῦ 1818.

'Ο Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς πού χαν ἀνέβη στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζὶ μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἀλλούς. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν "Υδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπίτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποὺ ἦταν δάσκαλος στὸ 'Υδραίκο σχολείο. Τὸ πρῶτο ποὺ σκέφτηκε

ῆταν νὰ μπάσουν στὴ Φιλικὴ τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ στειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἡταν αὐτὸς ποὺ εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι δὲ ἕδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραίτηθή καὶ γύριζε μυστικὰ τὴν Ἐλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. ‘Ο Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ χεδῶσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, κι ἔνα γράμμα. ‘Ο Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ζαφνιάστηκε ὅμως ἄμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ’ ἔναν ἐξοχικὸ περίπατο. “Οταν ἄρχισε νὰ τοῦ κάνη τὸ συνθησμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

—Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια ποὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἀστραψε μέσα του. ‘Η ἕδεα μιᾶς πανελλήνιας συνωμοσίας ποὺ νὰ ἔνωνη πολιτικοὺς κι Ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὅπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας ποὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ’ ὅλούθε καὶ μ’ ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμὴ νὰ ὁρκιστῇ.

—Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ’ ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅτι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἐλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τὶς μύριες ὁμορφίες. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν’ ἔνα ἐκκλησάκι: ‘Ο ‘Αι-Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια ποὺ τὸ χτίσε. Ἡτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ’ αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στοὺς ἵσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλὲς φορὲς νὰ κλάψουν τὶς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τὶς πορτοκαλιές καὶ τὶς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιάτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρή, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, ποὺ εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἴστορία τῆς οἰκογένειάς του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἐλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώσῃ μπροστά του τὸ μεγάλον ὄρκο τῆς Φιλικῆς. 'Ο παπάς ἦταν δικός τους. 'Ηταν ὁ Ἡπειρώτης 'Ανθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλή - πασά. Εἶχε φιλέψει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιά του, ὁ πασάς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτώ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ 'Επτάνησα. Αὐτὸς ὅρκιζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

'Επάνω σ' ἔνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σθημένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτής τῶν ραγιάδων, νὰ δώσῃ τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ἴδεας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαύλωνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιά δὲν ὑπάρχουν, ψυχὴς λειτουργᾶνε. Μιὰ- μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερὲς λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νά 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιάδων καὶ νὰ ὅρκιζωνται μαζί του. 'Ανήσυχοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιά πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν 'Ελλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. "Υστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμοὺς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτική. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

'Ο Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἐλαφρός, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογή. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζη, νὰ συγγρίζῃ τ' ἀριματά του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἔξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἥσυχος πιά.

«'Ο Γέρος τοῦ Μοριᾶ», τ. Β'

Σπύρος Μελάς

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ
ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'
(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν

Εἶμαι εὐτύχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἥν ἡ ἀγαπητή μας Πατρὶς ἡναγκάσθη νὰ κατέληῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἡμπτορῶ μεθ' ὑπερηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὄλοκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ο ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους, ἀγώνις ἱερὸς καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἔχθροῦ καὶ ὅχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ Ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ δύποια ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραίότερον καὶ οὔσιαστικότερον ἔχει ὁ πολιτισμός, ὀλλὰ τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὄρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ή πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτοῦς καὶ ἡ νίκη ἔστεψε τὰ ὅπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὅμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὀλόκληρον τὸ Ἐθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἀνθρώπος, ὠρθώμη έναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διετυμπανίσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἡθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἴναι ἐργαλεῖον βάναυσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἡρωϊκὸς στρατός μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὄρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρὶς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμούς καὶ τὰς ἑστίας μας ἀγωνιζόμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν κληρονομίαν, ποὺ οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὅχι μόνον εἰς

ήμας, ἀλλὰ εἰς ὄλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμήν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα ποὺ κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντότης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρωπός δὲν εἶναι στέλεχος ἀβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι’ αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι’ αὐτὸν νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Όσαιδήποτε καὶ ὅποιαδήποτε καὶ ἀν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδυθῆ τὸ 'Ἐλληνικὸν "Ἐθνος, καὶ ὁσασδήποτε δοκιμασίας καὶ ἀν γνωρίσῃ, ἐνα εἶναι γεγονός, ποὺ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ: ἡ τελική καὶ ὁριστική ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς 'Ἐλλάδος καὶ ὄλόκληρος ὁ ἄμαχος λαός της, ποὺ τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρώτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ "Ἐλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαός ἱκανὸς νὰ διεκδικῇ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἥθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἐνα ὄνομα ἡ ἐνα τίτλον, ἀν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

'Αγάλλεται σύμπτας ὁ 'Ἐλληνικὸς λαός, διότι εὔθυνς ἔξ ἀρχῆς τὰ δίκαια μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εύρισκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεως των καὶ ὅτι νίκαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὅπλα μας. Χωρὶς οὐδὲν ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ἰδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχάς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλήν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς 'Ἐλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὄποια συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαιρετισμόν Μου καὶ εὔχομαι τὸ ἵδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἴδαινικὰ νὰ θερμαίνουν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἴδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἔξ ὄλοκλήρου ἴδικόν μας.

«Νέον Κράτος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα δλοένα
τῶν τυράνων ποὺ ἐρήμωσῃ σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σάν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσύ μονάχα, ‘Ελλάδα, τὴν ὡραία
τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιά σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ’ ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφουν ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴν φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων ‘Ελλήνων.

“Ω, χαῖρε, χαῖρε ‘Ελλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ’ ὄνομά σου ἔγινεν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κασταλία Κρήνη »

Σωτήρης Σκίτης

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ σμπάρα ἐνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἡπειρώτικου,
μπαρουστοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ’ τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τὸ ψαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιά χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γειά σας, προγόνοι μου Ἱεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἡπείρου,
καὶ σὲ φωλιές ἀιτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄυλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἐνθεη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄφραμά σου,
ῷ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, Ͻ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἴδω γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Κασταλία Κρήνη »

Σωτήρης Σκίτης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

‘Η καρδιὰ συχνοσπαράζει . . .
Πλήν τι βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εύρωπη
τρεῖς φορὲς μ' ἀνησυχιά·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾶ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

‘Απ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἔχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τές δάφνες σᾶς μαδεῖ·

Μία, ποὺ ὅταν ώστὰν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

‘Η Διχόνοια, ποὺ βαστάει
ἔνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ’ το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κείο τὸ σκῆπτρο ποὺ σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὥραιά θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατὶ ρίχνει
εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

’Απὸ στόμα ὅπου φθονάει,
παλικάρια, ἃς μήν ’πωθῆ,
πώς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
’Ε ἀ ν μισοῦνται ἀ ναμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευ θεριά !

Διονύσιος Σολωμός

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πήγε στήν Ἀμερική,
ἔγυριζεν ό νοῦς του πίσω,
καθημερινή καὶ Κυριακή !

Σάν ἀρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— «Καλή μου μάνα κι ὀδερφή » —
ἔκει τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

*Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ὀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλής*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἵσια.
‘Η μάνα του ; ‘Η ὀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

*Ἄσ ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἀς ἥτανε καὶ στ’ ὄνειρό του —
θά ὅινε ὀλόκληρο τὸ βιό του.

«Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά», Δ' (1947)

Zαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωή του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ παραδαρμένη, καραβοτσακισμένη ζωή. Ὁχι δὰ καὶ πώς τὴ μάδησε τὴν ψυχή του ἡ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Απὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχή του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότρωγε ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πώς ἐλπίδα πιὰ δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνιωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τό καμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἄλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυέμελε κιόλας. Ὁστόσο νὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὰ ἔνα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολύ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸι οἱ δικοί του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ’ ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ’ ἀντάμωνε πιά, ἔξὸν ἵσως δυὸς - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πήγαινε. Τ’ ὄνειρό του ἥτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἴναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ’ ὄνειρο; Τί νὰ πηγαίνῃ πιὰ τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνη τὴ γύμνια του! Ἐλα ὅμως ποὺ δὲν τό θελε καὶ νὰ πεθάνη στὰ ἔνα! Νὰ ζή ση στὰ ἔνα, ναὶ· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆσι στὰ ἔνα. Μὰ νὰ πεθάνῃ στὰ ἔνα; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα — αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ’ ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν’ ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ’ ἀπομεινάρια τοῦ εἴναι του. Νὰ πάγη ὅμως μέσα στὸ χωρὶὸν καὶ νὰ πῆ πώς ἔγω εἴμαι ὁ Τάδες, αὐτὸς δὲν τ’ ἀποκοτοῦσε.

—”Επειτα εἴναι κι ἄργα. Ποιός θὰ μὲ πονέσῃ πιὰ τώρα! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπτόρι σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μὲ τ’ ἀγαπητό μένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἵσια στὸ Σπιτάλι* μαζὶ μὲ τὸ ἔχει του.

—Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἔκει. Ἐμένα δὲ μοῦ εἴναι καὶ πολὺ χρειαζούμενα. ‘Ο πρῶτος ποὺ ἀναλάβῃ κι εἴναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γέρος - Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ’ ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

πλάστη λέσ και λούζεται κάθε ταχινή^{*} και λαμπροφορεῖται θεοφόρτεινη, δόλοκάθαρη και παρθένα, ποὺ μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀστρογάλαζα τὰ χαλίκια ποὺ στρώνονται στὴν ἀκρογιαλιά: ἔκει ποὺ στὰ πρῶτα του χρόνια ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιὰ και μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἔκει ἔναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἔξοχή, ποὺ τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴν θυμοῦνται οἱ χωριανοὶ και τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἄνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος δ' Ἀνέστης πλανιόταν δόλομόναχος στὴ λησμονημένη ἔκεινη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ ποὺ ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβιούνι τριγύρω και τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιὰ πάνω στὴν ἄλλη μαζευότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιές οἱ ίστορίες, τὰ παλιὰ τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα και τὰ πράματα, ποὺ κάθε κύμα ἔλεγες και τὰ τραγούδαις μὲ τὸ γλυκό του μουρμουρητό, ἔκει ποὺ πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τὶς δῇ ὅλη μιὰ και νὰ τὶς χύσῃ μὲς στὴν ψυχή του τὶς ἀνάλλαγες, τὶς ἀγέραστες δόμορφις τῆς πατρίδας του.

Θά λεγεις πώς ἀναστήθηκε μαζὶ μὲ τὸ νοῦ του και τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὡστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους ἀπὸ τὴ βαριὰ τὴν ξενιτιὰ και τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιᾶς καρδιοχτύπια συνταρραγμένο χειροτέρευε ἀντὶ νὰ καλυτερέψῃ ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι και πλάκωνε, κι αὐτὸς ἀκόμα λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὀνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ βουνὰ ἐνὸς ὅλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἥλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πώς ὅταν ξεπήδησε ἀπὸ τὸ καΐκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἔξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ἐνὸς μερόνυχτου ψωμὶ νὰ πάρῃ μαζὶ του.

— Κι ἄν μείνω και νηστικὸς μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θά μὲ θρέψη τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ώς τὸ ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τὶς μύριες εἰκόνες, ποὺ τὶς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἔκεινες τὶς ὥρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιὰ τὰ βαρεμένα του μάτια δὲ γέρος. Πιὸ γνωστικὸ κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχιὰ τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὑπνο.

«Νησιώτικες Ιστορίες», 1912

*Αργύρης Εφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεύεις γιὰ τὴν ξενιτιὰ καὶ μένω μοναχή μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχή μου!

Τριανταφυλλένια ἡ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ, τι ἀγγίστης,
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίστης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾶς καὶ νά 'ναι αὔτὸ γεμάτο
σὰ νά 'ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὔτὸ νά 'ναι ἀπὸ κάτω.

*Ἐκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὁξύβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
ἡ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιὰ μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.

*Ἡ ἐλπίδα ἡ ὀχαλίνωτη ξεχνᾶ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάστης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένας·
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιὰ μ' ἔνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῆ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἀν τὴ μητέρα σου πάψῃς νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νά 'σαι·
κι ἀν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπῆ σοῦ φέρνη ὠστόσο,
καὶ πάλι θά 'μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
μ' ἀν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποὺ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νά 'ναι ἡ ζωή σου, ὅπου κι ἀν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἔκδ. Ε'.

*Ιωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

'Επι πολλάς νύκτας κατά συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποὺ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντά στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ύψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπτα ἐπάνω στὴν πλάρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὑπνον, τρεῖς σπιθαμές ύψηλότερ⁹ ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνος, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

'Ο Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλά ὅπως καὶ πᾶς θητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἡδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὄλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὄποιον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεὶς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἀν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια « λαδικά », ἢ καὶ δύο - τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ιστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὔκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

"Ἐβλεπε, βραδιές τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῷ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἵχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὄποιον νὰ ἔξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὑπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ'⁹ ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἴδῃ τί είναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. "Οθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ὀσθενής ἀνθρώπος, καθὼς εἴπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγήθη τὸ νυκτεριὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἥτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ὅκινητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῷ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινεν ἥρεμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὁσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστήριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, « ἐξεπλασίσθηκαν », τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον δόλονέν. Ἡτο ἄφθαστον. Τέλος ἔγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ο Μάνος, μαζὶ μὲ τὸν Φαφάναν, ἕκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντίλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καίκι, ὅχι.

— Καὶ τί εἶναι;

— Εἶναι . . .

Ο Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἥτο τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἔβλεπτον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἴτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἔγινετο ἄφαντον. Τί ἀρα ἥτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ο Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὅμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφάς, αἵτινες ὑπῆρχαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παραθύρον του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἀστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ή καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ό Κορωνιός καὶ ό ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. 'Ο Λίμπος ό Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄστρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρύ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἴκον, ἐπήδησε δύοτρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἑκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὑρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἀν θέλῃ ό Θεός, παιδιά; τοὺς ἔφωναξεν. Εἶναι βραδιές τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἰδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

'Ο Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὀμιλῇ σιγανώτερα. Εἴτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

‘Ο Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἴτα ἐγέλασε:

—'Αμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλήν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπταν ὅσοι ἤταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἔλαφροίσκιωτοι. 'Εγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἵδιο κι ό Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λές πιώς βλέπεις;

‘Ο Γιαλῆς ἡναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὀμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ό λόγος, ἀλλ’ ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

‘Ο Κόκογιας ἥρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—'Ακοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. 'Εγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴν μανούν* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθώς καὶ τὴν μάνα τῆς Γκαβάλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαιικά πράματα, καθώς κι αὐτὸ πού θὰ σᾶς πῶ τώρᾳ:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πιώς εἶναι στοιχειωμένο; 'Εδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅποιο τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφιά της—ἔλαμπε ό ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο-Θεριά—έλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἔκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. "Ενα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὅμορφη Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάῃ

στὸ σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ δόρκον ὅτι ὅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

*Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κῦμα, στὸν ἄέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴν στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

*Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνο, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐστήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ βαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἔνα βοϊδάκι κι ἔνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνῶτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ λαθῇ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

*Ηλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἀσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἔνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν Ἀγγελὸν ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελούδια ποὺ ἔψαλλαν : Δόξα εν ύψιστοι Θεῷ ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνὶ, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά ! τώρα θὰ λαθῇ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

*Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμῆλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριές γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἔνα λαμπτρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς κι ἔλαμπτε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ἔπεζευσαν ἀπ' τὶς καμῆλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιο, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἀνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα : χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά ! τώρα θὰ λαθῇ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω ! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσάτο του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἀλα-

λαγμὸν τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆς μὲ ἀκράτητην ὄρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κῦμα τὸ ἀλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοί της ἔδιαλυθηκαν στὸν ἀέρα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Ενα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅποιον τὸ λὲν "Ανθός τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνη Σπίθα, φωτιὰ τοῦ πελάγους, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πώς τὸ "Ανθός τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἔκεινη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σθήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιᾶς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνια μαζί.

« "Α π α ν τ α » Τόμ. Α'

²Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

"Ο μέγας εὐεργέτης Ιωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰώνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοιαρχὸς καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ιδιοκήτου πλοίου του ἡρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούν Καϊναρτζῆ (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπτειάς νὰ καταφύγῃ εἰς "Οδησσόν, ὅπου διέτασε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρουπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. "Η Αἴνατερείνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλιων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἀδειαν τῆς ἀλιείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. "Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιόν του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπιῶν Ρώσων, ιδίως εἰς "Αστραχάν καὶ Τατζάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὥν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἤδυνατο νὰ κατέληθη εἰς τὴν "Ελλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ὅμως ἔπαισε νὰ κινῆ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἔξωπλισε καὶ ἐφώδιασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπαντας τοὺς εὑρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου "Ἐλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπειψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν "Υψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

"Ἐλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπειψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἔξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπειψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην "Ἐλλάδα καὶ φορτία δλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀγῶνος· ἄπαξ δ' ἔπειψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαῦτα σχών περιπτείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾶς τῶν περιπτειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἔξῆς περιστατικόν, ἐμφαῖνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

'Αναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἔδηλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τίνι συγγενεῖ του· οὕτος μέν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἥρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἴσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἴκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενής παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξήγειτο τρόπον τινὰ ἰκανοποίησιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

'Αλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔματαιώθησαν. ³Ἐν Βιένη δὲ εύρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατείων φυσικὴν ἀδυναμίαν ἀλλ' ὅλος αἰσθημα καὶ ὅλος καρδία γενόμενος, ἐσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην ἐκείθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲν ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τούλαχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλάς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων είχον μεταβληθῆ ἐπὶ πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἐσπευδε τινῶν μέν, καθ' ἕκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἡναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων είχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἀπαντα ἐπέχυσαν ἰαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεραπεύσωσιν αὕται· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφάς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθείσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον είχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια, ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Αλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἵκανήν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. "Απαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὧν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώστης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπερσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἥτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰώνιου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμείον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεί κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἐλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἔκτιμῶν τὰς πατριωτικάς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ Ἐθνους.

» Ὁλίγος ἔκτοτε παρῆλθε καιρός, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἕκει τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Η εἰδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος κατελύπησεν ἀπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ὀσιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προσιούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ Ἐθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἑκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἑκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνής ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀσιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυνται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἀπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὄποιον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ 'Ἐλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὃπου ἥθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀσιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην, ὕρισε διὰ ψηφίσματος, ὡστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελῆται ἐπ' ἑκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὧνόμασε καὶ δόδον Βαρβάκη.

» Πολλαὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεών του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίστης ἄγνωστοι εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εύρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνθα ἀνήγειρεν ἑκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἔχοργει εἰς συγγραφεῖς συνδρομάς γενναίας εἰς ἐκδοσιν συγγραμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικήν ἐντολὴν μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος φοιδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἑκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι στήμερον ὑπέρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν».

Σημείωση: Η Πατρίς έτιμησεν έπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην: Εἰς τὴν εἰσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν εἰσοδον τοῦ Α'. Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν δόποιον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ δστᾶ του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν, προσηργημένη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει διμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριον, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἱδρυμα», τὸ δόποιον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδότημα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβάκειου Προτύπου Σχολῆς.

‘Η Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ’ ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι Παράληγαίοι», τόμ. Γ'

Αναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὔγη δροσάτη
μὲ τὸ πρῶτο της πουλὶ¹
λέει καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ᾔχνίση κάθε ἀστέρι,
μὲ χαρούμενη καρδιὰ
νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
τρέξετ' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθενε οἱ φροντίδες
ἄς πετάξουνε, καθὼς
ξαφνιασμένες νυκτερίδες
ὅπού ἄγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μή σᾶς εἴναι ὁ ξένος πλοῦτος
ἢν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
πέστε ἀζήλευτα: «εἴναι τοῦτος
ἐργασίας κληρονομία».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἀφθονον καρπό,
ἄν ό κόπος τὴν ποτίζῃ
μ' ἔναν ἴδρωτα συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφιαι, ἴδρωνει
καὶ ὁ σοφός, ποὺ μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἀμετρους ὄργώνει
γιὰ θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἀνεση καὶ σχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νά 'ναι οἱ μόνοι, ποὺ τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Πρωτοδημοσιεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στὸ περιοδικὸ «Κερκυραϊκή»
'Ανθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαρκογρᾶς

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

"Ω τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ, τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἄν τὸ κακὸ σ' ἔσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέστης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾶς ἔσν συχώρεστη
γιὰ τὸ κακὸ ποὺ σοῦ χουν κάνει.

Σοῦ χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
δροσιὰ τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
τὰ μάτια φῶς πέφτουν στὸ διάβα σου
λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἀν ἵσκιωσε τὰ μάτια σου,
τὸ φῶς θὰ διώξῃ τὸ σκοτάδι·
τὰ χέρια σου μ' ὀργὴ ἀν ἀπλώθηκαν,
θ' ἀποτελειώσουν μ' ἔνα χάδι.

Πικρὰ τὰ χείλη σου ἀν ἀνοίχτηκαν,
— ὡς καλοσύνη σου μεγάλη —
γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

«Κλειστὰ Βλέφαρα»

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπτετὰν Φαράστη ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴν νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου. Τί εἴχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἀλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιὰ ἔνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, ποὺ κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε: θὲς ἢ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς δ ἁστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερὸ λιοπτύρι. δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριὰ τὴν ψυχή, πού, ἀν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξῃ στὸ νερό, « ὅχι ! » δὲ θά λεγα.

‘Ο ἥλιος ἤταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια ποὺ συντρόφευαν τὸ βασίλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. ‘Ο Ἀποσπερίτης ἔλαψε κρυσταλλόχιον μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἔνας - ἔνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρύο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια: δ καπτετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· δ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τιμόνι. ‘Ο Μπραχάμης,

ό σκύλος μας, κουλουριάστηκε στή ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσῃ κι ἔκεινος.

Ἔγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὑπνο οὔτε ἐύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσθησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἔκεινος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι στὰ πόδια του καὶ βαριεστιμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : —“Ἄφησέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου !”

Τότε βαριεστιμένος κι ἔγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεστῆς κι ἔκλεισα στή χούφτα τὰ μάτια μου. *Ηθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πώς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπτὸ καντηλάκι, ἔνιωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγη καὶ νὰ χωνεύη μέσα στ' ἀνασθήτα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ἔρω. Τί μοῦ ἥρθε στὸ νοῦ κι ἀν μοῦ ἥρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. *Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιά στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθὺς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾶ στὸ λαμπτρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἔγὼ ἀνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἀνοιξα ἡ τά'κλεισα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πώς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρώτη μου σκέψη ἦταν πώς ξύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. *Ηταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ δλα, ψηλὰ καὶ χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατάκόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ὅρθὸ φεγγοβόλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊά τίναζε τὴ λαμπάδα της ψηλὰ κι ἔριχνε φρερούς ἀπλοκαμούς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη της ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπταν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεχεδένιο σύννεφο ἀπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχουσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λές καὶ ἥθελε νὰ βάψῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἀπλωνε τὶς ἀραχνούφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲν ἀφροὺς καὶ γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγώ. Δὲν ἦξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογιστῶ. Ἐφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μποροῦσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ Γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα !

Ἐξαφνα ἀνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσον ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνῃ ἵσκιος πελώριος. Ἡ χοντρὴ κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυό του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοτοσήσουν στὴν καταστροφή. Νά τοι, εἶπα, ὁ θεός ταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρου στὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ πρόσμενα νὰ πέσῃ τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ἡ Γῆ μὲ τοὺς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μὲ τὰ ἔύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἄλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ χτύπημα. Ὁ ἵσκιος πρόβαινε στὰ νερά μὲ ἀλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὅγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρυ μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἀπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατύ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χεῖλη της τὰ κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καὶ κάποια περηφάνια βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τὸ κορμὶ ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξὶ τῇ μακεδονικὴ σάρισσα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκιά, ἥρεμη καὶ μαλακὴ ἄκουσα νὰ μοῦ λέη :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

‘Ο βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! ψιθύρισα μὲ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ; Δὲν ἦξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ό βασιλιάς Ἀλέξανδρος;
—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρὶς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος! Ούτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

'Οιμέ! κακὸ ποὺ τὸ παθα! 'Η χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπτιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντρὶα φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἀλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιόν εἶχα νὰ κάμω! Δὲν ἥταν ό Χάρος τῆς γῆς, ό χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. 'Ηταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, ποὺ ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. 'Η Δόξα ἥταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριὰ καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ό Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀθέρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριζε τὸ χέρι, ἔνα δαστοριχωμένο καὶ βαρύ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν ούρα της κι ἔδειξε 'Ωκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—"Οχι, Κυρά, ψέματα! . . . τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

'Εκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε:

—Ναύτη-καλεναύτη, ζῆ ό βασιλιάς Ἀλέξανδρος;
—Ζῆ καὶ βασιλεύει· ἀπάντησα εύθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

'Ακουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἀλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χείλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὅλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγούδι πολεμικό, λὲς καὶ γύριζε τώρα ό μακεδονικὸ στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γόγγη καὶ τοῦ Εύφρατη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ είδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν ούρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. 'Ηταν κάμωμα καιροῦ ἡ μήνη ἥταν ἀπόκριση στὸ ρώτημα τῆς ἀθάνατης; Ποιός ξέρει. Μὰ σιγάσιγάσια οἱ ἀκτίνες ὅρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα ούτε Στέμμα α ούτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιά καὶ κάτωχρα· καὶ μέσα στὴν ψυχὴν μου θαμπή καὶ ἔθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμενίζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴν νύχτα.

«Λόγια τῆς Πλάτης»

²Αὐδοέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

"Εξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα ποὺ ὁδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴν παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθώντας νὰ σώσῃ ὅλα μαζὶ τὰ ζῶα της, ποὺ καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεισε πάνω στὸ δεξὶ φτερὸ καὶ χτύπησε γερά τὸ γοφό της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἄλλα μόλις βεβαιώθηκε πώς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πάμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴν γυρίσωμε στὸ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἔνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσῃ, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων ποὺ ταξίδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγώ τούς ἔξηγῶ πώς /ἀπὸ τοὺς παλιοὺς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη/ Πέλαγος αἰσθήματος εἴν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων. "Αν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προτέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τούς καιροὺς τῆς ἀναρχίας . . .

Πρῶτοι ἀπὸ δλοὺς τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ "Ἑλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὁρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ τὴν θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῇ σπίτι του σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάη ἔνας ιερωμένος νὰ τὸν ἔξαγνίσῃ.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαούς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολώχ*. "Οταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἔνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης ποὺ τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη

συνήθεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἔδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὕτε κάν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ Ἑνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ Ἑλληνες χωρικοὶ οὕτε ἔτρωγαν οὕτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τους ἄμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. "Ενα σκύλο ποὺ εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ζάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι ποὺ λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Οἱ Λυσίας γράφει πώς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἔναν Ἀγόραστο, πού χε σκοτώσει ἀνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπίτι τους καὶ « ὡσπερ ὀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο », ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

"Ετσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἕκεινοῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μιασμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα ποὺ πῆγε στὰ δημόσια λουτρὰ νὰ πλυσθῇ, ἔψυχαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

"Οταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἥθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : « Ἐπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη ».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ζέρξης, ἀρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἐλληνικό, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' Ἑνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἐλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ο βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Παυσανίας, ἀνιψιός τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρεψε κι ἔθαψε τὸν ἔχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

"Οταν πολιορκώντας τὰ Ιεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ιουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἐπτὰ μέρες ἀνακωχὴν νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὃχι μόνο δέχτηκε, ἀλλά, ἐπειδὴ ἐμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιθανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε

μόνος του ώς τις πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

‘Ο Θουκυδίδης γράφει πώς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἰσθμια, στὰ ὅποια καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

“Αμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βιθυνοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμὸ ποὺ τὴν κατάστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιὸς χρήματα, ποιὸς τροφές, ποιὸς σκεπτάσματα.

‘Η ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὥραϊ ἔθιμο τῆς «ἴκεσίας». “Οταν ὁ νικημένος πρόφταινε νὰ πέσῃ στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἤταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἰκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδαξε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, ποὺ ἐπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζὶ μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιά της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. “Ορισαν νὰ τρέφωνται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπτηροι νὰ γήροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοιγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἀδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

‘Η γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

‘Η καλομεταχείριστη ποὺ ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἑλληνες, ἵσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατὶ ἡ δουλεία ἤταν συμφορὰ ποὺ ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὔμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὁδυσσέα, δὲν ἦταν ἕνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στὸ αἷμα τοῦ Ἐλληνος ὑπάρχει πολλὴ εὔαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιὰ εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὑλισμὸς προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, ποὺ νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἐλλην δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς . . .

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 *Xρίστος Ζαλοκώστας*

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικά μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος ἔξαδερφός μου μ' ἔπαιριν μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἤτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν δύμορφιὰ καὶ στὴν ὁρμή.

Τί ώραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβιολοῦσε
καβδάλα στὸ φαρὶ του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετάν Πασᾶ φόρας τὴν πάλα
καὶ τὸ χαρμπιὶ* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἄλη τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόρας ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιὰ ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

*Ἐτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὕμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἥμουν σάμπτως
νά χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ώς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
στὸ τουνεζὶ* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἔνα
γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ώς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
σὰν τὸν Ἀι-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

"Ω, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
τὸν ἥλιο τῆς αύγούλας μου ζωῆς !
Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι δι Τάκη-Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς . . .

«Συντρίμματα», 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

Στήλη πορειας
11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

('Απὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὡδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν δμάδα αἰχμαλώτων : "Ενα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἔνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύλωσαν τὸν Τούρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ό δόποιος ἔγνωριζε τὰ τουρκικά, ἥρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾶ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἔξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὕτοι τὸν ἑτραφοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε; Τί λένε; Ρώτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σάν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο . . .

‘Ο λοχαγὸς ὡδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὄμοιάζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Εφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικήν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ εύρισκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος — διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὠρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. ‘Ο Τούρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ’ ἔκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἔως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

‘Ο στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποὺ τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καὶ, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἔχαιρέτισε κι ἔξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνήν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τούρκον λοχαγόν :

— Όμιλεῖτε γαλλικά; τὸν ἡρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ δόμιλῶ ὅχι καὶ τόσον καλά.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο κι ἔγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

‘Ο Τούρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. ‘Εσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— “Αν εἶχατε λίγο νερό. . .

“Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὄμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι ! . . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἥτο εὔνοϊκή ! Κάνει ὅμως καθένας ὅ, τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Είσαι μεταξὺ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζὶ ὅσον καιρὸν μείνης ἔδω.

‘Ο αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὠχρὸν πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἥταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔνας στρατιώτης τοῦ ἐφερε τὸ τοσάι, τὸ ὅποιον ἥδη εἶχε παραγγείλει ὁ στρατονόμος δι’ αὐτόν. Ἔκεινος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἀπταιστὸν ἀλλ’ ἀρκετὰ εὔγλωττον γαλλικήν :

— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου . . . ὅχι τόσον διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὃσον διότι μὲ διαψεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζὶ μου. Τόσες φορὲς τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνόδελφοί μου, ὅτι οἱ ‘Ἐλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυτίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; ‘Αν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν . . . θ’ αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί . . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἔνοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τῷ ξέρετε . . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι’ αὐτοὺς εἴμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἔχθρος. ‘Αποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἡμούν ταγματαρχεύων . . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἔκεινος ἐπίει τὸ τοσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐστηκώθη καὶ ἤρωτησε :

— Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νὰ βγῶ μιὰ στιγμὴ νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἀνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἔδω ἀπ’ ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

‘Ο αἰχμάλωτος ἐβγῆκεν. ‘Ο διερμηνεύς, ὁ ὅποιος ἦτοί μαζεὶ τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἔξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἔντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἐλεγεν ὁ Τούρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—”Ακουσε, μπάς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. ‘Ο ’Αλλάχ ἔγραψε νά πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἔγώ καὶ οἱ ὄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιασούρηδες καὶ ψωμὶ σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τὶς γυναῖκες στ’ ἀλώνια . . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς . . . Τώρα σκεφθῆτε γιά ἔμε καὶ γιά τοὺς Γιουνάνηδες ὃ, τι σᾶς φωτίσῃ ὁ ’Αλλάχ . . .

Τὸν ἥκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἔξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφήρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἔρωτήσεις τῆς ἔξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

Δ.' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ό τήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καὶ κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καὶ τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲν ὑπομονὴ καὶ τάξη,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμώνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγούν στὰ φύλλα τὰ χρυσά του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Tίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Απρίλης καὶ πασκαλόγιορτα καὶ μιὰ ἄνοιξη γλυκιὰ /καὶ ψιλό-
βροχη, ποὺ δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἴχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὅμορφη
καὶ ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στὸ χωριό μου, καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε καὶ νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάσι εὖνωρις στὸν ἀρμεγώνα καὶ περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, γιατὶ τὸ ἥθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ὅλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἀν καὶ κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ό ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ό Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα! ἀπὸ κάμπους καὶ βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκιές ποὺ στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἔνας πιστικὸς ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμαν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

αναντι Μοῦ φάνηκε πῶς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

— Ο Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι ποὺ σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, δεύτερος πιστικὸς τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἀν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναφρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πιολὺ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο, ποὺ νόμισα ἔκείνη τὴν στιγμὴ ὅτι εἶχα χάσει ὅχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὅλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατὶ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος ήταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικὸς περίλυππος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Απριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μαῦρος χειμώνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λέσ, ὁρέ, τοῦ εἴπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἴπω ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἴπω ; "Αλλο ποὺ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

"Εριξα ἔκείνη τὴν στιγμὴ τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποὺ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἔκει, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἀν καὶ ἥμουν δεκαεπτά χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἴπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἔνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλά.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἴπα ἔγω, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— Ἀχαούχαααα ! ξεφώνησε ό πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἔνα παλιοκρίαρο κάν'ς ἔτο' ; Τὸ μοναστήρ' νά 'ν' καλὰ κι ἀπὲ καλοέρ' ! Τὸ κοπάδ' σου νά 'ν' καλά ! . . . Ἐσεῖς νά 'στε καλά, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιὰ καὶ βιὸ δόσο θέλ'ς !

‘Αλλ’ δ, τι κι ἄν μόλεγε ό πιστικός, δὲν μποροῦσε νὰ μοῦ πραῦνη ἢ νὰ μοῦ μικρύνη τὸν πόνο μου καὶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ χαμό τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποὺ στόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἀστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἀρχισαν νὰ φαίνωνται ἔνας - ἔνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἀρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἀρμεγώνα. Ἔνω πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἀρμεγώνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὔτὸ θὰ πῆ τί ἀξίζει νά 'χης συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο ! Ἡταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἀρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι δόλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι ποὺ ἀνέβηκε ἐκεὶ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πώς ἄκουα νὰ μοῦ λέγῃ :

—Νὰ βρῆς τὸ Σιοῦτο μας !

Δέν μποροῦσα πλιὰ νὰ βαστάξω καὶ ξέσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ό ἀρχιπιστικός :

—Τί εἰν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάν'ς ἔτο' ! Δὲ χορταίν' τὸ μάτ' σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' είναι τόσοι ἀνθρῶποι ποὺ δὲν ἔχουν οὔτ' ἔνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἀρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιατρικό.

Δέν είχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἀρμεγμα, ὅταν εἶδα νά 'ρχεται ἔνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φιβερὸς δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης ποὺ ἀρχισε ἀνάμεσα ούρανοῦ καὶ γῆς. Ἀρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια - ἀνάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἄν τύχαινε νὰ πέσῃ καμιὰ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κι ἡ βροχὴ ἀρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καὶ πλιότερο περίπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς ώς ἐκεῖ.

"Όταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ό ἀρχιπιστικός :

— Βάρτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιὰ καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατὶ δὲ θὰ περάσῃ δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

'Εκεῖ πού ἔτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μιὰ φωνὴ — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα ! — σὰ νά 'βγαινε ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

— Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π' θενὰ δόλόγυρα ! οὔτε θὰ τοὺς πάτη ὁ νοῦς πῶς εἰναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε ! *Ας εἴν' καλὰ ὁ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει ! Χαχαχαααά !

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλά-καλὰ τὸν ούρανό. Ζαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καὶ τοὺς κοίταζα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἔσχηγήσωμε τὴν ὁμιλία τῇ μεγαλόφωνῃ καὶ τὴν παράξενη ποὺ κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιπιστικὸς ὅμως, ποὺ ἦταν πολύπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀστρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβιόνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἥσυχα :

— Αὐτὸς εἶναι ἔνα θάμα ποὺ τό' χω ἀκούσει μὲ τ' αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, η̄ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν ώς ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἥμασταν τυχεροί . . . Τὸ κριάρ' μας βρέθηκε ! Είναι στὸ κοπάδ' ποὺ βόσκει στὴ Βαλαώρα ! Τί τὸ θέλ's ; Είν' ἀγιο βιό τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὔκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιούτο - Κάλεστιο μας ;

— Τί νὰ κάνωμε; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι ποὺ βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἀν καὶ δὲν ἔλπιζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατὶ τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὅχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβούλη τοῦ ἀρχιπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγὼ μὲ δύο πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιά ἀπάνω μας ὅμα μᾶς ὀσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί θέλουμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα, ή θ' ἀρχίσουμε πόλεμο! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας!

Στὴν ἀρχὴν θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἥξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τοὺς τόκοψα:

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴν φωνὴν σας ποὺ λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π' θενὰ δλόγυρα. Οὔτε θὰ τοὺς πάγι ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἕκεī γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. » Ήσαίν' καλὰ ὁ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχαάα». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν δύμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὃ ἔνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἥξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γλήγορα, τοὺς είπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας! Ἀλιώτικα πιάνομέστε ἀπὸ ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἔνας τους στὸ κοπάδι πόθοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοί μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἔνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ' τὸ ποδοκόπι δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες! τοὺς εἰπαν οἱ πιστικοί μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα!

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι δ' νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἔκεινος ποὺ τὸ ζητάει ἔχῃ δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἔνα ἀρνὶ ποδοκόπι, ποὺ τὸ σφαξαν οἱ πιστικοί καὶ τὸ φαγαν.

«Διηγήματα τῆς Στάνης»

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ BYZANTIOΥ

Απὸ τὴ Σπάρτη ἵσαμε τὸ Μιστρά ξετυλίγεται ἔνας δρόμος καθαυτὸ χιμαιρικός: τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολύφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπαυτικὴ σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά: Κυριαρχεῖ ἵσαμε τὰ μεσούρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

όργιαστικής του βλαστήσεως. Ή «Μαρμάρα», ή κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, είναι ό ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Άπο κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἔναν κόσμο θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ δρασκελίστη τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τίς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν είναι μονάχα γοητευτική· είναι κάτι πολὺ περισσότερο: καταπληκτική. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν είναι δυνατὸν νὰ δοθῇ οὕτε ἡ ἰστορία, οὕτε ἡ τέχνη, οὕτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸν τὸ βιουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἵσαμε τὴν τελευταία της στιγμὴν τὴν μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδῶσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πεῖσμα κάθε ἐναντιότητας στοὺς μεταγενεστέρους, είναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἔχειτολοῦνται οὕτε στὸ πρῶτο οὕτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπην τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴν νοσταλγίαν.

Ἡ ἰστορία της γεμίζει μὲ πυκνές σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἵσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἵσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Ἀπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινούς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγούς τοῦ Ταῦγετου, ἵσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἔλληνικοῦ κόσμου, σ' ἔναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾶ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δὲν είναι μονάχα ἔνα τελευταῖο χαράκωμα: Είναι πολὺ περισσότερο, ἔνα μεγάλο ἔθνικὸ κέντρο, ἔνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμὸ μὲ μιὰν ἀναγένηση τοῦ Ἑθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταῦγετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπτη μορφὴ στὴν ἀδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογίεται κανεὶς πόση ζωντανὴ ούσια, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἔρειπίων, οἱ ἑκκλησιές καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἴδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μιστρᾶ. Οἱ Κατακούζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ³ ἀπὸ τὴν νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ'⁴ ἔξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνῃ τὶς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἥδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

‘Ο Μιστρᾶς δημιούργησε τὴν ‘Υστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τὴν περηφάνια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ “Εθνους”. Ἐφερε τὴν ἔξαίσια ἀνταύγεια τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλήσιαστες παρυφὲς τοῦ Ταῦγετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τὶς ἑκκλησιές του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθηση πώς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας, εἶχε κλειστῆ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. “Οταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχή του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζη πρὸς τὴ Μητρόπολη μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθηση πώς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἔναν περασμένο κόσμο ποὺ τέλειωσε κεῖ δὰ πέρα τὶς θλιβερώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἔναν κόσμο δυνατό, περήφανο γιὰ τὸν ἔαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, ποὺ ἔνας ξαφνικὸς χαλασμὸς τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκινησία καὶ τὴν Ἱερὴ σιωπή.

‘Ανεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερὸς ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταῦγετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπὴ παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων ποὺ συνταράζουν τὸν προσκυνητὴν. Κάτω ἀπὸ τὶς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ ‘Αι-Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς αἰωνιότητας. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὑψη
τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ
καταφωγώμενοι ἀπὸ τοὺς καιρούς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν πε-
ρασμένων, δι πράσινος κισσός ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατι-
κή του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τὶς βαθιές θλιβερὲς πληγές.
Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιὰ ἐπισκόπηση τῆς καλλιτε-
χνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρᾶ. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς
νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ
φορά, ἀν δ̄χι πουθενὰ ἄλλοι, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχο-
γραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα ποὺ τὶς ἐμψυχώνει.
Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἔξαίσιο χρῶμα, τὸ ὑπέ-
ροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτη-
ση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς
ιστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις ποὺ δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοι-
χογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα.
Μπορεῖς νάχης τούτη ἡ ἕκείνη τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ
τὴν Περίβλεπτο δὲν μπορεῖς νάχης δεύτερη γνώμη !

«Μορφὲς τῆς 'Ελληνικῆς Γῆς»

I. M. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ MONEMVASIA

Ο ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πιορφύρας καὶ
τὰ πηγχτὰ λουλακιὰ νερά ἔπαιρναν κοκκινωπές ἀποχρώσεις. Κοντὰ
στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἵσκιο πους, ἦταν
σκοτεινά. Ο ἀνεμος ποὺ ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατιούς κυμα-
τισμούς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαπτοριοῦ οἱ ἐπι-
βάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτή. Περνούσαμε ἐμπρὸς
στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, ποὺ ἡ κακή του φήμη τὸ κάνει πιὸ ζο-
φερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς
τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ιστιοπλοίας, τὰ ὅγρια αὔτὰ παράλια, πού
πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἔνα ἐντυπωσιακὸ ὑψος
καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἔναν ἵσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμων τῶν

θαλασσοπόρων. Οι ἀρχαῖοι ἔλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἰκαδε . . . ». Εἶναι ἀλήθεια σπανιότατο νὰ στρίψῃ κανεὶς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ἄκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἀνεμος δὲν εἶναι ὁρμητικός, τὰ νερὰ ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ὅγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφὲς τῶν βράχων μ' ἔνα κολασμένο βουητὸ καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα ἀκόμα σημερινὰ πλοϊα νὰ δυσκολεύωνται νὰ περάσουν. Θά ἔλεγε κανεὶς ὅτι στὸ ἄξενο αὐτὸ ἀκρωτήριο κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, ποὺ οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος καὶ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμάστωρ, — τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἔνα καράβι, ἀνατάραζε τὰ νερά, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ . . .

“Οταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἥταν ἥσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγωνται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκρίζα τους χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. ”Εξαφνα στὴν παρυφὴ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὅπτασία συγκράτησε τὴ ματιά μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἥταν ἡ ἐκκλησούλα τῆς Ἀγίας Ειρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοί εἶχαν ἔνα παρατηρητήριο γιὰ νὰ κατοπτεύουν τὰ καράβια ποὺ περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στὸ βράχο, τὸ ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἔνας γέρος ἐρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικοὺς ποὺ παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοϊα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετήσουν μὲ τὴ σειρήνα τους, καὶ τὰ μικρὰ καίκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ ποὺ τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρός, γιὰ νὰ τοῦ δώσουνε τρόφιμα, ποὺ δὲ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἔνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἔνα μακρὺ σχοινί. “Ο ἐρημίτης αὐτὸς ἥταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμο, γιατὶ ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραψαν γιὰ τὴ γραφική του ὑπαρξη πάνω στὸ ἐρημο αὐτὸ ἀκρωτήριο. Τώρα δὲ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιὸ ἐρημα καὶ πιὸ ὅγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. ‘Ο ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπτο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερὰ καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρὲς τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἔνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταράζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας . . .

'Απὸ παιδὶ ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζὶ καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἔνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράσταινε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. "Ἐβλεπα ἔναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρές καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. 'Απὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιὰ σὰν ἔνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ "Αγιον" Ὁρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστές, οὕτε φανταζόμουν πώς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτές γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιὰ εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ ούσιαστικὴ στιγμὴ τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. "Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοϊο πλησίαζε, ἔνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰν ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν δριζόντων ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἀλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας . . .

"Ηταν ἀληθινὰ σὰν ἔνα λουλούδι, σὰν·ψυχρὴ κι ἀσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ἥ συμμαζεμένη κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιὰ τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ἡ ποτισμένη ἀπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατάστρωμα, τὴν ἀτένιζα σὰ μιὰ ὀπτασία, — τόσο ἀνάερη κι ἀπίθανη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἃν σβηνόταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου . . .

’Απὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασίας φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ύπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μείναμε. Παίρνοντας ὅμως κανεὶς τὸ δρόμο ποὺ εἴναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἀργεῖ ν' ἀντικρίση σὲ μιὰ καμπή τὴν πύλη ἐνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ώς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἃν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεὶ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὡστόσο ἀκόμα μιάν ἀγέρωχη ἔκφραστη. Κυριαρχώντας πάνω ἀπ' τὴν θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεξοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφὴ ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἔξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασία ἐναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγὴ ποὺ τὴν τριγυρίζει.

’Οταν περάσῃ κανεὶς τὴ βαθιὰ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γύραμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασίᾳ σὰ σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασίᾳ, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιὰ τοῦ βράχου, πιάνει ἐναν τόπο τόσο περιορισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη ὀλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἐνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἔνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

’Ετσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασίᾳ, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἄχρηστων τειχῶν ποὺ ἔξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασίας, ὅπου, ὅπως λέει ἔνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν «καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία», καὶ πολιτείας εὔγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*», καὶ ποὺ σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδὸν παπούτσηδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, ποὺ δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχή μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο ποὺ στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιᾶς. Τὰ τείχη κι οἱ ἐπάλξεις ποὺ κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, ποὺ φέρνουν ἵλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχή, ποὺ ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὅμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον...

"Ολα ἔκει πάνω εἶναι ἔρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπὸ τὸ πολεμικὸ αὔτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. "Ο, τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, ποὺ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἡ ἀκινησία ποὺ τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴν νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά της,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ 'Αγίου "Ορους, ὅπου ἀγωνιαὶ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιᾶς ἔξακολουθεῖ νὰ ζῇ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο,—ἔχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὁριζόντων . . .

«Ταξιδια στὴν 'Ελλάδα»

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. 'Αραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλη "Αρκτος κλίνει ἥδη πρὸς τὴν δύσιν. 'Εν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ 'Αλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελῶδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἄρμονίαν· τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀρχινοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰώροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων*· καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρᾶς τολύπας* ἀνθέων.

Αφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἔργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὄλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῷ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἔγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύας αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ύλακῶν τῶν παραποταμίων θώρων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμήρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεῖς καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ είρμου τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παρασιθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἴαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἀρματοδρομιῶν τὸν ποδοβιολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐνοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμὸν ἡ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἔξανεμώσασσα καὶ ἔξαφανίσασσα τόσην ὑπέροχον ζωήν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διῆλθον ἄνωθεν τῶν ἔρειπίων τούτων.

*Ἀλλ' ἥδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαίου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εύφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίποι τῶν ὥρας ἡ πορεία αὕτη είναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκής πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

*Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἔγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρείκαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προστηλώνουν τὴν προσοχὴν νησίδες ἀνεκφράστου κάλλους ἔγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὅποιας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἴδιοτροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἐλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὑπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγυκλήματα καὶ παντὸς εἴδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησίδες αὗται καὶ αἱ ὅχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαψιλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

'Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὄλιέων τῶν ποταμίων ἵχθυών ἡ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὁσφύος ἀνασύρουν ὅρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἴδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἡ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαψίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὁρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἥλιου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιεράς λόχμας καὶ ὑπολαϊδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἴδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὅποιου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἐριστικὴν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς· τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στονάρισμα*, μία διαφορῆς παραφωνία. Ἐλλ' ἔγώ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἐλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὄφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἡ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἥθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἢτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασσονίων, τὰ ὅποια ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμήρεις εἰκόνες θὰ διηρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μεταξὺ τῶν ὄφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὅποια κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἔξεμει τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῷ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὔτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβάνῃ τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑπόθεσεις. Ἐλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικόν εἰσιτήριον.

«'Οδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920,

²Εμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὔγουστο. Ο Θεριστής ἔβαζε φωτιὰ στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουστίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τό σερναν πάνω στὰ στάχυα. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μὲ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομή. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ώραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβούλια χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνά τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καὶ τραγουδοῦν ρεματίές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἴδρωνται. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἵσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι. Ἔγγλεζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. "Ολα αὔτὰ ἥταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστὰ εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἄχλαδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἡταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἵσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρύς. Ἐτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς δύμορφιᾶς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπική, ζῆ ἀκόμα τὸ "Ἐπος τοῦ Διγενῆ" Ακρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ "Αγιου" Ιλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρένιες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσούρανα σὰν ἔνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ ἀιτοφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων. τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλῶδες κάστρο. Εἶναι ἔνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἀπειρες στοὺς καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασίλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἔνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασίλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἔξαίσιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσίᾳ τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερές γαλαρίες, στὶς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ ωυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἥχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἵπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικὰ κέρατα τῆς ἀύλης τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζῃ, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατὶ φοβᾶσαι μὴν ἀκούστης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὑπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικὰ τὸ στῆθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὔτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοί της, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἔκκλησάκια καὶ τὰ κάστρα της. Δὲν εἴναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἴναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τους φρεσκοσιδερωμένο. Είναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρῶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Είναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωή, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾶ στὰ ριζάτου καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του δ' Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀδῖωτα ἀρνιὰ τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἔκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοίρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχή, είναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ δὲ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγά. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπταίς, είναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. "Ἀλλα πάλι – κι αὐτὰ είναι κείνα ποὺ οἱ Τούρκοι κρατοῦν ἀκόμα ώς τζαμιά – διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγια-Σοφιᾶς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες της. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό της, σκεπτασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἥτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρένια κοσμήματα καὶ οἵ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θά 'πρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἔνα θωράκιο κεῖνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρή, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἔνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἔξωστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλὰ κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

"Ἐνας δὲ Θεὸς καὶ δὲ Μωάμεθ δὲ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμούδιστή, μελαγχολική, πάνω στὴ μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

«Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εύτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιὰ στὸν ἔθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλιπτους, τὰ ἔλευθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εύτυχῇ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὔλαβικοί προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικά λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἐθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἔνα - ἔνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὔκολα

θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφὲς τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεοπέσιο θέαμα! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλαδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησὶ κι ἔνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἔνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωινοῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακρὶα ἀπὸ τὰ γήινα . . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρώπινων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἀν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὄλυμπίων, οἱ μύθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* πού πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας—πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἔθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζὶ τὰ νησιά στὶς μεγάλες ὤρες τῶν ἔθνικῶν ἔξορμήσεων, μαζὶ καὶ στὰ σπαραγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὕστερόβουλες θωπεῖες.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἔξωτικὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὄνδρες καὶ ληκύθους*—ἔξαίσιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἴδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιπτοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεύουν κομψούς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὅμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναούς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμές τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού δόδηγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησάκια, πού διωρεῖς ἔκει κάτω κάτασπρα, λησμονημένα στὴν ἐρημικήν ἀκρογιαλία, ξαναβρίσκω τὴν ψυχή-μου καὶ τὴν ψυχὴν τῆς Ρωμιοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου στὴν Πάτμο, πού προϊκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφὲς τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές τῶν ἔλπιδων.

Βλέπεις ἔκει κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, ποὺ κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεουόσης. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρμους καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. 'Υπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατές καὶ κουρσάροι, 'Ισαυροί καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσὸ καὶ ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴν Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νά καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτος ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ὄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριὲς πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρὸς* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης μ' Ἑλληνικὴ καρδιά.

Ύστερα οἱ 'Ιππότες τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσες - τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καὶ ύβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατές γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς Χριστιανοσύνης. Ἡταν ὡμοὶ καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θείου. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴν φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ 'Ιωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νὰ ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἐνα-ἔνα ^{*} τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὅχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ’ τὸν κύριο κορμό του, σμιλεύει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν διαχνύς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτό του Δίκαιο, αὐτή, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο σύγραφο νόμο. Ἄν εἴσαι καραβούρης, ἀν εἴσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τι ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ καραβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ’ αὔτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὔρανὸν θολὸ καὶ τ’ ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἔχαθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἀν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη, ἡ στεριὰ θά ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ’ ἀργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμιώνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τὸ βουνὸ τὸ μαυραραχνιασμένο,

ἔκει νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
νὰ μὲ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νά χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρά σου κι ἄν πεθάνης σ' ἔλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμιῶνα νὰ βρῆς τὴν στοργικὴ ταφή. Μὰ εἴναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος. 'Οσο καὶ νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδίς καὶ μέρα οἱ γυνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. 'Ο ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*, στῆς 'Ανατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, « πολλὰ παραπονιάροι », νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ τοῦ Καπουδάν - πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

'Ο σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

"Εξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

"Ολες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλάει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζουμαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλό του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ φτωχικό, γλυκαίνει τὶς αὔστηρες μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὔστηρες αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἴναι γεμάτα τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. "Αν τὸ θεῖο μποροῦσε νά χη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοίρα τῶν ἀγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὔστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς 'Αγάπης, φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα 'Εκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὔστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἴστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς: τραγούδι τῆς ὁγάπτης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικὰ καὶ τὰ ὅνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχὴς καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψύ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὔστροφη, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις . . .

Δὲ θὰ περιμένης πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πάρει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχός τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκούνες*, κομψὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἔξωτικές πολιτείες, τὰ προσμένουν οἱ ἀνθρώποι. Τοὺς εἶναι οἰκεῖες οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἀνθρώποι, μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιὰ σήμερα οἱ ἀνθρώποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πραμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἵδεες.

Εύτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν «Ἐκλογή», Αὔγουστος 1946

Διον. Α. Ζακνθηνός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἔλληνικὰ νερά ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτάς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. 'Ο Ὁδυσσεύς, Σεβάχ* Θαλασσιὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ηὗρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ "Ομηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὅποιος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὔτῆς, ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνη λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἔξευρε νὰ γίνεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος κατώρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχήν του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὄλοκλήρου λαοῦ. 'Η Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὁδυσσέως μὲ τόσην ἀβράν χάριν, ὥστε μόνη αὐτῇ ἡ περιγραφὴ θὰ ἥρκει νὰ ἀποδείξῃ θρῦλον τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. "Ισως εἴναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσην δύναμιν ἡμποροῦν νὰ προσλάθουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιον, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἔλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὅποιαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰώνιως χιονοσκεπῆ. 'Απὸ τὴν κορυφήν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὠραίαν πρωΐαν ἔξεκίνησαν οἱ πρῶτοι "Ἐλληνες, καὶ διδηγούμενοι ἀπὸ θείαν ἔμπινευσιν, τὴν ὅποιαν εύρίσκομεν ἄλλην μίαν φοράν διδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὅποια φέρει τὸ ὄνομά των.

"Ολα εἴναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιά. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αίματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κῦμα εἴναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τείχη μαντεύει κανεὶς ὅτι ζῆι φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὄρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

'Απέναντι ἡ Κέρκυρα εἴναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. 'Άλλα καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἴναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἔνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γοιλιάθ τῆς ξηρᾶς. 'Η φύσις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ

φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολὴ, ἡ ἀποσπάσσασα ἀπὸ τὴν ἔηράν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἡθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἵκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἵκανὴ εἰς μεγαλεῖν.

³Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὅποιον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ἔηράν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὅρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικὸν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. ⁴Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυστῖναι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

⁵Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὅποιαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σῷζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὃπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβιβάσθη ὁ παμπόνηρος Ἐλλην ἀρχηγός, δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἔγινεν εἰς τὸ Κανόνι. ⁶Αν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἵσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου. *

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἵχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασσαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἵχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

⁷Η Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἔξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἔξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. ⁸Ο ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικήν θέσιν' αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικήν.

"Ολοὶ αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὅποια νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφῆσον τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὅποιοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοί μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἐβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώνουν μερικάς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὄνυματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὅποις περίπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺν καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. "Οταν τὸ βράδυ-βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἔνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας δύγδοηκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

'Η πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ δλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὅποιον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ δλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὅποιον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Κέρκυρα.

"Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατείαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὅποια ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια— φθάνει, διὰ νὰ δείξῃ δλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. 'Η θέα ἀπὸ τὴν πλατείαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὔρεια καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θέα ἀπὸ τὸ Ζάππειον. 'Αλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὅποιον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφάς των.

'Απέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρύν καὶ ὅγκωδες μεσαιωνικὸν κτήριον, τὸ ὅποιον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμάυρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσί του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατόλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὁφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου

Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακάς του καὶ τὸ πρωῖ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του διαπιγκτής ἔχει τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὑψώσεν ἔνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὅρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἔχθρος. Ὁ Ἀγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὑπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἀγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρός εἰς τὰ μάτια της.

Ολίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναΐσκος δόλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ’ ὄνδρον τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἀγγλου διοικητοῦ, δοτὶς συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἰονίον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείστης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορδ δέν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὅρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἴδού τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἐλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὅρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοιπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισσέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἴδεαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἑκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποὺ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ό περιπατητής. Είναι ή Παλαιόπολις, ναός ἔγκαταλειμμένος πλέον, τὸν όποιον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκειῶν τὰ ὑλικὰ συνηρμολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἵσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἐνδὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, πού τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὅντι αἱ κορινθιακαὶ του στῆλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἔθνικοῦ ναοῦ, καὶ ή στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἔδω ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σώζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἵσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὑμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὑμνούς τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὑρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἰσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἔπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὄποιον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὥραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἔνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὄποιον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἡ δὲν τὸν ἔπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. "Ολον ὅμως τὸ μυστήριον, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἥλθε στιγμή, πού μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

"Ενας πράσινος ὡκεανός, τὸν ὄποιον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. "Ασπρος καὶ εὔθυς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Είς μίαν καμπήν τοῦ δρόμου αύτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὅγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εύρυνθῇ τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἔλαιων. Ὄπισω οἱ Ἡγεῖοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἐσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγάς· καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὅρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸν ἔχωρισε μία ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

“Ολη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὃς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εύνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῷ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ τοῖς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αύτοκρατορίσσης.

Είναι ἅραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὅποια ἔξελεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἡ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεία ἐμπνευστής, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασίλισσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της;

‘Ο θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἔνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὅποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἔνας ἄγγελος πάλιν, ἵσως ὅχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἔνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξεν εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὡραίοτερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἐμπνευστήν,

πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἴδαινικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἔκεινο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίσς των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἔκεινην, καὶ ὅταν ἀκούεται δὲ κώδων τοῦ ἐσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἔνας ἀνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὅποιας τὸν ἐπερίμενεν δὲ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῇ τὸ « Ἀχιλλειον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἔκειναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικά λάφυρα. Εἶναι ἔνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθέσιος ἀπὸ τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἀν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικήν, ἀπὸ ἔκεινας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἔλληνικὴ Δημιουργία », τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδὶ
στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθοὺς κι ἀπὸ τραγούδια ἥλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδή,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

*Ἀπὸ ἔνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἔξοχή της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραιδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλικὴ τῆς γῆς, καθὼς παῖδι τὰ πάτησα τὰ χώματά της προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική, μὲ πρωτοχάιδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἔμπρός μου ὅμως ποτὲ δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα, στὸν ἀταξίδευτο, ἐσύ τόπε ποθητέ, τοῦ Φόσκολοου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

A'

Ὥρες - ὁρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸν καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μαραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα... Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ «σ», τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι-ἀκούγω τότες ὅλᾳ τὰ κύματά της τὰ καλοκαιρινά, ποὺ ξεσέρνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾶ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλης τ' αὐτί σου στὸ ἄνοιγμά του, ἀκοῦς τὶς φωνές τοῦ πελάγου, πού ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα στοὺς γύρους του, νά ῥχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾶ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἥμισφαίριο τ' οὔρανοῦ, ποὺ κατεβαίνει ἔνα γύρω δόλοῦθε κι ἀκουμπᾶ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπτο. Θυμᾶμαι στὸ σκολειό ἔνα σπίνο ποὺ ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητής τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο - λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία. Ἐτσι νιώθω κι ἐγώ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ λου-

φάζη καὶ νὰ χιμάῃ κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. 'Ο ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

"Έχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινά ἥλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καὶ χρυσὸς φῶς μέσα στὴν ψυχή. 'Ο ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερά ἀτλαζένιες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὔρες. Φεύγει περπατώντας πά' στὰ κύματα μὲ χρυσά πασούμια.

'Ο οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφὲς τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νά 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἔνα - ἔνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες ποὺ τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαμάτενια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα μαστάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμὲς τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρύο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ-βιαστικὰ μὲ τὰ δυό τους πιρουνάκια, ἀ μὲ τό' να, ἀ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὁμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἵσκιο τους ποὺ πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νά 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ενας μαραγκός βαράει μὲ τὴ ματσόλα*" μιὰ χοντρὴ ξυλόπτροκα σ' ἔνα γυριστὸ μαδέρι*. 'Ο ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσά: στὰ νερά. 'Ο ταρσανάς μοσκοβιλᾶ πριονισμένο κυπταρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

"Ἐνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοί του στέκουνται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφὲς τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὄριζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἔνας ναύτης τραγουδᾶ τραβώντας μ' ἔναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

B'.

‘Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικὰ τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἥλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ’ τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὔγια ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἐχω τόσα ἥλιοιθασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιασιλᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾶ πάνου στὰ νερά μὲ χρυσά πασουμάκια.

«Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ»

Στράτης Μεριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνδὲ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ δόποια, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελίδονα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννώμένας ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἑκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ’ αἰώνων ‘Ελληνισμόν.

Τὸ πετροχελίδονον, ποὺ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἕδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποὺ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ’ ἔνα μακρὺ καλάμι, εύρισκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποὺ ἐφώλιασε τὸ πετροχελίδονον, ἔτυχε νὰ εἴναι ἐντειχισμένον ἔνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

΄Ημπορεῖ νὰ είχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριὰ εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποὺ ἔμπταζε μέσα τὸν τρελοθοριά. Απὸ ἐκεῖ ἔμπταινε καὶ ὁ χρυσὸς ἀιτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὅλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποὺ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολός, καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὄμως ποὺ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸν μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἔως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῆθον.

« Π αλαιαὶ Ἀθῆναι »

Δημήτριος Καμπούρογλους

12. TO KENTHMA TOY MANTIAIOY

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθεται κόρη
κι ὥριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.

Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά της ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἔνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα:
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφὴ καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὄρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιὲς μὲ πράσινο μετάξι.

Στοὺς ὅχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φάινονται βοσκοὶ καὶ στ' ὅμορφο κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἥχούς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. Ἔνας ψαρὰς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἔτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν μὲ σμαραγδένιο νῆμα
όλογυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
μὲ δάφνες, μὲ μυρτίες καὶ μὲ δασιὰ πλατάνια,
μὲ ἀηδόνια, μὲ φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
τὸν φλοϊσθο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τὸν μύρο, τῆς μυρτίας, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
πῶς τὸν κελαθδισμὸ τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
ποὺ σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
καὶ ζάφνου σαϊτιὰ στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μὲ πόνο τὴν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτῇ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
βοήθεια λὲς ζητάει.

‘Ολόυρα ἀπὸ τὸν κάμπο
πλῆθος μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μὲ ὀλόχρυσα σπαρτά, μὲ θημωνιές, μὲ ὄλωνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μὲ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
ποὺ μπαίνουν μὲ πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἔνα χωριὸ πλουμίζει
μὲ νύφην, μὲ γαμπρό, μὲ φλάμπουρα*, μὲ ψίκι*.
Δράκους ἀλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,
κεντάει κι ἔναν γιαλὸ μὲ ζαφειρένια πλάτια·
στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
όλόφαντη ἰστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιὰν καὶ νιότη
καὶ πλοῦτον, καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ τ' ὥριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
‘Ανάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

*Ο Τραγουδιστὴς τοῦ γωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μὲς στὸ βουνὸ τὸ πέρα
ποὺ πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβηέται ;

Αὔτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
Βόσκουν αὔτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὅχτους ἀπλωμένα.
Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
Κάποτε δὲ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
κάποτε σκύλου βάθυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
μὲς στὴ μαυρίλα τὴν πυκνή. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
καὶ μὲς στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ὁγάπες λέει,
καὶ μολογάει πῶς ἀγαπάεις ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
"Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
γι' ἀρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου-κάπου ἀπλώνει
κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἔνα τραγούδι,
τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
"Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
σίντας ἐβγαίνη τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλαστόνι.
"Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
"Άλλος γαλαροκούδουνα περνάει στὰ κόθρα μέσα.
"Άλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
"Άλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
"Άλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
"Άλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
καὶ ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
"Άλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
μὲ τὴ βραχὴν τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἀρνὶ» μαθαίνει.
"Άλλος τὸν ὅμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ ποὺ τοῦ 'λεγε ἡ βαβά του
κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἔνας ἀπ' ὅλους πλιό τρανός κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
πού γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τοὺς ὄρμηνεύει
γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ο Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

“Οταν ἀνθίζει” ή ἀγράμπελη κι ἀπλώνη τὰ κλαδιά της
στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ώς πέρα
γιομόζη ἀπὸ μοσχοβολιὰ μὲ τὸν ἀνασασμό της,
πυκνὸ-πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
μέσ’ ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μέσ’ ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
καὶ τ’ ἀνθη τῆς βοσκολογᾶς καὶ παίρνει τὸν ἀχνό τους
καὶ διαλαλάει μ’ ἔνα βοητὸ τὸν ἀναγάλλιασμό του.
“Ετσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ’ εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζῃ ὁ τρύγος.

‘Αναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ’ ἀμπέλια,
λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὄρθη, λές κι ἀπὸ κάθε βάτον
ὅπού στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτείᾳ κι οἱ ράγες μεστωμένες
μαῦρες καὶ κίτρινες, ζανθίές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἥλιου ὅπ’ ἀνατέλλει,
σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρὰ κλωνία μαργαριτάρια.
Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμπτοκοποῦν κι ἔκεῖνες,
κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
καὶ στὴν πυκνή τους χλωρασίᾳ καὶ στὸν βαθύ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιὰ δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιὰ ποὺ δλημερὶς ὅλο τρυγάει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιὰ ποὺ λαχταρᾶ πότε νὰ πέσῃ ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἵσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψῃ ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος ποὺ ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψῃ
νά τα ποὺ ἵσκιῶσαν τὰ ριζά καὶ δροσερέψει ὁ κάμπος.
‘Ο ἥλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνά σουρπῶσαν
θόλωσαν τ’ ἀνοιχτὰ νερὰ κι ἀπάνου βγῆκαν τ’ ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασάιν’ ἡ ἀργατιὰ κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ ποὺ κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθι πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτάει θαμπό λυχνάρι.
“Υστερα εἰς κάθε μιὰ φυτειά, κάθε ὅχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιές μὲς στ’ ἀπλωτὸ σκοτάδι.
‘Ολόυρα ὀλόυρ’ ἀπ’ τές φωτιές σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ’ ὅλους ἔνας
τοὺς σύνοδεύει τὸ χορὸ μ’ ἔνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ’ ἔνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
“Ωσπου τ’ ἀστέρια τ’ οὐράνου τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾶν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ ποὺ σβήνονται οἱ φωτιές ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ’ ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ώσπου νὰ σκάσῃ ὁ αύγερινός, ποὺ θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« 'Ο Τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893 Κώστας Κρυστάλλης

15. ΔΩΔΩΝΗ

Ἄπὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ὀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριὰ ν’ ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κεῖνο τὸ κατατόπι, γιατὶ δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τὴ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἐρημιά της, μέσα στὸν προαιώνιο μύθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθὼς τὴν ὄνομάζει ὁ Ὄμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἀνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὅλόγυρα τὰ βουνά καὶ νὰ ὕναι ὁ χειμώνας βαρύς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικὰ ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοι του Ἐλλοὶ ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἐλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανείς, πώς ἀπὸ κείνη τὴν περίκλειστη χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνά, ἔκεινησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτή δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα-ζωντανὸ στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσσα καὶ στὰ σταχτιὰ ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Οἱ ἀρχέγονοι Δίας ἦταν ἔνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἔξουσιαστής τῆς συννεφιᾶς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἡταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη δλότελα στὸν ἵσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἔνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πεῖσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἥδυπαθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρωποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμους τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οἱ παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ Ἱέρεις, ποὺ ὑπηρέτησαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποὺ τὶς εἴπανε « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῆ), οἱ γυναῖκες οἱ γριὲς τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμοὺς κάτου ἀπὸ τὴν ἥμερη βελανιδιὰ τὴ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

"Ἐτοι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς Ἱερώτατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποὺ ἔκανε τὸ στεριώμενό στὴν ρίζα της χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἀνθρωποί ἀπλοϊκοί γιὰ τ' ἀπλοϊκὰ τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα ποὺ ἔφθασαν ἵσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πώς ὁ ἀνθρωπός ἀπὸ τὶς ἕδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἕδιους καημούς βασανίζεται πάντα. 'Ο ἔνας ρωτάει γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμη, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἀν θά' ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στὸ σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. 'Απάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

'Ο 'Ηρόδοτος ἀναφέρει πώς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἐκατόμπυλες ἔκεινησαν κάποτε δυὸς περιστέρια· τὸ ἔνα ἀπάγγιασε* στὴ λιθυκὴ ἐρήμια, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στὸ ψηλὸ « ἡμερόδεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρύσουν « χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. "Αμμωνας Δίας στὴ Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. 'Η λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ ποὺ καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στὸ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ ποὺ καρπίζεται. Κι ἔγινεν ἔνα ἡ Διώνη μὲ τὴν Ἀφροδίτη τῆς 'Ανατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφῆτες ἥρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθώς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τὴ δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά; στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρῶτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιὰ τὴν περίκλειστη, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἥρωών. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἥχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἥχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς Ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικά της! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια! Κι ὁλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμενε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συνιεφιά του, νὰ κοιτάζῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρυτο τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα!

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν^ν νὰ ξαναβρίσουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθηση τοῦ παιδιοῦ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμὴ σ' ἔναν κόσμο καινούριο! Νὰ ναι^ναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρή. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδηση τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

«Νέα Έποικη», τ. 50, 1951,

I. M. Ηλαγιωτόπονδος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

'Η μικρή καὶ δύσκολη αὔτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ "Ορος." Εδῶ ἀράζει τὸ πλοϊο, ἢν τὸ ἀφῆσῃ ὁ νοτιὰς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ "Ορους" γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύοντας ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζοντας στὴ Δάφνη. "Αν ὅλα ἔχουν σκοπὸν νὰ διώξουν τὸν ἔνο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπότομες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλαδές* τῆς, μὲ τὰ ρεύματα, ὥραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ὄνθρωπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸν ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. "Ασάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ὄνθρωπονα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. "Ετσι ὁ ένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸν τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρός του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. "Η Δάφνη ὅλη τελείωσε.

'Η Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ "Ορους," ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἔκεινοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἔνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὁμπρέλες, οἱ τραχιές γενειάδες, τὸ κυλινδρικὸ καλυμμαύχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριὰ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορείτη ποὺ στήνουν ἐμπρός σου, σὲ εἰδοποιοῦν πώς πάτησες βυζαντιὸν ἔδαφος καὶ μπῆκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴν Δάφνη γιὰ τὸ "Ορος," μᾶς ἔξηγει· τ' ὅνομά της. Μὰ δέν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ "Αθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. 'Ελλάδα θὰ πη θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιὰ τηλημυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἔξοχὴν τὸ Ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικό, ποὺ θὰ ἤταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ "Ορος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκή, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν "Αθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ "Ορος σ' ἕνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

"Οταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπῃ νὰ χάνωνται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος — γιὰ νὰ ἔνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πώς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηγὴς φυτείες, ἀχνούς ὅγκους νὰ ξεδιπλώνωνται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ "Αθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράσῃ καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλετας εύτυχίας καὶ τῆς ἀπράξιας !

« "Αγιον "Ορος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἄπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κόρυφὴ τοῦ "Αθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾶ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾶ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος "Αθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἔκεινα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνό, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, ἵσκιοι γαλανοί,—ἡ Θάσος, ἡ "Ιμβρος, ἡ Λῆμνος.

Ταξιδεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἵδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενά πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτὲς κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιὰ φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὄποια περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἀθώ. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρείκι, τὴν βελανιδιά, τὴν ὁξιά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἔκει, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὄδοιπόρο. Τὸ κτίριο της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἑρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὔτῃ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλές στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτελεία, — φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὄκαδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾶ. Κάθε βρύση θὰ ξεκουράζῃ καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὔτες σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾶ, δρόμος εἶναι μακρύς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἔνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

"Οσο πηγαίνομε, δὲ Ἀθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνήφοριές, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὔτης οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, ποὺ ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιὰ δὲν εἶναι ποτὲ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δέν έννοει. "Οπως συνήθως, ό διαιβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελιὰ χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἥ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ "Ορους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστήρακια καὶ οἱ « κελιῶτες » ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχύ ἀγροτικό τους ὑφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελιὰ ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. "Άλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἔμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότουφας ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαύρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπή τοῦ δρόμου εἴδαμε ἔξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. "Ενας Ρῶσος ἀσκητής, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινί του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμένιο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. "Ηταν μεγαλοπρεπής σὰν πατριάρχης.

"Η Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια της ἐπείνασσαν, κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκήτη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγη. "Οταν δὲ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἔνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. "Ο σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴν Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν !

"Η πορεία εἶναι στὸ τέλος της. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιές λάμπει ἡ θάλασσα. "Ακοῦμε τὸ ἥρεμ φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιά ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« "Α γιον "Ο ρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

'Ο ποιητής περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴν Μακεδονία, γιὰ νὰ πάγι στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιὰ τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴν χώρα, ποὺ εἶναι τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἰν' ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά της, κι ἡ Ἐδεσσα μάνα της, βρυσομάνα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρα. 'Απλώνεται καὶ ὄργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρι* καὶ Βιστρίτσα* δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν, καὶ τὴν φυλάγουν καὶ τὴν ζοῦν τὴν χώρα, μὰ τοῦ κάκου, γιατὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου της καὶ τὴν πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*, καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργά καὶ ἀργά διαβαίνουν, ψάχνουν ἔδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά της τὸ γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο, ποὺ κάποτε στυλώνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια στὸ Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφή του ἀπάνου· καὶ πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν, καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴν φαντασία χτυπώντας. Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴν χώρα καὶ διαβατάρα ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ' ἔδῶ, καὶ ἥρθε, κι ἡ δόξα του, γεράκι, ἀιτός, γρύπτας, λιοκόρνο* πάντα, κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴν βουργάρα.

« 'Η Φλογέρα τοῦ Βασιλιά »

Κωστής Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

‘Η ροή μου ἀρχίζει μέσ’ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικές ἀφρισμένες νεροσυρμὲς ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. ‘Η μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸν καὶ ρυθμό. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ “Εβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. “Ενας ποιητὴς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἀντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ ’Ορφέα. ‘Ο ’Αλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγὲς* τῆς ροῆς μου ὁ ’Ορέστης, ὁ γιὸς τοῦ ’Αγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ ’Αρτισκοῦ. ”Ετσι βρῆκε γιατρείᾳ καὶ ἔξαγνιση, ποὺ γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν ’Ορεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὥχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, ποὺ οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την τὴν καϊγαν μετὰ τὰ δεῖπνα γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὑπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμονων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασσα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὔμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὑστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κείθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αύλακωνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν ’Ορεστιάδα. ’Αλλοῦ πλατύνω κι ἀλλοῦ στενεύω, ὡσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο ποὺ γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν ’Αρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνωνται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαούς καὶ μαλακούς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μεῖναν ὁ λαὸς ποὺ δέν ἔκολλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μόνι, ὡσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ’ ἀγῶνες φυλετικούς. ”Ετσι, διαλεχτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἴστορη τ’ ἀνθρώπινα ἡ ἐλληνικὴ φυλή, ποὺν ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετάδωκε ἥθη κι ἔθιμα καὶ γλώσσα ἐλληνική. Τὴ γλώσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλώσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακόηχες καὶ τραχιές.

Οι ίτιές, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἴσκιερὲς πυκνώνουν τὶς ὅχθες μου. "Οταν ὁ βοριὰς τσουχτερὸς χιμήξῃ ἢ ἡ νοτιὰ φυσῆξῃ, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἥχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἀσκί, κρασὶ μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ἔσκεπτάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ίτιές τὶς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικὸ χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. 'Ο Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σεϊστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἄργὸ-ἄργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιὰ πάνω κι ἄχ καὶ ἵχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶσ' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τὴ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιὰ πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

'Ο τρύγος ὀκόμα κρατᾶ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. 'Ο μούστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνὸ φῶς σχήματίζονται χίλια σχήματα ξωτικὰ τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγῆτρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : "Αχ, ἵχ, ἵχ ! Στοὺς τοίχους βλέπεις τοὺς ἵσκιους μιᾶς ζάλης χόρευτικῆς. "Αχ, ἵχ, ἵχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στοὺς ληνούς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στὶς τῆνες.

"Ολ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδισκές ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιά ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὀρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικὸ τὸ παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι—ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερέουν τ' ἀμέτρητα νησιά τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκά μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

'Εδῶ τελειώνει τ' ὀνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἀλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοῖτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εύριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντής » καὶ ὁ « ὑδροδότης », ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυσάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδίου τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωας καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾶ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἔξι δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἐλληνικῆς. »

«Νέα Εστία», τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παπαζωιστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

'Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα ποὺ τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμη ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχεῖο ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσσο θέσ· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπό της. Μὴν κοιτᾶς ποὺ χαμογελᾶ, ποὺ σοῦ τάζει θησαυρούς. 'Αργὰ γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἥ θὰ σὲ ρίξη πετσὶ καὶ κόκαλο, ὅχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, ποὺ ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· ποὺ δὲ πατέρας, δὲ πάππος, δὲ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων^{**} τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, ποὺ εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. "Ἄσ εἶχα ἔνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους δχι κλῆμα, ἀλλὰ νησὶ δλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιός νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, ποὺ ἀκούα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριὰς τὰ στειρολίθαρα*.

'Αλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. 'Απὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἔνα κουτὶ ἀπὸ λουμίνι μ' ἔνα ξυλάκι ὅρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἔνα φύλλο χαρτὶ γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου ποὺ τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο*. Πήγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. "Αν θέλης, ήμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. 'Ο ταρσανὰς^{**} γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ 'Αι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ' ἀκολούθησα

κολυμπώντας ώς τὴν ἐμπατὴ τοῦ λιμανιοῦ, ποὺ τὸ πῆρε τὸ ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαθούστω σὰ δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἕκεῖνα ποὺ εἴχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φαυταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερές μὲ τὰ τραγούδια τους:

”Ομορφος πού’ ναι ὁ γεμιτζής, ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ’ ἄσπρα ροῦχα του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πὼς ἥταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, ποὺ παρακινοῦσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἔγώ νὰ γίνω γεμιτζής* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὅμορφος τότε, παλίκαρος σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴν θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ’ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὔρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικό της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἀφρούς τ’ ἀκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾶ καὶ νὰ ἡχάψῃ, λέσ καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιὰ τῆς Γῆς γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμάσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ⁺ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, σπῶς πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ’ ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνη τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν’ ἀρμενίζῃ στ’ ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν ποὺ γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευδώματα τῶν γυναικῶν, ἥ ψυχή μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ όλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, ποὺ ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ’ ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ὅλους τόπους, ἀνθρώπους ὅλους, πλούτη, χαρές. Καὶ νυχτόημερα ἥ ψυχή μου κατάντησε ὅλον πόθο νὰ μὴν

έχη παρά τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα πού ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησὶ καὶ ὁ πνιγνὸς πλάκων τὶς ψυχὲς ὅλων καὶ χυνόταν βουβὴ ἡ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπε τὰ ὄρφανοπαιδία στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριο τους, πεῖσμα μ' ἔπιανε πού δὲν ἥμουν κι ἐγὼ μέσα· πεῖσμα καὶ σύγκρου μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλειπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νά 'χης φαΐ καὶ ὑπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. Ἡταν ἄγριος καὶ κακὸς σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πάρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πήγαιναν στὴ δούλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχή μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειὰ σση θέσ.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἥθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρττας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*. φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί^μ ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπε κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῆ ύποτακτική μου. Τὸν ὄλλον κόσμο, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπτα.

—Ψέ! . . . ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι! . . .

«Λόγια τῆς Πλώρης»

*Αρδρέας Καρχαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδὴ τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδὴ θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρὶ ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Είναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρὶ καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. "Ολα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότατα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἕνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

* *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὅνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λές καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾶς καὶ χορτάινει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἄφθονο. Καὶ λέππι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεός τὴν ἔτοιμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα . . . Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾶς τὰ ἐντόσθια, τὴν ὀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάζεις, μαζὶ μὲ τὸ πιρούνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἄφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο είναι κάθε κοπάδι. "Οπου πέσῃ ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλίες, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὕφ ! είναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἀσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἄλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατὶ είναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιά ὃς ἥτανε λιγοστὴ καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάνωμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἥτανε πολὺ ὀρεκτική.

Είναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο ποὺ μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἔνας στρατός, ποὺ ταξιδεύει χοροπηδώντας καὶ . . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαιμίδα. Πλέει καὶ καταβροχθίζει ὅ, τι βρῆστό δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαΐ, δὲν τσιμπάει στ' ἄγκιστρι. Κι οἱ ψαφάδες σκάζουν! Νὰ τὶς βλέπηται νὰ πηδοῦν μπροστά σου καὶ νὰ μὴν τσιμποῦν! Δὲν θὰ πιάσουν τὰ κρύα; λέει ὁ ψαφάς. Θὰ σκορπίσῃ ὁ γαῦρος, θὰ χαθῇ τὸ «ψιλὸ» καὶ τότε τὰ λέμε. Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς; Θὰ χτυπήσης καὶ στὴ συρτή τὴ δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οἱ ἔρασιτέχνες. Γιατὶ οἱ συστηματικοὶ ψαφάδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικὰ οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καὶ τὶς περισσότερες φορὲς γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! "Οταν ὅμως τὶς μπλοκάρουν μέσα σὲ μέρος στενό, δὲν τοὺς ξεφεύγει οὕτε μιά.

'Ωραῖο, θεαματικὸ πολύ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καίκι, μὲ τὴ μηχανὴ καὶ μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τὴ θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ! . . . "Ενας ψαφάς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι." Ορθιος ἔκει ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά! . . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καὶ νά οἱ παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό! Οἱ μαῦρες ράχες τους φαίνονται καὶ χάνονται. Παίζουν καὶ κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ μικρόψαφα. 'Απὸ ψηλὰ οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τὶς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητό. . . Κλώθουν, σθουρίζουν στὸν ἀέρα καὶ σέρνονται πέρα, σὰν ἔνα μάτσο ἀσπρα χαρτιὰ ποὺ τὰ σήκωσε καὶ τὰ πῆρε ὁ ἀνεμος. 'Αλίμονο στὰ φτωχὰ μικρόψαφα! "Αν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν στὴ μύτη τοῦ γλάρου. 'Απὸ τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυβδη.

'Ωστόσο τὸ καίκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καὶ τὸ ζώνει μὲ τὰ δίχτυα. Καὶ τότε νὰ δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πάει νὰ σπάσῃ ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερὰ ψάρια πού χτυπᾶνε στὸ κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ καὶ κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πώς ἡ παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. "Ισως, ὀλλὰ ἐσεῖς νὰ μὴ βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καὶ νὰ μὴν τὴ θεωρῆτε ἀψευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαφιοῦ. Γιατὶ ὑπάρχει καὶ κόκκινη . . . βαφή καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὔκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ τ' αὐτιά, καὶ τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καὶ σὲ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἴναι ἀρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράῃ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. «Αν τὸ μάτι εἴναι φιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καὶ, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακό της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. 'Ο κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἴναι ὄλοι «ἀπὸ ἔνα βαρέλι», δὲν ἔχουν δηλαδὴ «μιὰ κόψη ὄλοι». Καὶ ἔπειτα γιατὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὔγουστο γιὰ νὰ 'ναι «στὸν καιρό τους». Καιρός τους εἴναι καὶ ἡ ἄνοιξη κι ὄλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὄλο τὸν καιρό. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. "Οταν μιλάμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιλάμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὅχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάση. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό! 'Η τράτα εἴναι ἀλληλή ύπόθεση. Μιὰ σκούπτα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὄλοι στὸ σάκο! Βέβαια εἴναι καὶ τὸ γρὶ-γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζώνει δρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ὅν θέλης νὰ ψαρεύσης εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτή.

'Αλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατὶ συρτή εἴναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτή ὅμως χρειάζεται; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τὶ δόλωμα;

—'Αποβραδίς, σοῦ λέει ὁ ἔνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἀσπρο.

—Κουρουφέξαλα, ἀπαντάει ὁ ἄλλος. 'Η ὥρα ἔξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχή. Στὴν καθαυτὸ ἐποχή του, δηλαδὴ τὸν Αὔγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωὶ-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἥλιου. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιαλὸ-γιαλό.

—Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὄλο τὸ πᾶν εἴναι νά' ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστὰ καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιάσης τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός έχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατί ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρωὶ μὲ θέλετε ; λέει στοὺς ψαράδες . 'Εδῶ εἴμαι ! Βράδυ μὲ ζητᾶτε ; 'Απίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἴναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἔνα - δυὸς μέτρα πιὸ βαθιά. Καὶ . . . κατεβῆτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάσῃ μόνο ὁ τεχνίτης. 'Ακόμα περισσότερους θὰ πιάσῃ βέβαια ἥ τράτα. Αὔτη πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδὴ τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. 'Αλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸς λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἴναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἄνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἄγνωστη διεύθυνση μαζὶ μὲ τὶς παλαιμίδες καὶ τὰ σαβρίδια. 'Ο τόπος τῆς προελύσεως τους εἴναι ἀμφίβολος. "Αλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. "Άλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παραλία τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορά, τὴν ἄνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὕτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ καραβάνι τους εἴναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἔνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὡρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἄγνωστη καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποὺ περνάει καὶ ποὺ κατασταλάζει. Καλά, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποὺ πιάνουμε ; 'Απὸ ποὺ πέφτουν ; 'Απὸ τὸν οὐράνο ; "Οχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἴναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἴναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλιά μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἴναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς δύμαδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολύ.

Αὔτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρὶ - γρί, καὶ περισσεύει κι ἔνας ἀριθμὸς γιὰ τὸ ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορὰ ὅμως ἥ τράτα πετυχαίνει διλόκληρη . . . διλοχία ἥ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβήχτῃ. Είναι ἥ τυχερή καλάδα. Ψάρι νὰ δῆ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογάει ἥ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περίεργος, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ

τό . . . φαινόμενο. Καὶ τότε . . . βρέχει ψάρια. Εἶναι οἱ κολιοὶ ποὺ πετᾶνε οἱ τρατάρηδες μ' ἀπλοχεριὰ στὴ γαλαρία . . .

* * *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. 'Ο 'Ιανός, ὁ ἀρχαῖος θεὸς ποὺ ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μήνα 'Ιανουάριο, εἶχε δύο μορφές. "Αλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. 'Ανάλογα μὲ τὴν ἐποχή, εἶναι τετράπαχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχή, πουλιέται ως σκουμπρὶ ἢ ως τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. "Ας ἀρχίσουμε ὅμως τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἄνοιξη, ἢ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γεμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινους ἴριδισμούς. Εἶναι τὰ σκουμπριά, ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο γιὰ νὰ παραθερίσουν. "Οσα πιαστοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶναι ὀλόπαχα. Εἶναι αὐτὰ ποὺ τρῶμε φρέσκα ἢ παστά ἢ καπνιστά. Κατόπιν ἀδυνατίζουν — μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ὄγνωριστα, ξαναπαίρουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια—τους. "Οσα πιάνονται στὴν περίοδο αὐτή, εἶναι γιὰ πέταμα. Καὶ πραγματικά στὴν ἀρχὴ οἱ ψαράδες τὰ πετοῦσαν. "Ἐπειτα ὅμως σκεφθήκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνῃ τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποιήσανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

"Οποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρὶ ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμή του καὶ στὴ λάμψη του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρισμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα! Παραλλήλως ὅμως θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαράδων ποὺ καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρὶ ξεραίνοντάς το περισσότερο! Μέσα ὅμως ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπτηδᾶ καὶ ἔνα ἄλλο νόημα, πιὸ βαθύ: "Οτι ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους. "Οτι ὅταν κανεὶς φθάσῃ στὸ « μὴ περατιέρω », ἀρχίζει νὰ παίρνῃ ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρὶ γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ἢ . . . μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρὶ εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αύγα. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πράγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ ὅτι,

έπειδή είναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὅμοφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαφο. Μπορεῖς νὰ φᾶς ὅσο θέλεις. 'Υπὸ ἔναν ὄρον : Νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαφο είναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι ὅταν μπαγιατέψῃ.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περίεργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. "Οπου βρῆ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιό λόγο νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῃ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ' αὐγά . . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ή μισή αὐγοπαραγωγὴ τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἀθώα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὔτη μάλιστα ρημάζει τ' αὐγὰ ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

«Ἐ δ ἃ Β υ θ ὲ ζ »

Θέμος Ποταμιάνος

22. ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
ποὺ ὥραιότερη ἡ φύση ξυπνάει,
καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει,
πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι
παιδιά κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι.
"Ολοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

('Α π ὁ σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

‘Ο καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἔλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιᾶς κι ὀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸν νὰ προσκαλέσῃ.

Τώρα αὔτὸς καὶ τὴν ἄρρωστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξιδα τρομάζει !

“Ἐνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸν νὰ χωρατέψῃ,
τοῦ εἶπε μήπως ἔξιδέψῃ

πλιὸν παράνω στὴ θανή του,
ἄν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸν ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

'Εξανάλαβε ώστόσο
μὲ δλίγα τὴν ὑγειά του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

εἴκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσῃ,
νὰ δειπνάῃ μόν' τὸ βράδυ
μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« "Α παντα»

Ιωάννης Βηλαρᾶς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

'Ο κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἔαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; ἔνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ . . . Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γένεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἴδῃ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἡμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

*Τ*Ηλθε σήμερα ἔνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποιός νὰ 'ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ; Καὶ τί νὰ θέλῃ; *Ά*πὸ τὴν ὑπηρέτριά του ἡμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

*Ά*ν ὁ περίεργος εύρισκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἴδῃ ποιός εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιὰ τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρωει ὁ δείνα καὶ ὁ δείνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ὁγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἴδῃ τί ψωνίζουνε· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουνε· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουνε ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει . . . *Σ'* ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθεινός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἴδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγερειὸ καπνίζει καὶ τίνος ὅχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Ο μικροπρεπής τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἡθικῶς ἔλεεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

«Ιδοὺ ὁ ἀνθρώπος»

⁷Ανδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ο φιλόπονος εύρισκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιὰ* περισσότερο παρ' ὅτι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ δκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τῇ ζωῇ του. "Αν εἰς τὸν τόπο του δὲν εύρισκη δουλειά, καὶ δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῇ· τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσι του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἡ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

"Αν ξενιτευθῇ, τραβᾶ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυφτο κλπ. Ἀρχίζει εύθὺς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὲς βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἔργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εύρισκεται κύριος πλούτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνῶσεις ἔπειτα καὶ ἡ ίκανότητα ποὺ ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου του, τὸν ίκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων δόμοτίμων του.

"Αν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπόνιά του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἀν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὔτελῆ φτωχικὰ δωμάτια. "Υποχρέωνται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξίν. 'Αλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ δῆλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ή τὰν η̄ ἐπὶ τᾶς » τῆς προκοπῆς.

'Υποφέρει συχνὰ ή ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτο εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστὴς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. 'Αλλὰ τότε τὸν εύρισκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμῆ μας νὰ ἔχωμε τὴν σχέσι του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἀν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, διποὺ τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτά^{*} ἐκείνου.

"Ετσι, τὰ παιδιά τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἑδικήν τους. 'Ἐπειδὴ ή̄ φιλοπονία εἶναι τὸ πρώτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ή̄ μόνη χορηγήτρια τῶν ἀπάντων.

«Ιδού ὁ ἀνθρώπος»

²Ανδρέας Λαζαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

'Ο δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴν φύσι τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχῃ μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. 'Ο δὲ τοιοῦτος καὶ ζῆ μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἔως ὅτου οἱ περίστασες τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπτως ἔννοει, ξεθαρρεύει ἀγάλι-ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώρισι.

"Οτι δὲ ή̄ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῷ τῷ λόγῳ τόνε φέρνει στὴ φλυαρία, εὔκόλως ἥμπορει νὰ ἔννοηθῇ· ἐπειδή, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτόν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς

σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὅποιὐ ἀπὸ λίγο ἔννοεὶ πιολύ... ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκὸ* διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἔξηγῃ τὴς περιοδεῖς τῶν κομητῶν νὰ ἔχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφέγγεται στὰ πολιτικά νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἔξευγενίσθηκε νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνῶσες ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἀνθρωπός μὲ βάρος· καὶ ἔτσι, ἐκεὶ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησισοφίας του, ἀπαντᾶ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ του ἡ οἰηση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ δμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσην ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὅποια πρεσβεύετε . . .

—”Α, τὸν Δνεῖπερ ἔγὼ τὸν ἔδιαβάσα ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἄλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—”Εχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ., ἄλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !

Καὶ ἴδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα*! . . .

«'Ι δοὺ ὁ ἄνθρωπος»

**Ανδρέας Λασκαράτος*

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἀρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί; Δυστυχῶς . . . ἀπὸ τίποτε. Ἀν ἥταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἥ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εύκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιατρούς, φάρμακα, ἀνολύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασσάζ, ιατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπτισμούς, βεντοῦζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

“Ολη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγώνα: πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς

ούρτε κάν τὸν ἐπρόσεξε καλά - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστεῖζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

'Ἐν τῷ μεταξὺ τρώγει, χωνεύει, πεινᾶ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἔκει πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὑπουλὸν ἔχθρον !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλώσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾶ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φορὰν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἀν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτεύει ἀνήσυχος τὸν δρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶν συννεφάκι. Συμβουλεύεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὁμπρέλα ; Τὶς προάλλες — διαβολικὴ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων — εἴχε πάθει ἀποπληξίαν — ὅχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! — τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. "Ω, δυστυχία ! Ὁ πυρετός τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εύτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθηνά.

'Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὄργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερστιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅπότε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾶ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾶ νὰ συμπληρώνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενόδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

'Εσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναίκα του, τὰ παιδιά του, ἡ κουνιάδα του. "Ω, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; "Αν κολλήσῃ κι αὐτός; Ποιός θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε; Ποιός θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἀν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνη . . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνη ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

"Χρονογραφήματα"

Κωνσταντίνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ᔁχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἔλληνας. Κάθε ἀνθρωπος, ποὺ ᔁχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλον, τὸ ὄνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἴχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ᔁχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἐφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἐφαγαν οἱ φιλαναγνῶσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, κατημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνάω τὴν ὥρα μου;

—Ποιλύ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις;

—“Ο, τι καὶ νὰ εἴναι! Μοῦ εἴναι ἀδιάφορον.

‘Ο Ἐλλην φιλαναγνώστης δὲν ᔁχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ iσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπτορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἑρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἥρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἔδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορά· μοῦ εἴπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὅποια ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἴναι αὐτό, βλέπεις. Ποιός ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο; ‘Υπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

‘Ομιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχά μου βιβλία δὲν ἔγυρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανοὺς ᔁχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἔξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιός ξέρει! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. ‘Εξαφνα ἔνα εὔσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὁδυσσεύς; Πόσους ἔνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; ‘Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διαστί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὁδυσσεῖς τῆς;

'Εν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. "Ολοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἔνα λείπει τὸ ἔξωφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισά του φύλλα." Άλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρέου. Καὶ ὅλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, ποὺ εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματόστο τοῦ φιλομαθοῦ φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἔθεωρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίο. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. "Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματόστο.

'Εννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὔτῶν συγκινήσεων, ποὺ μοῦ ἔδημιούργησεν ἢ βιβλιοθήκη μου, ἔπαινα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. 'Υπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἔγω. 'Εξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν 'Ελλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἔναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

«Χρονογραφήματα» Παῦλος Νιρβάνας

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

'Ο Πόλεμος μᾶς ἀφήρπασε ἔνα ἔξοχον ποιητήν, ἔνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἔνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδιῶν, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηράς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς 'Ηπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὅλην τὴν αἵμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἔξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὅποιος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

—Ἐβίβα, Μαβίλη ! Ἐβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἡμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ, κατώρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτάς λέξεις : « Ἐπερίμενα ὅλας τὰς τιμάς, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἡξεύρω ἄν ἡ φράσις εἴναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικήν. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἄν τὴν διετύπωσεν, ἥτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποὺ τοῦ ἐπρόξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ ώραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὅποιος ἥτο συγχρόνως καὶ ἥρως ! Ἐλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἥτο πάλιν ἔθελοντής ἐρυθροχίτων. Ἀλλ' αἱ ἔχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῷ ἐζοῦσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικήν, ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εύκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, —ἥτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἀνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἵδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόσπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μεγάλος, ὁ λαμπρός, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἡμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἡτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι' αὐτὸν εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ εύτυχίαν. Ἡ ώραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ώραιὸν τέλος, τὸ ὅποιον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ διειρεύεται. Καὶ ἡμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θάνατόν του τὸ ώραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἥτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς, τῶν ὅποιών καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἔνα ποίημα. Ὁραῖος ἀνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ώραιοτέρους ποὺ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ ἴδῃ, εὐγενής, δυνατός, γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυῆς, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὔπατρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἡτο τύπος Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δλονὲν ἐκλείπουν. Καὶ ἥτο ἀκόμη τύπος Ἐπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δλονὲν γίνονται σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του,—ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰλικρινής, εύσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικήν του ἐργασίαν. Ὁλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. "Ενας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἐπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ή δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτής Κερκύρας εἰς τὴν Διπλῆν Βουλῆν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἔκείνην ὀγύρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν δποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἥκουσαν καὶ δημοτικοῖσται καὶ καθαρευουσιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εύρεθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἑσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνις ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ποιήματά του, τὴν «Λ ή θ η ν». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπήν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο δόπισω ἀπὸ τοὺς ὄρθιους ἀκροατάς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδα : —'Απαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἔμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περιοδ. «Διάπλασις τῶν πατῶν»

Γεργόδης Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονική καὶ τὰ δποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὅρο μπαλάντα καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον θέση ἔχει τὸ Ἑλληνικὸ «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ», δ «Βουρκόλακας».

Πρῶτος στὴν Εύρωπη τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο «Νυκτερινὴ περπατησία» στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῇ εύνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ὀικράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ο ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὡραιότερο ἔργο τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἐνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. "Αν, γενικά, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἐνὸς ἱστορικοῦ « σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμὸν τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἐνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὄποιον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκλαμπτη τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλγητρο τῆς ἀνωνυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸν καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτόκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἀλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἰδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπὸ αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὄρμητικὴ υγχερινὴ ἵππηλασία, τὸ φρικιαστικό. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του κι ἡ Ἑλληνική του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογή του στὶς ἡθικὲς εὐαίσθησίες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς φτοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακόλουθει στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαό, αἰώνιο δράμα τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἡθικὸ κόσμο τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. "Οταν ἥρθε ἡ ὥρα νὰ παντρέψουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετή, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιός της, ὁ Κωσταντής, τῆς ὄρκιστηκε πώς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιά πίσω στὸ σπίτι της γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξὺ ὁ Κωσταντής πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετή.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἔξαίσια τεχνικὴ τῶν ὄγδοντα δυό του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονική του, τὸ κάνουν ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὄποιες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφές των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πώς ἡ περίφημη « Λεονώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, όποιος συγκρίνη τὰ δυὸς ἔργα θὰ τὴ βρῆ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἴδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

"Ολοὶ σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, "Ἐλληνες. Εἴναι, θὰ ἔλεγε κανείς, ἐνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἴμο. "Οσο βέβαια κι ἄν ἀποφύγωμε τὸ σοιβινισμὸ* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, είναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια είναι πῶς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὅποια διετύπωσε μὲ ἔξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἥθικες της λεπτότητες.

Είναι ἀλήθεια πῶς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους πῶς αὐτὸ τὸ ἔργο είναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερά του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο είναι νὰ πιστεύσωμε πῶς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὅποιου ἔμειναν ἀτελῆ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἔνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ N. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη- καὶ στὸν τόπο μας είναι πῶς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον δριστικό, τὴ γνώμη τοῦ Βόλινερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πῶς τὸ πρωτότυπο είναι τὸ σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικὸ είναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ είναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ "Ἐλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναγγίτον συμβαίνει στοὺς Σλάβους: « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, είναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ I' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα "Ἐλληνας ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλ-

λων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πώς μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικό μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὄποιο συνδέεται στενότατα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. "Αν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενο κύκλῳ — καὶ αὐτὸ τὸ ὄποιο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πώς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸ καὶ πώς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθηκαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἄπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφηκαν αὐτά, ώς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. 'Ο βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σόφος ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὄποιαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγὲς καὶ ἔχετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πώς τὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ὅλα παραλλαγὲς ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἀλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ Ἑλληνικό. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὲς καὶ δλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ Ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὄκτω ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. 'Ο Κωσταντής συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πώς θὰ τῆς φέρη μιὰ μέρα τὴν Ἀρετή. Στὸ μεταξὺ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. 'Η μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. 'Ο Κωσταντής, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἥθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτές στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἔξης ἀτέλειες των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἡ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. 'Ἡ μάνα δὲν ἔζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὕτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. 'Ἡ ὑπόσχεση ἔχει διθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὅχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὅποια ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὁρκίζεται) πώς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεὶ ποὺ εἶναι παντρεμένη. 'Ο ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἔξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὕτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὕτε εἶχε ζητήσει τὸ γυρισμό, οὕτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνη. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ.

"Ἀλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ : Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. 'Ο Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφὴν νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των—νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἰδοῦν—τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνῆμα του. "Ετοι φαίνεται πώς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου, ὅπως στὸ ἐλληνικό, ἀλλὰ μόνο ἔνα θαύμα.

"Οσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φαινερώτερα. 'Αντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀντιασθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμὶ γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. 'Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. 'Ο μύθος πηγαίνει ἵσα στὸ σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὅποιες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ ε σ κ ε i α ὅμως πιοτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρώτη παραλλαγὴ) ἔχει ἔναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ δλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτὼ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἀν ὑποσχέθηκαν πώς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τούς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τους, καὶ ἡ κατάρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρικὴ παραλλαγὴ ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστῆς, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια της. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἔνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴν φαντασία του νὰ τρέχῃ ἀρρύθμιστη καὶ ἀσυγκράτητη ἀπὸ τὴν ἡ θικὴ εὖ γένεια, πράγμα ποὺ δὲν γίνεται στὸ ἐλληνικὸ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπή τοῦ ἐλληνικοῦ, τοῦ ὅποίου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ — εἴναι ὅμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχικὴ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθώς αὐτή : ‘Ο ἀδερφός, ὅταγ ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπά καταγῆς.

Στὶς εἰκοσὶ ἐλληνικὲς παραλλαγὲς ποὺ δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενά τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνη σὲ τέτοιες χοντροκοπίες. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμά του μὲ πλαστικὰ φτερὰ σὲ τραγικὸ ούρανό, σὰν πούλι πού σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἐλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

“Ο σρχος τοῦ πεθαμένου”

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δῶδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε !
Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά τῆς. 5
Προξενητάδες ἥρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὄχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
« Μάνα μου, κι ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
στὰ ξένα κεῖ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω,
ἄν πᾶμ' ἐμεῖς στὴν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ». 10
« Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
Κι ἄ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἄ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη » ;
« Βάλλω τὸν ούρανὸ κριτή καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
ἄν τύχη κι ἕρτη θάνατος, ἄν τύχη κι ἕρτη ἀρρώστια,
ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἔγω νὰ σοῦ τὴ φέρω ». 15

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὄργισμένοι,
κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεὶο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά τῆς.
« Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὅπου μοῦ τὴν ἐξόριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα ! » 25
Τὸ τάξιμο ποὺ μοῦ ἕταξε πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
Τὸν ούρανό ὕβαλες κριτή καὶ τοὺς ἀγιοὺς μαρτύρους,
ἄν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης ».
Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριὰ κατάρα,
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγῆκε.
Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη. 30

Παιίρνει τὰ ὅρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.

Βρίσκει την κι ἔχτενίζουνταν ὅξω στὸ φεγγαράκι.

Ἄπὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35

« Ἀιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε ».

« Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;

« Ἄν ἵσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νά ῥθω,
κι ἀν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νά ῥθω ».

« Ἐλα, Ἀρετή, στὸ σπίτι μας, κι ἂς εῖσαι ὅπως κι ἀν εῖσαι ». 40

Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,

δέν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,

μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ δミλία :

« Ποιός εἶδε κόρη νόμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! » 45

« Ἀκουσες, Κωσταντīνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Πουλάκια εἶναι κι ἂς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἂς λένε ».

Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :

« Δὲν εἶναι κρίμα κι ἀδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50

« Ἀκουσες, Κωσταντīνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πώς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »

« Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάτης καὶ φωλεύουν ».

« Φοιβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιθανίες μυρίζεις ».

« Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἀι-Γιάννη 55

κι ἔθυμιασέ μας ὁ παπτάς μὲ περισσὸ λιβάνι ».

Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πήγανε, κι ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε :

« Γιά ἴδες θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,

τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! ».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετή κι ἐράγισε ἡ καρδιά της.

60

« Ἀκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Ἀφησ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ, τι κι ἀ θέλ' ἂς λέγουν ».

« Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἰν' ἡ λεβεντιά σου,

καὶ τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὅμορφο μουστάκι ; »

« Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου ». 65

Αὔτοῦ σιμά, αὔτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

- Βαριά χτυπᾶ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾶ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινάει καὶ πάσι ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχή της.
 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνούς, τὰ δέντρα μαραμένα,
 βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστή καὶ τὰ κλειδιά παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
 Χτυπᾶ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 « Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἔχτρός μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιά δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».
 « Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα ».
 « Ποιός εἶν' αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲν φωνάζει μάνα ; » 80
 « Ἅνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγώ εἴμαι ἡ Ἀρετή σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ») Δημοτικό

ΣΤ'. BYZANTINA—METABYZANTINA

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμογένους ἔνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γάρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοηθείας χιλιάδων ἔξ, ὡς διφεῖλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν*. ἦσαν γάρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ρωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρησάμενοι Ρωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες νομίσαντες αὐτούς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ρωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινας ἔξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἔξ αὐτῶν καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφεγγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι· τοῦ παταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ρωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δοὺξ Ρωμαίων σύν τοῖς κτήτορσιν ἔξελθών ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἔξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρῷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ρωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικήν ὥρμησε κατὰ Περσῶν· καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλαια* Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρὸν κείμενον ἐπάνω ὅρους, μίαν ὅδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἔκεισε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἔκεισε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὅντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώζαντες οἱ ἔνδοθεν Πέρσαι, ὅρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὐρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἔξεπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἔξαρχοι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῷ βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἥλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γάρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ύποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἔως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπαραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ κατορύσσοντες, κλίμακάς τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες. "Υστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ἔγκλων μηχανησάμενοι οὐδέν ἡδυνήθησαν ὥφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φοσσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντιμηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἕσωθεν ὑψηλότερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων, τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἔως ἐδάφους, καὶ Πέρσας δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι, φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχομένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλῷ, ἀνεχώρησαν οἱ αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τούς ἔαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ὃλλ' ἔμειναν εἰς τὰ Ρωμαϊκὰ σύν τοῖς δώροις.

211... Τῇ δ' ὅγδοῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν Κωάδης, ἀκηκοώς τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἴφνιδιον παρεθεὶς* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ὀγκαγών τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθεὶς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ ἀρρωστήσας ἡμέρας πέντε δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾶ, ὃν ἐνιαυτῶν πτβ' καὶ μηνῶν τριῶν ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. "Οτε δὲ ὀντηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρῆς, ἐδήλωσε-τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολμῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα δὲ Περσῶν βασιλεύς, γράψας ἐπιστολὴν ἔπειμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἵτῶν ἐπιτραπῆναι τούς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα ποιῆσαι. Καὶ γράψας φιλικὴν ἐπιστολὴν δὲ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε δι· Ἐρμογένους μαγίστρου· ἥντινα μήνυσιν δεξάμενος δὲ βασιλεὺς Ρωμαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

«Xρονογραφία»

(J. P. Migne, 'Ελληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

Ιωάννης Μαλάλας

**2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ.
ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξὺ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θέοδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδεσσῇ καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ο δὲ βασιλεὺς ἐν ἔξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἔβδομῷ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικήν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἔξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἔβδομην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἔξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἔβδομῷ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ο δὲ λαός τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὔτοῦ μαθόντες, ἀκάτασχέτω πόθῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἔξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίῳ βασιλεῖ καὶ σίδι αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαῖων καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ διακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ σίδις αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφότεροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὑμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπτον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ὅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλεύσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγγαγών τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ἔντα τοῦ ἀποδοῦντος τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὄνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἡν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ο δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ο δὲ εἶπεν: ‘Ως ἔχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἡν γὰρ Ἰουδαῖος. Ο δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτὸν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθόν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἐβραίους ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἔξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἀγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἔδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὄρθιοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχόμενην ἀπὸ Χοσρόου.

« Χρονογραφία »

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνήσια θρησκευτικὴ συγκίνησις καὶ ἀρτία τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς δέουσαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαίου λυρισμοῦ, ποὺ γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίζῃ τὸ ρῆγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ο λεγόμενος Ἀκάθιστος Τύμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, είναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὅμοιος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κονσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεύεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προοίμιον («Τῇ ὑπερμάχῳ φ...») ἡμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἢ «Οἶκοι») τοῦ Τύμνου ἡμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἰνάντι ίδιομορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσφοδίαν τῆς ὀρχαίας ποιήσεως. Εἴναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὄποιον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ίδιαν του μοισικότητα, ἡ ὄποια συνήθως ἐνισχύεται μὲ τηνηχήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρους στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ίσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβήν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηχήσεων (χαρά-ἀρά, ἀστήρ—γαστήρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος δυσανάβατον—βατον—βάθος, δυσθεώρητον) καὶ συγχότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐκλάσιμψει—ἐκλάσιμψει, λογισμοῖς—δοφθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοικαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰώνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρήχησις τῆς ἐπωφοδοῦ: «Χαῖρε, Νύμφη φευτε».

Προοίμιον

Τῇ ύπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ώς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εύχαριστήρια,
ἀναγράφω Σοὶ ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἴνα κράζω Σοὶ : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφὴ α'

"Αγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
ἔξιστοτο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5
Χαῖρε, δι' ἡς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
χαῖρε, δι' ἡς ἡ ἀρά ἐκλείψει·
χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὔας ἡ λύτρωσις·
χαῖρε, ὑψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
χαῖρε, δτὶ ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
χαῖρε, δτὶ βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον·
χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως· 10
χαῖρε, δι' ἡς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
χαῖρε, δι' ἡς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφὴ β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
χαῖρε, κλῖμαξ ἐπουράνιε, δι' ἡς κατέβη ὁ Θεός·
χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαῖρε, τὸ πῶς μηδένα διδάξασα·
 χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
 χαῖρε, πιστῶν καταγάζουσα φρένας:
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

(G. Soyer: Byzantinische Dichtung, 'Αθῆναι 1938, σ. 33-34)

Ἀγνόστον

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γάρ παιδία ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξύ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεῖνοι, καὶ οὗτοι εῦρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἔφανέρωσαν καὶ περιεσύναξαν αὐτὴν ὥσπερ χρυσῆν ἀλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππουν αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκεῖνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὄνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπτασιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἡγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὔμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριτάρολιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ’ ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἕκστιλβα ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἡντράνιζεν*.

3. Ἐπέι τὸν διάσημον καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γάρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενής τοῦ βασιλέως, ἡπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσσᾶτα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερά, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὥσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοιάριον, ὅταν τὸ εῦρη ἡ ἀνεμοζάλη καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ηύρασιν οἱ Ἀραβες ἀδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χῶραι εἴχασι μεγάλην στεινοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευσαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολύ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὥσπερ ἀρνίον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἔξαφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὄρκωματικὰ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθὺς ἀπαντεῖς οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἀλλ᾽ ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ᾽ ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἔξεδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἔως Φοινίκης. Ἔφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραφὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρουματία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἑθνικῶν* αἵμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπταυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἔως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἀπίστα ἔθνη, ἀτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουσι τὴν σπάθην τῶν Ρωμαίων. Εἴτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλούτου πολλοῦ.

5. Μαθών δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εύροντες ἀδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἡρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὄρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἵμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλούς φόνους ἔβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλούς τραχηλοκοπημούς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἀρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλάς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ᾧ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὗρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυρούς πολλούς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἀπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευάς βασιλικάς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἔρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὄλιγον τὴν ἀλαζούνειαν αὐτοῦ καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερισύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἔξεβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἡλαζούνεύετον ἐπὶ τοσούτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπόν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσάτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἡμπορῆ νὰ ἔχῃ ἕκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἡλθε γοῦν καὶ ἐπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἔκει ὅπου ἔκειτο, ἥτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὅρη μεγάλα καὶ ὑψηλά καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἥτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατήν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπταιε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἔξεβη ἔξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Οἱ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπήν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὔδεν ἐπέμεινεν, ἵνα ἔλθωσιν ἔκεινοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὅπίσω, οὔδε ἡγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὥσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχναι καὶ δροσίαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σάρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτόν καὶ ἀπὸ τῶν ιδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἥλιου.

Απέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὄρθωσωσιν, ἵνα εῦρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὅρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἰχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι. Ὁ δὲ ἔτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἀντεις ἔξ αὐτῶν εἰπεῖν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντάτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὅρος καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ιβ· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὡστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸν ἔως τρεῖς καὶ ἐνυ-

κτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραίαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν* εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ’ οὐκ εἴχασιν εἰδῆσιν τινα περὶ τούτων. ‘Ο δὲ ἄλλος εὗρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὅμως μετὰ σκοποῦ* πολλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπῆγεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὔγης ἐδωκαν τὰ ὅργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπήδησαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἐσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐπιασαν· καὶ οὐδέ εἰς ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασσαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὃν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσῆλθεν καὶ ἀπῆγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἑκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ’ ὅδον ὑπήντησε τοὺς καβαλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν*, καὶ ἐπίασεν ἄπαντας· καὶ μετ’ ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἑκατόν, βίγλας καὶ αὐτούς ὅντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμνοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινά.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὔγης ἐδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτούς ἄφνω* καὶ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς δμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὑπνου καὶ ὠρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη* αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἔγινωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπτάν εἰς τοὺς ποταμούς καὶ ἐπινίγοντο· καὶ κατέσφαξεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνευσον αὐτούς ἀνηλεῶς. Καὶ ἐπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρξ’ χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὑδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπήρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας* καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἀλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἡθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῆ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἐπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ἐπερισύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσᾶτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσᾶτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἤλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ εἰς τὸν χαλασμὸν καὶ κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν ἀμὴ ὥμοιαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῆ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾶ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. "Ομως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἔτερον καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὅντες καβαλλάριοι καὶ ἀρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταρᾶτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασι τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοὴ καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φοστᾶτα καὶ πολὺς τρόμος.

"Ως δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἡ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοὴ καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαινεν ἔως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἷματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἀέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινεν ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἐδιεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὅπόσον χρήζουν* οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὑστερὸν δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωνταν καὶ ἐκατεπάτουν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχειρίους.

«Χρονικὸν Σύντομον»

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

Γεώργιος Ἀμαρτωλὸς

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

"Ο βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Παρφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὅχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεύς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον είναι ἡ «Ἐκ θεσις τῆς βασιλείου τάξις ως», ὅπου περιγράφεται καὶ καθικοποιεῖται τρόπον τινὰς ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ ἵσου πολύτιμον είναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὅποια παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ διληγότερον γνωστὸν ἔργον του τὸ ἐπιγραφόμενον «Π ρ ḥ σ τ ḥ ν ἔ διον υ ἰ δν *Ρ ω μ α ν ὄ ν». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίει γάριν τοῦ διαδόχου του τὴν πεῖράν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικειν καὶ, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βιζαντινῆς ἑξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν της καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἴστορικόν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλῆν γλώσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἔδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

”Ἀκουσον τοίνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημὶ γάρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν εἴναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῷ ὑπέρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμνᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὀλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξεύμενῳ λόγῳ καὶ οίον εἰκῇ² ρέοντι, πεζῷ καὶ ἀπλοϊκῷ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἔχρησάμην δήλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ οὐ γάρ ἐπιδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούστης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἀπέρ οὕμαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἢ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὔμαρῶς σοι δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματεύμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιομημόνευτα ἴστορια καὶ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὅποια μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅπότε ἔγραφεν ὁ Πορφυρογένητος, εἶχον περιβληθῆ μὲ τὴν αἰγλήν του θρύλου. “Οπως εἴναι γνωστόν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη «Σκλαβήνων», τοὺς ὁποίους οἱ βιζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. καθημαξεύμενος: τετριμένος, κοινὸς (ρ. καθαμαξεύω: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῇ: εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιέπεια. 4. τὸ διηρμένον (ύφος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ ποιμπῶδες ύφος (ρ. διαιρω). 5. διογκῶ: ἐξογκώνω.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἵσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὥποιαν ἐποιέρχησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοπονήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὑρίσκοντο μακράν. Μόνος ὅμως ὁ ἀσπόλος λαδὸς τῆς πόλεως ὀργάνωσε τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον καὶ κατάφθισε νὺν διασκορπίση τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὥποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὡς δοῦλοι καὶ καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγεῖται λοιπὸν ὡς βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόροις¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοπονήσου, ἀπόστασιν² ἐννοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἔξεπόρθουν καὶ εἰς ὀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἐπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὄρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐποιόρκουν, μεντὸν ἔσατῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς³ Σαρακηνούς.

¹Ἐπει δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίγνεσθαι ἦρχατο, ὑδατός τε καὶ τροφῶν, βουλήν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτούς.

²Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκίᾳ ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρώην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύεσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποστάληναι σκοπόν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γνῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμμουσον⁷, ὅπως γνῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὁρθὸν τὸ φλάμμουσον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίγνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικανοί: Ἀραβεῖς. 4. παρατηρήσῃ. 5. νὺν παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμη μουσικόν: λατ. flammulum, νεοελλην. φλάμμη μπουρό = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὁρθὸν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δή, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινε τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἴδοντες τὸ γεγονὸς σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἦνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὁφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἴδοντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιῇ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὄπλιτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην· τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, 'κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἷχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμὸν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυσήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὥσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὁφθαλμοφανῶς ὡράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτούς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτούς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. 'Ο δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὁφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάστης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προστκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάστης τῆς ὑπάρχειως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρόπολει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἄν, κατὰ τὸν Προφήτην, «γνῶ γενεά ἡ ἔρχομένη τὸ γεγονὸς θαῦμα» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὔεργεσιῶν, ὡν ἐποίησεν ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

«Πρὸς τὸν ἶδιον υἱὸν Ρωμανὸν»
(Ἐκδοσις Moravcsik, 1949 σ. 228-230)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἑσπέρᾳ τῆς Δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους καὶ ἔκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«‘Υμεῖς μέν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοί καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἔχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βιούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρότερως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν ὡς ὅφις τὸν ἴὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἔως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὁφειλέται κοινῶς ἐσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἦ ζῆν. Πρῶτον μὲν γάρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί,
ἐάν χρεῶσται ἐσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἔως
θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

‘Ημεῖς ἐν ὀνόμαστι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποί-
θαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἦν
ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὐτῇ ἡ μυριάρι-
θμος ἀγέλῃ τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ'
ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ
βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενο-
χωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων,
ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ
οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρᾳ ὀλίγῃ ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀνα-
ριθμήτους πέτρας καὶ ἔτερα βέλη ὧσει ἄμμον θαλασσῶν ὅντες ἡμῶν
πτήσουσι. Δι’ ὅν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ
λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι—τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι,
εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι ρω-
μαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρεσκευασμέ-
νοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπτεσθε ἐπὶ τῇ συμ-
πλοκῇ καὶ συρρήξει. ‘Η δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ
ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροῖ
ίματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἄμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ
συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. “Αἱ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ’
οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἐσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι,
οἱ δὲ ἀσκεπτεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι’ ὅ, ὡς συστρατιῶται, γίνεσθαι
ἔτοιμοι καὶ στρεοί καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐ-
τοὺς πεμπέτωσαν παρ’ ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων
χοίρων πληθύν κυνήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλό-
γων ζῷων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ
αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε κα-
λῶς ὅτι ὁ δυσσεβής αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἔχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως
χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἦν εἰχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς
ὅρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἡθέτησεν ἀντ’ οὐδενὸς λογιζόμενος,
καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμά-
του, ἵνα καθ’ ἐκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἥδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὃσους εὔρεν, ἔθανάτωσε καὶ ἡχιαλώτευσε. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῆθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὃ ἀνόητα ζῷα, καὶ τὰ ἔξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἕκαστην τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὕρηται καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγιῳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἔχαρισατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπτην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἐλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἄγιας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἄγια Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἡκούοντο ὑμεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰώνιως γενήσεται».

«Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρθέντες ἥτουν εἰς τῷ ἑτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἡ πλούτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἔκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακήν.

‘Ο δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἔτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χρονικὸν»

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀ πόσπασμα)

Τὸ «'Ανακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπενταστράβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἔθνικὴ συμφορά, τὴν "Αλωση".

Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμός, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἐπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν τους.
Τίς τὸ πεν ; τίς τὸ μήνυσε ; πότε ἥθεν τὸ μαντάτο; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾶ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
—«Ἐρκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοιζάλην,
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ὀστραποκαμένην. 10
· 'Εγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ὅμε μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἥρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».

· · · · ·
Μὴ τὸ πομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης,
ἥλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσῃς ! 87
Εἴπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
ἥλιον τάξει νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντίνο,
σελήνην ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
Μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
ὅν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
Αὔτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντίνος
τὴν πόλιν τὴν ἔξακουστην, ἥν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
δύοις Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,
ἐκτισε τὴν ἀγιάν Σοφιά, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας. 95
100

έκεινοι ήσαν ήλιος κι ή Πόλη^{’ν} ή σελήνη.

(Χωρὶς ήλιον πούποτε σελήνη ουδὲν λάμπει).

'Έκεινοι γάρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εύσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105

"Οταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.

'Ο κόσμος τῆς ἀγιᾶς Σοφίᾶς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν

"Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ως ἦτον τεταγμένος,
ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἔξέρχομαι, ἔως ὅτου νὰ ἔλθης».

'Ο νεανίας ἔρχεται, δ' ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
οὐχὶ ἔκεινος δ' ποτὲ παίδας τῶν ἑκτιτόρων,
ἀλλ' ἀλλος παίδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
καὶ ἄγγελοι καὶ ἄγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

('Εκδοση Ε. Κριαρᾶ, 1956)

²Αγνώστου

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

'Ακρίται ὡνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἀνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὠργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντίου κράτους. Ὁνομάσθησαν δὲ ἀκρίται διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου. Οἱ ἡρακλιοί ἀγώνες των κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικά κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἔξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, δ' ὅποιος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπήν ἔθνουσιν ἥρων. 'Ανώτερος διῶν ἔθεωρήθ' δ' Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἀλλοι ἔξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης ('Ανδρόνικος, 'Αρμούρης, Βάρδας, Κωσταντάς, Θεοφύλακτος, Πιορφύριος, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια ἀποτελοῦν ὄλόκληρον κύκλον. 'Ο Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγισεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν είχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτά εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὔξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἥδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἀθλους καὶ τὰς περιπτείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἔγκαττέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαίνισσα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωας νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι· καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ θέντους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἔνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὅποια προούπηρχον. «Ἡ ύπόθεσίς του εἶναι ἡ ἔξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὅποιος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εύδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εύφρατην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικά κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἔτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἑθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοί μελετηταί προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενὴ μὲ ιστορικὰ πρόσωπα.

"Εχομενὲς χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὅποιων ἐν εύρεθεν εἰς τὴν οὐρανοῦ Ἀνδρὸν εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶναι ή λαϊκὴ τῶν ὀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

I. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακαλώσεως τοῦ νέου γάμου, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἡ τῆς ἀποπομῆσης ἡ τοῦ φόνου τοῦ μνηστῆρος, εἴναι κοινότατον εἰς ἔρματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὄμηρικοῦ μύθου περὶ Ὁδυσσέως καὶ τῶν μνηστῆρων τῆς Πηγελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβόντα πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

- Ως ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὅ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τὸ ὕβρις, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευαρραβωνιάζουν την κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἑβδομήντα πέντε.
« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμένοι,
ποιός εἰν' ἀψύς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικέψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; ». πεντέ
10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὖλοι βουβοὶ ἀπομεῖναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἔνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει : πεντέ
« Ἐγώ εἰμαι ἀψύς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἀν εἶναι.
- 15 'Οπού είναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπού είναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγώ εἰμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

όποιύ μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι ὅποιύ μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σὲ φάτη ἡ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιά* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ* χωράφι ».

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιά* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 30 Στὴ στράτα νόποιν πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τὸ ἔλεγε, σὰν ἄγιος ἔξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 « Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἰν' τ' ἀμπέλι ;
 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἔψεις ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τόχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;
 40—“Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἀν εἰν' ὄκυνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 Στὴ στράτα νόποιν πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζῃ ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τὸ ἔλεγε, σὰν ἄγιος ἔξακούστη,
 κι εύρηκε τὴ μανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
 « “Ωρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἰν' ὁ κῆπος ;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποὺ σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη νἄλλον ἄντρα,
 ἔψεις ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἔγω στὸ γάμο ;
 —“Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἂν εἶν' ὄκυνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει.
 'Εκεῖ σιμά, ἔκει κοντὰ στὸ σπίτι του νὰ φτάσῃ,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
 τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν' καλά, ἥ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νὰ κάψ' τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τὶ ὁ μαῦρος ποὺ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —"Αν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώστης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφὸς ποὺ φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—"Αν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράστης ».
- Χρυσὸ ποτήρι νᾶρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράστη.
 « Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
- Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εύρεθη.
 Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ' ἀργυρὸ μαχαίρι,

70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ καὶ πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἴδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 'Οπού εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπού εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὄκυνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

'Ο Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. 'Εκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὄποιων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς 'Ελλάδος.

1

- 'Ο Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει !
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,

5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο !
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἔχώρει,
 τὰ ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.

Στὸ βίτσιμά* πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.

Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

Τρίτη ἔγεννήθη ὁ Διγενής καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ.

Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
νά ῥθη ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλής, νά ῥθη κι ὁ γιός τοῦ Δράκου,
νά ῥθη κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ηὔρανε στὸν κάμπτο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

—« Σὰν τί νὰ σ' ηὔρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ; ».

—Φίλοι, καλῶς ὅρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
συχάσατε, καθίσατε κι ἐγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
ποὺ κεῖ συνδὺὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
ἐγώ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ὀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιὲς κοντάρι.

15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια πού ὕζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἰδα ἔναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πούχει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνη τὴν ψυχὴ του ».

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψωνε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·

κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·

κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπό σπασμα)

*Ο Διγενής φονεύει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύονται
τὴν ζωὴ τῆς γυναικός του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, ποὺ ἡθέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ σποιον θέλη ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « "Υπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἔνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετά τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποιος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἀν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἴπων καὶ ἀναστάς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκοπτάριον*, ἐκεī γάρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἔξελθών εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« "Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γάρ τυγχάνω »
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν: « 'Ως λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἔνα ».
Ἐκεῖνοι ἔθάρρουν πώς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« 'Εγὼ γάρ ὁ Φιλόπατπος εἰμί, ὅπού ἀκούεις,
οὗτος Ἱωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 ['Ιωαννίκιος γάρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος],
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἔνα,
ἄλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάζεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
3140 Εύθυς δὲ ὁ Φιλόπατπος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθίν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*,
μεγάλως ἥλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ώς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων
εἶχεν καὶ γάρ ὡς ἀληθῶς ὅρμήν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἔξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἀλλην μίαν, Φιλόπατπε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἡθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
3150 ἐγὼ ὅπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδὶ τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπτε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερόν ἀπάνω εἰς αὔτην
ὅμως ὁ γέρων ζαλισθείς ἐτρόμαξε μεγάλως,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἥπλωθη.
 Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἥσαν ὀπλισμένοι,
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὅρμησαν πρὸς ἐμένα,
 καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
 Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὁρμήν, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
 καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
 οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
 ἀπὸ τὴν πεῖναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσὰν ἀγρίοι,
 διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπού εὔρουν.
- 3165 'Οπίσω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει·
 νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἥτον ἀνδρειωμένος.
 'Ιωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον
 εἶδον γάρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
 Τὴν κόρην τότ' ἐφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
 3170 « Οὔτοι εἴναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».·
 "Ἐβλεπον 'Ιωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ·
 ἐκεῖνος δὲν ἔδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
 τὶς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
 'Οπόταν ἔγὼ ἔριψον τὴν ἴδικήν μου ράβδον,
 3175 ἔφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
 καὶ αῦθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
 'Εφ' οὕτως δὲ ἔγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
 ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἵστατο μακρόθεν,
 ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμέ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
 3180 'Ως εἶδε ὅπού μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
 λόγον ἐμοὶ ὑπῆκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
 « Ἀνδρίζου, ὡς παμφίλτατε ». Εὐθὺς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
 εὐθὺς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
 τὸν 'Ιωάννην ἔκρουσσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
 τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χείρ ἥπλωθη,
 ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσον ἐκ τοῦ ἵππου,
 καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
 ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἥκούμβησεν εἰς πέτραν.
 3190 Τοῦτον ἰδών ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὄργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἑστήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἐμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἔγω ἐλάλησα· «Μὴ πίπτης, ἀλλ’ ἔγειρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἢν θέλης πάλιν ἔρχου».
Γοργὸν δὲ διεγίρεται, πηδᾶ, καβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κεῖνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἑσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσὰν τὸ ἄλας.
‘Ως εἶδεν δὲ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
- 3205 ἕκεινος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποίησον ἀγάπην,
μᾶλλον, ἢν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου,
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
ἔνθα κελεύεις ἀπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἥκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
τὸν Κίνναμον τὴλέσσα, ὁμοῦ καὶ Ἱωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἔγω γελώντας πρὸς αὐτὸν εἴπον τοιοῦτον λόγον:
«Φιλόπαππε, ἔξυπνησες καὶ δινειρά μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τους σύν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον, λείψουσι γάρ ἀπάρτι*.
- Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ’ ἐμένα.
- 3220 Αρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ είμαι μόνος,
ἐπείπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γοινεῦσιν,
ύμιν γάρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθήσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρση*.
- 3225 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
ἔξελθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
πιού δὲν οἴδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

δοσοι γάρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐθεωροῦσιν.
 'Εγώ ύμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω ».
 'Εχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 ('Ο Διγενής ἔχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἥλπιζε ζωῆς ἀξιωθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 'Ως ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὄμοιū νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὔχαριστούσασι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « "Εγνομεν οῦτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἰναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ως πρός αὐτὸν ἀνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῷη σοι δὲ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὅποῖχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης".
 'Ανδρείαν ἔχεις περισσήν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπτερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάριν ».

("Εκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν "Ανδρῷ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΙ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἴπποτικὰ μυθιστόρηματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχούργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστόρηματα, εἰς τὰ ὄποια ὅμως κάποιον κάποιον συναντῷ κανεὶς καὶ δροσερὰς ἀπηγήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἰναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὄνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας.: Τι μπέριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Πλατζιαφλώρα, Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρή, Λυβιστρος καὶ Ροδάμη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Απὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸν ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὁκάτις¹,

25

1. ὁκάτις: κάποιος (κάτι: κάτι).

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.

Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
καὶ τοὺς ἐκεῖσε γύρωθεν ἐδέσποιζε τοπάρχας.

Εἶχε καὶ παίδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.

Ο πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων,
Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιώτης¹,
εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,
ξανθός καὶ σγουροκέφαλος, εύόφθαλμος καὶ ὥραῖος·
ἀσπρον ἦτον τὸ στῆθος του μάρμαρον ὥσπερ κρύον,
καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ἥσαν καὶ οἱ δύο.

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας! —
ύπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
καὶ τότε γοῦν ἡθέλησε εἰς τὸν ἀποδημήσῃ,
μακρά που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη,
ξένην δόδον ἔζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

Ἐπέζευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.

Ήτον ἡ νύκτα δλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
καὶ βρύστη καταδεύουσα. χλωρὸ λιβαδοτόπι·
καὶ θέτει τὴν κατούνα^{*} του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν την·
καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον:
«Ορη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵
κάμεν νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . ».

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἀφ' τὴν θλῖψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη,
καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα,
ἥρξατο κλαίειν κλάγηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν:
«Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχή μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιώτης.—2. σύνθεσις: σωματική διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσική: μουσικὸν δργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σὲ θεωρῶ, ἄπινουν καὶ πῶς σὲ βλέπω !

Αὐτὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἵς ἔδει σὲ σκεπάζειν,
κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὔτως γεγυμνωμένος !

Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
οἵ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165

Καὶ ποῦ ὁ ρήξι καὶ ρήγαινα, πατήρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
νὰ συνθρηηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἴδικῶν μου ;

Απὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
ἡ δυστυχής, ἡ ἐλεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170

καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξένη ;
καὶ ποία στράτα, ποίαν ὀδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
Ἐδε ὅποιού παθα κακόν, μυστήριον ποὺ μ' ἐγίνην !

ὤ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Έκδοσις Ε. Κριαρᾶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι
ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντα-
σύλλαφους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἔδιο κακῷο ὅπως καὶ τὰ ὅλα μεσαιω-
νικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορόη» καὶ
«Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Υπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος κα-
βαλάρης, ζεινάκ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸν Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλη
ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Απὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς
Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μη-
νῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργο τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρήξι (λατιν. rex), τοῦ ρηγός : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος υστερα ἀπὸ πολλὲς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἐκατὸ ἑφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἥλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδιν,
καὶ εὐθὺς ἐκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.

“Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἔλαμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ὅλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου
ἥθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδης πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.

Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἥθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὔγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὔγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον
ἄν δὲ εἰς ἀσήμιν ἥθελες πολλάκις ἐντρανίσης,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ώς ἔν’ τὸ ἀσήμιν τὸ ἄδολον δλολογαριασμένον,
καὶ ἥθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἥλιου,
νὰ ἔνι ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.

“Ἐδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὔγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἔβγαιν ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
«Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἥδη ἐσώσαμέν το!».

Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλῖψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὄνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιότητα νὰ εἶναι ὕραιοτατον καὶ
νὰ λάμπῃ ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρές του ἀνάγλυφα τῶν
δώδεκα ἀρετῶν ἥσαν δ’ αὐται ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τις ὅποιες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἡσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφὴ γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοίξεως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι τὰ ηὔρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου· καὶ εἰς τὸ ὄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει, τοὺς δώδεκα καὶ ἵστανται μῆνας λατομημένους*, χαρτία καὶ ἑκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων. Ὁ Μάρτης ἥτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα, ἀπάνω κάτω νά Ἀλεγες ὅλος σιδερωμένος, ζωσμένος ἥτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἔναν του τὸ χέριν ἐβάσταζεν σπαθὶν καὶ εἰς τὸ ὄλλον χαρτὶν μετὰ γραμμάτων: « Πρόβοδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου, καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἔχθρούς σας ». Ὁ Ἀπρίλιος, ἥτον ἀπ’ αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν, ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἀτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν, νὰ ἔχῃ ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκῃ ὡς ποιμένας, τὸ ἔναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν, καὶ τὸ ὄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶν μετὰ γραμμάτων: « Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας, καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασούς* ἔχω το εἰς χαράν μου ». Τὸν Μάϊον ηὔρα ἀπ’ αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος, καὶ εἰς τὴν κοπήν ἥτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν, φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νά Ἀλη στεφάνι ἀπ’ ἄνθη, στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ καὶ στὸ ὄλλον του είχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἡσαν οἱ λόγοι οὕτοι: « Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλό, πᾶς ἄνθρωπος εύγνώμων, μὴ παραδράμης τὰ καλά, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(Ἐκδοσις J. A. Lambert).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

*Αγοράκωτος, ὁ

ἀγρίμι, τὸ
ἀδιαφόρετος

*Ακαδημία τοῦ Γκίλφροδ

ἀκαμασία, ἡ

ἀκαμάτης, ὁ

ἀκωκή, ἡ

ἀλιβάνιστος, ὁ

ἀλμπονρό, τὸ

ἄλφιτον, τὸ

ἀμαδολογῶ

*Αμίδες, οἶ

ἀμφιλύκη

*Αμφιτρίτη

ἀνάγκη, ἡ

ἀνασπᾶ

ἄντιτα

ἀντλητήριον, τὸ

ἀντρανίζω

ἀπαγγιάζω

ἀπάρτι

*Απέργης

*Αραγάκο Δομίνικος

ἀργατής, ὁ

ἀρμενα, τὰ

ἀρνοῦνγονδα, τὰ

ἀρνόμα

ἀσκωμα, τὸ

ἀσπαιρώ

ἀστόμωτος

ἄτσαλος

— "Ελλην γλύπτης ἐκ Πάφου, ἀκμάσας κατά τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνος.

— ἡ ὄγρια αἴλε, ὁ αἴγαγρος, κάθε αἴριον ζῷον.

— αὐτὸς ὁ ἑποῦν δὲν ἔχει προσδεύσει, δινωφελής.

— *Ανώτατον ἐκπαιδευτήριον, ίδρυθεν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόγος Τίτου Γκίλφροδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἐλλάδος (1863).

— ἡ ὀκνηρία.

— ὀκνηρός.

— ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.

— ὁ μὴ λιθανισθεῖς, ὁ μὴ καπνισθεῖς διὰ λιθανωτοῦ.

— ὁ ίστος τοῦ πλοίου.

— τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἀλευρον, ὁ ἄρτος.

— παιζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).

— κάτοικοι τῆς πόλεως "Αμιδα, εύοισκουμένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.

— τὸ λυκόφως.

— Νηροής, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.

— ἡ ταραχή.

— σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.

— ἀντί.

— ὁ πρὸς ἀντιλησιν καδίσκος.

— σκοτίζω, ἐνογλῶ.

— καταφεύγω εἰς ὑπήνεμον μέρος.

— κατὰ μέρος.

— σύγγρονος γλύπτης.

— Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).

— βαροῦλχον τοῦ πλοίου.

— οἱ ίστοι καὶ τὰ ίστια τοῦ πλοίου.

— τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἑτᾶν.

— ἀντλῶ, λαμβάνω.

— δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλιμόν πρὸς εἴκολον κίνησιν τῆς κώπης.

— σπαράζω.

— κοπτερός, ἀγόρταστος.

— ἀπρόσεκτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», γονδρο-

κομψένος εἰς τὴν κατασκευήν.

ἄφλαστον, τὸ

— ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετά τῶν κοσμημάτων τῆς.

ἄφνω

— αἴφνης.

Ἄχερονσία, ἡ

— λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἶσοδον τοῦ "Ἀδου.

B

Βαλαώρα, ἡ

— ὄνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εύρυτανίας.

βαλμάς, ὁ

— ὁ βοσκός ἵππων.

βάνδα, ἡ

— γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.

Βαρδάρι, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ

— ὁ ποταμὸς Ἀξιός.

βασιλάς

— ὁ σουλτάνος.

Βενιαμὶν ἐκ Τονδέλας

— Ιουδαῖος πειριγγής τοῦ ΙΒ' μ. Χ. αἰῶνος.

βελογωτός

— βελονωτά δῆλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκκορας) ἔφερε μακράν βελόνην.

βερέμης

— γκρινιάρης, καχεκτικός.

βετεράνος

— ὁ παλαιμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.

Βίας

— εἰς τῶν ἐπτά σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐπί Πριήνης (625-540 π.Χ.).

βίγλα, ἡ

— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.

Βίσμαρκ Ὁθων

— ἐπιφανής Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898).

Βιστρίτσα, ἡ

— ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων.

βιτσά, ἡ

— τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).

βίτσα, τὸ

— τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.

βούκνινο, τὸ

— τὸ πολεμικὸν κέρας.

βρῶμα, τὸ

— φαγητόν.

βύνας

— τὸ πτηνὸν μπούφος.

Γ

Γαβαλᾶς Λέων

— Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλαδῶν καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν ΙΙ' αἰῶνα.

γαντζούνδι

— ἡ πόρπη, καρφίτσα: γενικῶς: κοσμήματα μὲ πόρπας.

Γέλων

— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.

γεμιτζῆς, ὁ

— ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκική).

γιαλείνω

— πλησιάζω τὸν (αἱ)γιαλόν, ψφεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.

γιουροτάνι

— περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσῆς ἢ ἀργυρᾶς νομίσματα.

γκρᾶς

— δημιούργημές τυφέκιον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ελλ. στρατόν.

- γλάκιο, τὸ
γομάρων, τὸ
γρίβας, ὁ
- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγών δρόμου.
— τὸ φορτίον.
— ὁ ἴππος μὲν φαιδὸν χρῶμα.

Δ

- Δάνδολος
δαψίλεια, ἡ
δρονηγάριος
Δυσδαιμόνα
- Δόγης Βενετός.
— ἡ ἀφθονία.
— ναύαρχος ἡ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
— ἡρωὶς ἔργου τοῦ Σαΐζπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀθέλνου.

Ε

- ἔγκωνυματῶ
ἔδα
ἔδειρα
ἔθνικοι
Ἐκατόλογα
Ἐλισάβετ, ἡ
- ἔλυτρον
ἐνθύμησις
- ἔνούσιος
ἐνστατος πόλεμος
ἐντρανίζω
ἐπιπολῆς
ἔρεικη
- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
— (κρητικὸν) τῷρα.
— (μεταφορικῶς) ἐπέρασσα ἐπανειλημμένως.
— εἰδωλολάτραι.
— δῆμαδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
— ἀυτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἔκτισε τὸ Ἀχίλλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
— περικάλυμμα ἀσπίδος ἡ τόξου ἀπὸ δέρμα ἡ ὑφασμα.
— ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ δνομάζωνται τὰ σύντομα χρονογραφικὰ σημειώματα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἀνθρώποι ἀπλοῖκοι καὶ δλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχείρως —συχνὰ καὶ εἰς τὸ παράφυλλα βιβλίων— τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἡ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστοριῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ἕχει ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «Κτίσεως Κόσμου», ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἥτοι $5508 + 1453 = 6961$).
- ὑπάρχων, πραγματικός.
— ὁ πεισματώδης πόλεμος.
— παρατηρῶ ἐπιμόνως.
— ἐπιπολάίως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
— θαυμανῶδες φρυγανοειδές φυτόν.

- ζητεῖσαν τὰ πονηρά
εὐωχία
- ἀπέβαλον.
 - πλούσιον γενῦμα, εὐθυγάμια, φαιδρότης.

Ζ

- ζω(ο)φόρος
- τὸ μεταξὺ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἱωνικοῦ ναοῦ τμῆμα, κοσμούμενον μὲ γλυπτάς παραστάσεις ζώων κυρίως.

Η

- Ηγεμονίες, οἱ
- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

(•)

- Θεοτόκης, Ἐμμανουὴλ
θεωρία, ἡ
- πολιτικὸς καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
 - τὸ νὰ είναι κανεὶς θεατής εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὸς παραστάσεις.
- Θῆβες ἑκατόμπιτλες
- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αιγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος.
- θυμωδῆ, ἡ
- δύθυμος.
- θὼς
- τσακάλι.

Ι

- Ιάγος
- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγῳδίας τοῦ Σαΐζπηρ « Ὁθέλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ καταχθονίου συκοφάντου.
 - ἀκρωτήριον τῆς Ιταλίας.
- Ιανυγία ἄκρα, ἡ
- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ιβηρίας.
- Ιβηρες, οἱ
- μία τῶν μεγαλύτερων μονῶν τοῦ Ἀγίου Όρους.

Κ

- καθ' ἥμέραν ἐμφάνειαν
καλαφάτισμα, τὸ
- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἥμέρα.
- Κάλβος, Ἀρδεάς
- τὸ κλείσιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.
- καλπούζανά, ἡ
- διαπρεπής ποιητής ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).
- κανίσκι, τὸ
- ἡ πονηρὰ πρᾶξις.
- καντωμάζω
- τὸ δᾶρον.
- κασίδι, τὸ
- περιορίζω.
- καστέλλιον, τὸ
- τὸ κράνος.
- κατεργάρησης
- τὸ φρούριον.
- κάτεργην, τὸ
- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον (=πλοῖον).
- κατούνα, ἡ
- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ίστιοφόρου.
 - σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος κωμόπολις τῆς Ἀκαρνανίας.

- κατουνένω
κεντηράριον, τὸ
κεσάτι, τὸ
Κιβύρα
κνώδαλον, τὸ
κολονᾶτο, τὸ
κομπασάρω
κότσι, τὸ
κοσμητής, ὁ
κουβέρτα, ἡ
κουβικούλαρίος, ὁ
κονροσένω
κοῦρσος, τὸ
κουρτεσιά, ἡ
- κατανύζω, κατασκηνώνω.
— μανάς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
— ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
— τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἡ Καραβησιάνων, εἰς τὸ
ηπεῖον ἀνήκειν ἡ Ρόδος. Ήτο μίλις ἀπὸ τὰς κυριωτέ-
ρας ναυτικάς διωικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
— ἄγριοιν ἡ ἐπικινδυνὸν ζῶν. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς
καὶ σῆμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς δύνειδισμὸς ἡ ὅβηρις
ἀνθρώπων.
— ἀργυροῦν ἵππαινον νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλάρου.
— κρατῶ τὸ κομπάσσο (=γεωμετρικὸν ὅργανον, πυξίς)
καὶ ἐξετάζω τὸν καιρόν.
— τὸ μεταξύ τῶν σφυρῶν δστάξιν.
— πολιτικὸν ἀξίωμα.
— τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου.
— ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος
ἀξιωματούχος.
— λεηλατῶ, ληστεύω.
— ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
— ἡ φιλοτιμία.

Α

- λάγιο ἄρνη
λαγνεά
λακκίω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α'
λατομημένος
λεβέτη
Λεγκρόν Αλμήλιος
λήκυθος
λιοκόρνο, τὸ
λογάρι, τὸ
λύγος
- μὲ μαῦρον τρίχωμα.
— ἐπιδίωξις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
— τρέχω γρήγορα, φεύγω.
— ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
— (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτός, ὁ δι' ἐπεξεργασίας
τῆς πέτρας κατασκευασθείς.
— μέγχας λέβης, καζάνι.
— Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράψας πολυπλη-
θεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ
φύλοιογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ
νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
— ἀρχαῖον ἄγγειον.
— μυθολογικὸν ζῷον, ψφις μὲ ἕνα κέρατον.
— ὁ θησαυρός.
— λυγχαριά.

Μ

- μαγνάδι
μανού
- λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.
— γιαγιά.

- μαρμαρογή
Μαρτυρόπολης
- ματσόλα
μελάζιδες
- μετερίζει
Μισίρι
- μισοκάναλα
Μοάβ
- μόδι, τὸ
Μολὼν
- μονράγιο, τὸ
- μονσούδι
μονστωμα
- μπαλλάντα
- μπάρκο τρικούβερτο
- μπουνάτσα, ή
Μπέργκερ
- λάχμψις, ἀκτινοβολία.
 - πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
 - ξύλινο σφυρί.
 - ναυτικὸν ποὺ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
 - ὁχύρωμα, πρόχωμα.
 - Αἴγυπτος.
 - εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
 - τηῆμα τῆς Υπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μὲ βραχώδη ὅρη.
 - μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
 - θεὸς τῶν Ἄμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὄποιον προσέφερον πρὸς ἔξιλέωσιν βρέφη.
 - τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὄποίου σπάζουν τὰ κύματα.
 - ρύγχος ζώου.
 - ζάλη ἀπὸ μοῦστον, μέθη.
 - εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα.
 - μέγα ἵστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κέρατας καὶ μὲ τρία καταστρόματα.
 - ἡ γαλήνη.
 - περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747-1794). "Εγράψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἰσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

- ναπολεόνιον, τὸ
νεανίσκος, ὁ
- νευρέα, ἡ
ντεληπόταμο, τὸ
ντέρτι, τὸ
ντραλίζομαι
Νύμφιος ποταμὸς
- τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφραγκον.
 - Σώζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις ὅτου ἐπανέλθῃ δὲ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὄποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἑργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. "Ο Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ δὲ ἄγγελος ἀναμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
 - τὸ κύρτωμα.
 - τὸ μεγάλο ποτάμι.
 - ἡ λύπη, ὁ πόνος.
 - ζαλίζομαι.
 - παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

ξόμπλι, τὸ
ξυλόγατα

- ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδίασμα.
- φάκα, μυάγρα.

Ο

³Οθέλλος

- ήρωας τῆς ὄμωνύμου τραγῳδίας τοῦ Σαιξηπήρ, προσωποποίησις τῆς ζηλοτυπίας.
- ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
- λεπτὸν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
- δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι).

Π

πάκτα, ἡ
παλαμάρι, τὸ

- ἡ εἰρήνη.
- χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὅποίου δένονται εἰς τὴν ξηρᾶν.
- ὁ ἔχων πολλοὺς παράδεις, πλούσιος.

παραλήξ, ὁ
Παραλογή

- ἡ προσταγή.

παραταρή, ἡ
παραφοσσεύνω

- περιβάλλω διὰ τάφρου.
- ὑποστάξ παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του.
- εἰδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.

πεντάφαρδος

- πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.

περιδινῶ

- περιστρέφω, στριφογυρῶν.

πετρίτης, ὁ

- εἰδος ἱέρακος.

πύλων

- παχύς, εὐφορος.

πλονυμά, τὰ

- ποικιλματα, στολίδια.

ποδοκόπι, τὸ

- ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοιπορίαν.

πολιυμάνος

- ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.

Πολύτης Νικόλαος

- σοφὸς καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν (1852-1921) συγγράψας πλήθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατήρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

πολυολβία, ἡ

- ὁ μέγας πλοῦτος.

πόμα, τὸ

- τὸ ποτόν.

πόμολα, τὰ

- τὰ δρειχάλκινα ἔξαρτήματα τοῦ πλοίου.

ποταπή

- πόσον μεγάλη.

ποτόκια, τὰ

- τὰ μέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μοῦργες) τοῦ ἔλαιου.

πρόβοδος, ὁ

- ὁ δόληγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβοδος τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὥπως ὅντως εἶναι ὁ μήν Μάρτιος.

- προσηλακίζω
προμηνήσια, τά
πτυχογραφίζω
- έπινχριώ μὲ πηλόν, προσβάλλω.
— τὰ σχοινία διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἰτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ἔηρον.
— ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἵχθυών κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν.

P

- φέγχω,
φικνός
φίσσις, δ
Ραβίνσαν, δ
φουνιά
φούπια, ἥ
φούφουλας, ὁ
- φοχαλίζω.
— κατάζηρος, ζαφιμένος.
— ὁ λύχης (ζῆδον ἀρπακτικόν).
— ὁ πρωταγωνιστής τοῦ ὁμωνύμου περιπτειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ "Αγγλου συγγραφέως Δανιηὴλ Ντεφόρ, τὸ ὄποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
— ὑδροφρόη.
— νομισματικὴ μονάς τῶν Ἰνδιῶν καὶ δῆλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
— ἀπότομον στριφογύμβισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὅδατος (φουφήχτρα).

Σ

- Σάθας Κενταυτῶν
Σαφαράτσηχοι, οἱ
Σγονδός Λέων
Σεβάχ Θαλασσινός
σερτάρι
σεφέρι
σημαδιακός
σιλονέτα
Σιούτο-Κάλεσιος
Σηηροπιγγία
- πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτος "Εἰληνη ἴστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
— κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλέοι κάτοικοι τῆς "Ιδης.
— τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστής τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαντίουν κράτους τὸ 1204.
— ὁ ἥρως μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμᾶς (Χίλιαι καὶ μία νύκτες).
— ζῆδον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
— συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος.
— αὐτὸς ποὺ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἔξαίρετος, σπάνιος.
— περίγραμμα.
— δνομασίαν κριοῦ σκένειν κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν.
— μεγάλη ἴσραελιτικὴ ἔσρη πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον.

- σκιωτασός, ὁ
σκιώτησε (τὰ καλά).
Σκόπας ὁ Πάριος
σκοπός, ὁ
σκούνα, ἡ
σκοντάριν, τὸ
σκοντάριος, ὁ
σοβινισμός
σοβᾶ
- σουρτούνης, ὁ
σπάλα
σπιλάδα
σπιτάλι, τὸ
Σλατοβρέκι, τὸ
σταυροθόλιον
σταύρωση, ἡ
- στειρολίθαρα, τὰ
- στέμφυλον, τὸ
στονάρισμα
συντυχία
συρτάρι, τὸ
σφαδάζω
- τὸ χοροπήδημα ποὺς ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαράν.
— εὐχαριστήσου τὰ καλά, διασκέδασέ τα.
— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
— ἡ προσοχή.
— δίστηλον ἵστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἴστια.
— ἡ ἀσπίς.
— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός.
— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω.
— ὁ ἀλήτης.
— ὥμοπλάτη, πλάτη.
— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
— τὸ νοσοκομεῖον.
— ἕρος τῆς Μακεδονίας.
— εἰδος θολωτῆς ὄροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναούς.
— ἡ θέσις τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἴστιων τοῦ πλοίου.
— τὰ λιθόρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμίᾳ βιάστησις ὑπάρχει.
— τὸ τσίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
— λυπτηρὸν ἄσμα.
— σύμπτωσις.
— τὸ κριάρι ποὺ ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
— σπαρταρῷ.

Τ

- ταρσανάς, ὁ
ταχινὴ
τελμπεντέρης, ὁ
τέντα, ἡ
Τιτάνες
- Τληπόλεμος
- τολύπη
- Τομαζέο ἡ Θωμαζαῖος
Νικόλαος
- Τουδέλας Βενιαμίν
τοννεζὲ
τρακτάτορ, τὸ
- τὸ ναυπηγεῖον.
— αὐγή, πρωΐ.
— ὁ λεβέντης.
— ἡ σκηνή.
— νίοι τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ νπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρός των.
— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβόν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.
— σύνολον ἀνθέων ἡ ἔριον.
— 1802-1874. Ἱταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημώδη ἐλληνικὴν διάφορα σερβικά ἄσματα.
— βλέπε Βενιαμίν.
— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
— τὸ τέχνασμα.

- τράφος, ὁ
τρεχατήρι
τρόμπα, ἡ
τρομπέτια, τὰ
τρουκάνι, τὸ
- Τσάμης
τσουκνιάς, ὁ
- ἡ τάφρος.
 - μικρὸν ταχύπλουν ἴστιοφόρον μὲ δξεῖαν πρόμυνην.
 - ἡ ἀντλία.
 - ἡ σάλπιγξ.
 - εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν..
 - ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
 - πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Υ

- ὑπολαΐς
- μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδικ.

Φ

- φάρα, ἡ
φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ
- Φαρμακωμένη, ἡ
- φέρμελη
φεστόνι
φηγὸς
φλάμπουλο, φλάμμουλο ἡ
- φλάμπουρο, τό
- Φόσκολος Οδγος
- φουσσάτο ἢ φουσσάτον, τὸ
- φούστα, ἡ
- Φωριέλ
- ἡ πατριά.
 - ὁ Ἰππος, ἰδίως νέος καὶ ὄρμητικός, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππους καὶ πρὸς πόλεμον.
 - ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ δύαιον μελοποιηθὲν εἴχε γίνει λαϊκὸν χόσμα.
 - χρυσοποιόκαττον ἡ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 - εἶδος κεντήματος.
 - δρῦς.
 - ἡ σημαία.
- ἐπιφανῆς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἐλληνίδος (1778-1827).
- τὸ στράτευμα.
- εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἴστιοφόρου, τὸ δόποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
- Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἐλληνικῶν δημοτικῶν χόσμάτων (1824).

Χ

- χάλαρο, τὸ
χαμπέρι, τὸ
χαράκι, τὸ
χαροπί
- τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 - ἡ εἰδησις, ἡ πληροφορία.
 - ὁ ὀγκώδης λίθος.
 - διακοσμητικὸν μαχαιρίδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελλοφόρου.

<i>χειροσκοπούμενον</i> , τὸ	— ἀσπίς.
<i>χήτη</i>	— χαλτη.
<i>χονγάζω</i>	— κραυγάζω.
<i>χρῆσω</i>	— ἀξέιτω.
<i>χρυσόβουλλον</i>	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὄποιου ὑπῆρχε χρυσῆ βοῦλλα (σφραγίς).
<i>χωσιά</i>	— ἐνέδρα.

Ψ^*

ψίκι, τὸ — ἡ συνοδεία τοῦ γάμου

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. 'Εγεννήθη εις τὰς 'Αθήνας τὸ 1875 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. 'Εσπούδασε φιλόλογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάκες του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν. Δικαιρίεται διὰ τὴν γλωφυρότητα τοῦ ςφους του καὶ διὰ τὴν ίκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ιστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. 'Εζησε κατὰ τὸν Ι' μετὰ Χριστὸν αιῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φαντασικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἰναι καὶ πληροφορίει του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδαν ἀπὸ παλαιὸν ἀρματολικήν οἰκογένειαν. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. 'Ως βουλευτής εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλήν ἡγανάκτησθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν 'Ἐπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς 'Ελλάδος. 'Εξελέγη βουλευτής καὶ εἰς τὴν 'Ἐλληνικὴν Βουλήν. 'Απέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδαν ιδιόκτητον νησίδα Μαδουρᾶ, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. 'Ως πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Όγκω.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ 'Ιωάννινα. 'Εμυρφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν 'Ιωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ιατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ιατρὸς τοῦ 'Αλῆ-πασᾶ. 'Απέθινεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Είναι εἰς ἐκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ φευδώνυμον Γιάννος Ἐπαχτίτης. Τὸ ἔργον του εἶναι πολύπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. 'Απέθανε τὸ 1945. Τὸ ιστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1958. 'Ητο διηγηματογράφος καὶ μὲ ιδιάζον ςφος καὶ τεχνοτροπίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὰ 'Ιωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1882. 'Εσπούδασεν ιατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοϊδρυθὲν Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρισίους. Σημαντικότερον είναι τὸ δικτάτοριον ἔργον

του «Βίοι Παράλληλοι», εἰς τὸ ὄποῖον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοὶ, θρησκευτικοὶ, πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοὶ εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι’ αὐτοῦ μανθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν φευδάνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιόπούλου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἡσχολήθη μὲ τὴν πολιτικήν, κυρίως ὅμως ἡγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνεμίχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποὺ ἐπεδίωκαν προοδευτικούς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητής καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὑφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν φευδάνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγεννήθη εἰς Μήθυμναν (Μέλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὁδύσσειαν τοῦ Ὁμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς Ιδαιτέρας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 εἶναι καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἰστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740-775). Ὅπηρες μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγιριανὴν τῆς Κυζίκου, ὃπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἡ δοτία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφύλακτος θητὴ καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὃπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὅπηρες μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἴστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ως ὁ σπουδαιότερος ἴστορικός τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία «Ἀθηναιογράφος».

Τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλούτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικὰς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. ἐδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν δύον λίσας οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ήτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μογκπελίε τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ «Προτεγμένα» τῶν ὅποιων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικάς συμβουλᾶς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς δλόκληρον τὸ «Ἐθνος». Εἶναι δὲ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ δὲ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας δύον δόλγοις εἰς τὴν ἔμικην ἀποκατάστασιν. Οἱ Κοραῆς εἶναι δὲ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξύ ἀρχαῖστων καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω δὲ πατήρ τῆς καθηκοντούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συράκουν τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἀρταν. Νεώτατος ἡναγκασθηνὰ φύγη ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, διου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπενέσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Εύρωπην, ἀλλ᾽ ἡσχολήθη περισσότερον μὲ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν δόποιν θήθειε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἔξυψόσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικά καὶ εἰς φιλολογικά ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικὸς ποιητής, ἔχει τὴν αἰσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελῳδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀγτιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του «Χρονογραφία» εἶναι εἰδος παγκοσμίου ἴστοριας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀποιεσθῆ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἴγυπτων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἑτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερκυραῖκήν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητάς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητής τῆς ποιητικῆς τεχνουτροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΓΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13ην Ὁκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματούχος καὶ πρῶτος ἐσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους «Ἐλληνικὸν πληθυσμόν». Εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἰδή τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἴστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δρᾶμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛΑ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατον του συνεκνετρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον «Φιλολογικὰ Ἐργα» εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Συκαμνιὰν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑΙΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητῆς εἰς γυμνά-
σια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν
τῆς γενετέρας του.

ΜΩΡΑΙΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργόζετο εἰς
διαφόρους ἔφημερίδας καὶ περιοδικά. ἔχει γράψει θεατρικά ἔργα καὶ μυθιστορή-
ρήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

NIPBANAΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου.
Ἐγενήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς
Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεα-
τρικὸς συγγραφεύς, κριτικός, διέπρεψεν ιδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς
Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὄφους του.

ΕΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινού-
πολιν ἀπὸ πατέρα Ζωκύθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας
τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγράψει
πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διε-
τέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἐνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογρά-
φων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγενήθη
τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσο-
λήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Οὐράνης διακρίνεται διὰ
τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ιδιαιτέρου χαρακτῆρος τοῦ
τοπίου ἐκάστης χώρας, τὴν δόποιαν ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Με-
σολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὸ Πανε-
πιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ δοποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διω-
ρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλιγραφώτατος ποιητής καὶ πε-
ζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητής μας, διότι ἐνεπεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ
τὴν τρισχιλιετή ἔθνικὴν ἴστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὑρωπαϊκὴν διανόσιν καὶ
ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν
συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύ-
τερος ποιητής μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὸ Αίτωλικὸν τὸ
1901. Εἶναι ὁ παλιγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον
του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὄφους καὶ τὴν ποιητικὴν
διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς Ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ δλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ίδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Ἐγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. Ἐδημοσίευσε τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὄφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατέρος του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησσόν. Τὸ 1851 διαρισθῇ καθηγητής τῆς Ιστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ δὲλλα ιστορικά ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ιστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὄποιου ἀπέδειξε τὴν ιστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωανῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι δὲ μεγαλύτερος νεώτερος Ἔλλην ιστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησίες τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσχολήθη μὲν τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγράψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἡτο ἀξιωματικός τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1924. Ἐγράψει πολλὰς ποιητικάς συλλογάς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια», τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὄφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητής τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εισήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἐχει διεθνῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐπιμήθη μὲν τὸ Ἐθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησην τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρπέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾶ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μὲν χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων Ἰστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Υπῆρξε πολυγραφώτας. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν ἀπειμακρύνθη δῆμας ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἐλληνικὴν ζωὴν. Ἔξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φωνατασίας εἰς τὸ ἔργον του Σκίπης ἀντικαθιστᾷ τὸ αἰσθημα καὶ ἡ μουσικότητας τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικάς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ίδιως δημοτικά διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὄποια ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Σ α τ α ν ᾧς».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβλίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικάς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησην. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτὸτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ιταλικὴν γλῶσσαν, ἐνώρις δῆμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἐλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἐλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίωσε ἀνεγνωρίσθη ὡς πατήρ τῆς νεωτέρας ποιήσεώς μας.

ΤΑΡΣΟΥΓΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικά ἔργα, τὰ ὄποια διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἐλληνικόν ὅπαιθρον, πρὸς τὴν ἐλληνικὴν Ἰστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΓΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικά ἔργα, ιστορικά μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλῆν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὅφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διατρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰ δξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικήν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιοτέρα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

Φιλοτέχνησις Ἐξωφύλλου Κ. ΣΤΑΥΡΙΔΗ

Ἐπιμελήτρια ἐκδόσεως Μ.ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (ἀπ. Δ.Σ. ΟΕΔΒ 3398/6-4-65)

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Λ. Βρανούση-Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στοὺς ἀγίους τόπους, Κώστα Ούράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελάς	9
3. Τὸ διτέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη.....	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου.....	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαιδώνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριᾶς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὁκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἡπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
14. "Ύμνος εἰς τὴν ἔλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. "Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
20. Ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
21. "Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθηγοῦ	155
25. Τὸ πετροχείδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὀρούς, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. "Ο Ἐβρος ἴστορει..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	184
29. "Ο Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
30. "Ο περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
31. "Ο ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211
34. "Ο Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν Ἰδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννῆτου	223
36. Βέλθισθρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὁνειρεμένη Προσευχὴ (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	5
2. Λαμπτιάτικος φάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπτῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στὶς Θερμούλες (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	28
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγό- πούλου	29
6. Ἡ νεῦς τοῦ Φαῦλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενῆς, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
11. Ὁ Διγενῆς κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μελᾶ.....	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορᾶ	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη.....	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου.....	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη.....	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαγιὰ (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπονος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλεῖου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσις τοῦ Τιμίου Σταυ- ροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ.....	219
31. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρί- τας	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — ΙΙ. Παρρῆ

	Σελὶς
1. Διπλὸς ὄφαμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
2. Ἔσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Τερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσούντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσούντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλεω (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶς	46
6. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωνος Δραγούμη	72
9. Πιεῖλος Μελᾶς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶς	77
10. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικὸν	80
13. Ὁ ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	80
14. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
15. Ἡ Ἄγιά Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κονδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Άι διδακτορικαὶ μου ἔξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168
23. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκύμβρου, Θ. Ποταμίανου	190
27. Ἡρώς ποιητής, Γρηγ. Εενοπούλου	203
28. Ὁ τέλευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. Ὁνειρεμένη προσευχὴ (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	5
2. Στοὺς ἀγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	6
3. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελᾶ	9
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκιτῆ	13
5. Διπλὸς ὄραμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
6. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος φύλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στὶς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	28
2. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρηγο- πύλου	29
3. Ἡ ναῦς τοῦ Φαέλλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
5. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσούντα	41
6. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσούντα	42
7. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξέλεω (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	46
8. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἅδαμαντίου	47
10. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἅδαμαντίου	51
11. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνστ. Παπαρηγοπούλου ..	54
12. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαιδρώνος Κουκουλὲ	60
13. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενῆς, β) Τὸ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
15. Ὁ Διγενῆς κι δὲ Χάροντας (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	65
16. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
18. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	68
19. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἴμα, Ἱωνος Δραγούμη	72
20. Παῦλος Μελᾶς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	77
21. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

	Σελίς
A 23. Της Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικὸν	80
24. 'Ο Ἐκδικητής, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	80
25. 'Ο Δῆμος καὶ τὸ καριοφύλλον του (ποίημα), 'Αρ. Βαλαωρίτου	83
26. 'Η 'Αγιά Σοφιά, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιφάδα	92
29. Αἱ διδακτορικαὶ μοῖ ἔξτάσεις, 'Άδαμ. Κοραῆ	92
30. 'Η Πασχαλιὰ τῆς λευτεριᾶς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γάλανενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	100
32. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσούλη	100
33. 'Ο Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φίλικῆς 'Επαρχείας, Σπ. Μελᾶ ..	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'.....	106
35. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο "Ηπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
37. 'Τίμος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-'Ανέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	111
3. Μισεμὸς (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	114
4. "Ανθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	119
6. 'Εργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορᾶ	124
7. 'Η καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. 'Η Γοργόνα, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	126
9. 'Η ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. 'Ο Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη'	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΤΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησος, Διον. Α. Ζακυνθινοῦ	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	167
10. 'Ο καημὸς τοῦ Αἴγαλου, Στράτη Μυριβήλη	168

	Σελίς
11. Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	173
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	174
15. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
17. Ὁ πελάριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	183
19. Ὁ Ἐβρος ἴστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	184
20. Ἡ Θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμού	195

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

A 1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
5. Ὁ ἀρρωστομανῆς, Κωνστ. Σκόκου	200
6. Ἡ ἐλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
7. Ἡρως ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	203
B ⑧ Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
A 9. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — METABYZANTINA

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Ηερσῶν, Ι. Μαλάλα	214
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ἅγνος, Ἀγνώστου	217
4. Βασιλεῖα Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
5. Πρὸς τὸν Ἰδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογενῆτον	223
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	227
7. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
C 8. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	231
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	240
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242
Λεξιλόγιον	245
Βιογραφίαι Συγγραφέων	256
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογάς	265
Πίναξ περιεχομένων	269

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

³ Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτυπον. Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἔρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000025270

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', 1965 (VIII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 12.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1275/10-4-65

*Εκτύπωσις - Βιβλιοδεσία : ΧΡ. ΣΤ. ΧΡΗΣΤΟΥ Ξάνθου & Αναξαγόρα - Καλλιθέα

ΕΛΛΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ATHENS - ATHINA

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

